

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

Zarja Kambič

**MEDIJSKI PREDISODKI O ROMIH
Primer poročanja o dogodkih v Ambrusu**

Diplomsko delo

Ljubljana 2007

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

Zarja Kambič

Mentorica: doc. dr. Sandra Bašić Hrvatin

**MEDIJSKI PREDISODKI O ROMIH
Primer poročanja o dogodkih v Ambrusu**

Diplomsko delo

Ljubljana 2007

ZAHVALA

Iskreno se zahvaljujem moji mentorici dr. Sandri Bašič Hrvatini za vso pomoč, nasvete in opozorila pri pisanju diplomske naloge. Spoznala sem jo tudi kot zelo razumevajočo in skrbno osebo, saj me ni 'pustila na cedilu', ko sem najbolj potrebovala njeno pomoč. Iskrena hvala!

Želela bi se najlepše zahvaliti mami Jasni in babici Danici, ki sta me vsa leta študija spodbujali, se veselili doseženih ciljev in me bodrili pri zastavljanju novih, verjeli vame, da zmorem doseči vse, kar si želim, ter mi nesebično nudili pomoč in oporo.

Najlepša hvala Neži Kogovšek, ki je moje sume o kršitvah temeljnih človekovih pravic družine Strojčan potrdila in jih podkrepila s pravniškim znanjem. Iskrena hvala prijatelju Urošu, ki mi je pomagal oblikovno urediti posamezna poglavja.

Najlepša hvala fantu Janezu za spodbudo in oporo, da nisem izgubila zagnanosti in motivacije izpeljati pričujočo raziskavo v obsegu in časovnem okviru, ki sem si ju zastavila. Za podporo se zahvaljujem tudi očetu Antonu.

Medijski predsodki o Romih. Primer poročanja o dogodkih v Ambrusu

Romi v Sloveniji so še dandanes diskriminirana etnična manjšina, saj živijo v slabih socialnih, ekonomskih in bivanjskih razmerah, kršene so jim številne temeljne človekove pravice, večinsko prebivalstvo pa ima o njih stereotipne predstave in predsodke. Osredotočila sem se predvsem na poročanje slovenskih tiskanih medijev o tej tematiki, in ugotovila, da to storijo le, kadar so Romi vpleteni v konflikte z večinskim prebivalstvom. Večinsko prebivalstvo (tudi nekateri novinarji) Romom pripisuje kriminalna dejanja, lenobo, brezskrbno življenje z visokimi socialnimi podporami, neprilagojenost in onesnaževanje okolja. Tovrstnih stereotipov in posploševanja sem zasledila zelo veliko, veliko je bilo tudi sovražnega govora. Kljub temu, da so se pripadniki večinskega prebivalstva posluževali tovrstnega diskurza, večinoma niso priznavali, da so nestrpni. Prav nasprotno - svoja negativna dejanja in izjave so blažili, upravičevali, krivdo zvalili na žrtev (Rome), ali za grešnega kozla določili kar državo.

Ključne besede: Romi, predsodki in stereotipi, sovražni govor, novinarji.

Media prejudice about Roma. An example of reporting about events in Ambrus

Even nowadays Roma in Slovenia are still a discriminated ethnic minority living in bad social and economic conditions as well as living conditions, their basic civil rights are still being violated, and the majority of population still has stereotypes and holds prejudice against them. I focused mainly on reporting of Slovenia's printed media concerning this topic and found out that the media only report about them when the Roma are involved in conflicts with the majority population. The majority population (also some journalists) associate Roma to criminal acts, laziness, carefree lifestyle with high social support, difficulty to adapt and pollution of the environment. I have come across many of these kinds of stereotypes, generalization and hostile speech. Even though the majority of population is constantly involved in this kind of discourse, they still do not admit being intolerant. On the contrary their negative acting and statements were justified and blamed on the victims (Roma) or the state itself was labelled as the scapegoat.

Key words: Roma, prejudice, stereotype, hostile speech, journalists.

KAZALO

1. UVOD	7
2. KDO SO ROMI IN OD KOD IZVIRAJO?	10
3. ZATIRANJE ROMOV V PRETEKLOSTI.....	12
3.1 ZATIRANJE ROMOV V PRETEKLOSTI NA SLOVENSKEM.....	14
4. POLOŽAJ ROMOV IN KRŠENJE NJIHOVIH PRAVIC DANES	15
4.1 SOCIALNI POLOŽAJ IN BIVANJSKE RAZMERE.....	15
4.2 EKONOMSKI POLOŽAJ IN ZAPOSLOVANJE.....	16
4.3 DISKRIMINACIJA IN REDUKCIJA ROMSKE KULTURE.....	17
4.4 KRŠENJE ROMSKIH PRAVIC V TUJINI.....	19
5. INSTITUCIJE, ORGANI, DEKLARACIJE IN DOKUMENTI, KI ŠČITIJO PRAVICE ROMOV	20
6. PREDSDODKI	23
6.1 KAJ SO PREDSDODKI.....	24
6.2 RAZLIKA MED PREDSDODKI IN STEREOTIPI	26
6.3 SOCIALNA KATEGORIZACIJA IN PREDSDODKI.....	27
6.4 DISKRIMINACIJA IN STIGMATIZACIJA.....	28
6.5 MODERNI RASIZEM.....	31
6.6 PREDSDODKI IN STEREOTIPI DO ROMOV	32
7. ROMI V MEDIJIH	33
7.1 MEDIJI IN NJIHOV VPLIV	33
7.2 PRIKAZOVANJE ROMOV V MEDIJIH.....	35
8. PREDSTAVITEV DOGAJANJA V AMBRUSU	39
9. KATERE PRAVICE SO BILE KRŠENE DRUŽINI STROJAN?.....	41
9.1 KRIVDA PO NEDOLŽNEM IN KOLEKTIVNA KRIVDA.....	41
9.2 KRŠENE ČLOVEKOVE PRAVICE	42
9.3 NEPROSTOVOLJNA PRIVOLITEV	43
9.4 KRŠITVE KRAJANOV, OBČIN IN DRŽAVE	44

9.4.1	KRŠITVE KRAJANOV	44
9.4.2	KRŠITVE OBČIN	45
9.4.3	KRŠITVE DRŽAVE.....	45
10. ANALIZA PRIMERA: ODNOS VEČINSKEGA PREBIVALSTVA IN		
 MEDIJEV DO ROMOV IZ AMBRUSA		
		46
10.1	ODNOS VEČINSKEGA PREBIVALSTVA.....	49
10.1.1	PREDSODKI	49
10.1.2	STEREOTIPI	50
10.1.3	POZITIVNA SAMOPODOBA	54
10.1.4	NEGATIVEN ODNOS DO ROMOV	54
10.2	ODNOS MEDIJEV	55
10.2.1	O ROMIH LE KOT O PROBLEMU	55
10.2.2	KDO GOVORI.....	57
10.2.3	ROMI KOT KOLEKTIVNI AKTERJI	61
10.2.4	PREDSODKI	62
10.2.5	STEREOTIPI	62
10.2.6	NEGATIVEN ODNOS DO ROMOV	65
10.3	STRATEGIJE ARGUMENTIRANJA.....	65
11.	SKLEP.....	78
12.	SEZNAM LITERATURE.....	82

KAZALO TABEL

TABELA 10.1:	METODOLOGIJA ANALIZIRANEGA PRIMERA.....	47
TABELA 10.2:	NOVINARSKE ZVRSTI, KI SO SE POJAVLJALE V ČASOPISIH	48
TABELA 10.3:	DELEŽ PRISPEVKOV GLEDE NA ZASTOPANOST POSAMEZNIH VIROV INFORMACIJ.....	57

1. UVOD

Povod za temo moje diplomske naloge je bilo ravnanje z romsko družino Strojan iz Ambrusa, ki smo mu bili priča prek slovenskih medijev med oktobrom in decembrom 2006. Presenetljivo je, da so v demokratični državi, članici Evropske unije, ljudje lahko takšni do sočloveka – sodržavljana. Predvsem pa, da se jim to dopusti. Zgodba še zdaleč ni zaključena, saj jim pristojne institucije po enem letu od izгона iz lastnega bivališča še vedno niso zagotovile nadomestne lokacije.

Že bežno spremljanje zgodbe prek medijev je dalo slutiti, da je primer alarmanten. Zato sem nameravala proučiti, katere človekove pravice so jim bile kršene in kateri predsodki o Romih so se pojavili v medijih.

A ob podrobnejši poglobitvi v tematiko sem ugotovila, da je šlo še za mnogo več. Ne le, da so jim bile storjene krivice in so bili izrečeni predsodki, v medijih se je pojavljal diskriminacijski diskurz s sovražnim govorom v vseh svojih razsežnostih in oblikah. Temu spoznanju sem priredila in razširila tudi polje zanimanja svojega raziskovanja v diplomski nalogi. Želela sem ugotoviti, kako so Romi reprezentirani v medijih – kakšen odnos ima do njih večinsko prebivalstvo in mediji, kdo so glavni viri informacij, v kakšnem primeru se o Romih poroča in na kak način in katere strategije argumentiranja za zanikanje lastne nestrpnosti se uporablja.

Da bi lažje razumeli celotno situacijo in odgovorili na vsa ta vprašanja, bom proučila vzroke, posledice in ozadja za nastale razmere: kakšen odnos so imeli Slovenci in Evropejci nasploh do Romov v preteklosti, v kakšnih razmerah živijo danes, kakšne kršitve človekovih pravic se dogajajo Romom v tujini ter na kakšen način so diskriminirana skupina in tarča predsodkov.

V nalogi ne bom podrobno obravnavala romske kulture, saj bi z izpostavljanjem le nekaterih segmentov zelo okrnila in stereotipizirala to, kar naj bi slednja predstavljala. Tako kompleksne stvari, kot je način življenja, kultura in bit romskega človeka, se ne da zajeti z nekaj besedami neke definicije. Ob pregledovanju literature z romsko tematiko sem ugotovila, da celo strokovnjaki, ki se s tem ukvarjajo (in naj bi bili poznavalci), to še preveč radi počnejo, s čimer pa Romom, ki so že tako ali tako diskriminirana skupina, nič ne pomagajo.

Tematika je tudi za bralca zanimiva, saj je aktualna, saj so pričujoči dogodki dokaz, da so Slovenci še vedno precej nestrpni. Pomembna je za današnji trenutek, saj odraža

stanje v družbi, prikazuje, kakšno je okolje, v katerem živimo, kako se obnašamo do Romov, in kako jih (ne) sprejemamo. Bralec bo ob branju pričujočega besedila dobil o tem jasnejšo sliko, morda pa bo nad čim celo presenečen.

V diplomski nalogi sem postavila naslednje hipoteze:

- 1) Družini Strojan so bile med oktobrom in decembrom 2006 kršene temeljne človekove pravice**
- 2) Večinsko prebivalstvo ima do Romov še vedno negativen, odklonilen odnos, poln predsodkov in stereotipnih predstav.**
- 3) V medijih so še vedno predstavljeni negativno in slabšalno, o njih se poroča le, če je kaj 'narobe'. Poročanje o družini Strojan (in z njo povezano poročanje o Romih na splošno) je imelo precej negativno konotacijo; poročalo se je kot o 'romski problematiki'.**
- 4) Večinsko prebivalstvo in mediji nestrpnost do Romov zanikajo, zato uporabljajo različne strategije argumentiranja.**

V prvih dveh poglavjih bom definirala, kdo Romi sploh so, od kod izvirajo in kako so bili v Evropi, predvsem na naših tleh, v preteklosti zatirani. V naslednjem poglavju bom proučila, kakšen je danes položaj, v katerem Romi živijo – od socialnega in ekonomskega položaja, zaposlovanja, bivanjskih razmer, diskriminacije in redukcije njihove kulture in pregleda kršitev njihovih pravic v tujini. V petem poglavju bom raziskala, katere institucije, organi, deklaracije in dokumenti ščitijo pravice Romov.

V naslednjem poglavju pa bom opredelila, kaj so predsodki, kako se razlikujejo od stereotipov, kako so povezani s socialno kategorizacijo, kako vodijo v diskriminacijo in stigmatizacijo in opredelila, kakšen je današnji rasizem. V sedmem poglavju bom ugotovila, kakšen vpliv imajo mediji na ljudi in kako prikazujejo Rome.

V empiričnem delu bom najprej na kratko predstavila, za kaj je šlo v ambruški aferi, v osmem poglavju proučila, katere človekove pravice so bile družini Strojan kršene, v devetem poglavju pa raziskala, kakšen odnos ima do njih večinsko prebivalstvo in kakšnega mediji oziroma novinarji, skratka kako so bili v tej zgodbi reprezentirani v tiskanih medijih.

Za takšno strukturo sem se odločila zato, ker je bilo treba v prvem delu naloge razložiti osnovne pojme, saj je razumevanje slednjih temeljno za analizo v empiričnem delu. Za lažje razumevanje širšega ozadja in ravnanja Slovencev v izbranem primeru, sem dodala še, kako so ljudje z Romi ravnali nekoč, v kakšnih življenjskih razmerah živijo danes ter

kako se jih prikazuje v medijih. Empirični del pa je posvečen preverjanju hipotez in iskanju odgovorov na vprašnji katere pravice so bile kršene ambuškim Romom in kako so o aferi poročali mediji (kakšen odnos do njih so imeli v prispevkih novinarji in večinsko prebivalstvo).

Uporabljene metode so bile: zbiranje virov, analiza in interpretacija primarnih virov, analiza in interpretacija sekundarnih virov, zgodovinska analiza, intervju, študija primera in primerjalno raziskovanje.

Metoda zbiranja virov je bila nujna, če sem se želela o tematiki podučiti in problem ustrezno zastaviti. Za raziskavo romske zgodovine je bila najustreznejša zgodovinska analiza, saj se preteklost najlažje proučuje s slednjo. Temelj zgodovinske analize pa je analiza sekundarnih (in primarnih) virov. V poglavju o položaju Romov in kršenju njihovih pravic danes sem uporabila metodi analize in interpretacije primarnih in sekundarnih virov.

Če sem želela ugotoviti, kako je iz pravnega vidika urejena zaščita romskih pravic, je bilo treba pregledati, dokumente, deklaracije, konvencije, ki slednje obravnavajo - torej analiza primarnih virov. Za razlago pojmov predsodki, stereotipi, socialna kategorizacija, diskriminacija ter za obravnavo Romov v medijih, pa je bila primernejša analiza sekundarnih virov.

V empiričnem delu sem skušala najprej raziskati, katere človekove pravice so bile kršene družini Strojčan, zato sem uporabila metodo intervjuja in analize primarnih virov, v nadaljevanju pa sem raziskovala odnos večinskega prebivalstva in medijev do omenjene družine, zato sem uporabila metodi študije primerov (analiza novinarskih prispevkov) in primerjalne analize (primerjava moje raziskave s študijo Mi o Romih, avtoric Karmen Erjavec, Sandre Bašić Hrvatin in Barbare Kelbl 2000).

Omejitve, ki so se pri izbranih metodah pojavljale, so povezane z dostopnostjo virov. Zavedam se, da obstoja veliko več virov v zvezi z romsko tematiko, kot sem jih sama lahko zajela v nalogu (zaradi nepopolnih zbirk posameznih knjižnic, časovnih omejitev ipd). Predvsem pa sem na omejitve naletela pri zbiranju časopisov za študijo primerov. Sprva sem želela analizirati vse tiskane medije v Sloveniji, a sem morala to namero kaj kmalu opustiti, saj so posamezne knjižnice naročene na skromne in zelo različne nabore tiskanih medijev, tako da sem morala nabirati časopise po veliko različnih knjižnicah, tudi izven ljubljanske regije. Še večja težava pa je bila, ker večina knjižnic ne hrani časopisov za dve leti nazaj – torej za obdobje, ki sem ga potrebovala za analizo. Izjema

je le Narodna in univerzitetna knjižnica, ki hrani večino (a tudi ne vseh!) časopisov na mikrofilmih, od revij pa niso imeli v času moje raziskave še niti ene popisane in dostopne javnosti.

Na koncu sem za študijo primerov uspela zbrati 12 tiskanih medijev (če štejem kot samostojne enote še nedeljske izdaje in priloge pa 18): Delo (z Nedelom, Sobotno prilogo), Dnevnik (z Nedeljskim dnevnikom, Dnevnikovim objektivom) Večer (z V soboto), Primorske novice (z Sedmim valom), Dolenjski list, Žurnal, Jano, Ono, Mladino, Mag, Demokracijo in Slovenske novice.

Želela sem dobiti čim bolj popolno sliko, zato izbor ni naključen – Delo, Dnevnik in Večer sem izbrala, ker so osrednji dnevniki. Ker je Večer namenjen bolj štajerskemu bralstvu, sem izbrala tudi osrednji primorski dnevnik, Dolenjski list pa sem tako morala vključiti v analizo, saj se je analizirana zgodba odvijala v tej regiji. Zanimivo se mi je zdelo preveriti, kako omenjeno zgodbo spremljajo brezplačniki, ki so novost na našem tržišču. V analizo sem zajela tudi žensko revijo Ona in družinsko revijo Jana, ter levo usmerjeno politično revijo Mladina. Ker me je zanimalo, kako o isti tematiki poroča njen nasprotni pol, sem vključila Demokracijo in Mag. Slovenske novice pa so osrednji 'rumeni' časopis in ker imajo največjo naklado, me je zanimalo, kako svojim bralcem (večinskemu prebivalstvu) predstavljajo tematike, povezane z etničnimi manjšinami.

Analizirala sem 161 člankov, časovno obdobje proučevanja le-teh pa je 14 dni za dnevnike (od 23. 10. do 5. 11. 2006) in 21 dni za tednike (od 23. 10. do 12. 11. 2006). Tednike sem proučevala en teden dlje, ker so zaradi narave izhajanja tudi kasneje začeli poročati o ambruški zgodbi.

2. KDO SO ROMI IN OD KOD IZVIRAJO?

Urad Vlade RS za narodnosti Rome definira kot etnično skupnost, ki šteje med 7.000 in 10.000 ljudi. »Romska skupnost v Republiki Sloveniji nima položaja narodne manjšine, gre za posebno etnično skupnost ali manjšino, ki ima posebne etnične značilnosti (lastni jezik, kulturo, druge etnične posebnosti)« (Urad RS za narodnosti, 2007). Tudi na mednarodni ravni obstajajo zelo različna mnenja o tem ali so Romi narodna, etnična, socialna ali kulturna manjšina ali pa konstitutiven evropski narod.

Živijo v vseh evropskih državah. Težko je ugotoviti točno število, a ocenjujejo, da jih je od 10 do 12 milijonov. Večina jih živi v vzhodni Evropi (8 milijonov), največ v Romuniji (skoraj 3 milijone). Njihovo naseljevanje na slovensko ozemlje je skozi

daljše obdobje potekalo po treh poteh: predniki Romov, ki živijo v Prekmurju, so prišli k nam prek madžarskega ozemlja, dolenjska skupina Romov prek Hrvaške, na Gorenjskem pa so se naselile manjše skupine Sintov, ki so prišli k nam s severa prek današnje Avstrije. Smeri selitev nam nakazuje tudi današnja naselitev romskih skupin, saj so ostali v bližini meja, od koder so prišli (Urad RS za narodnosti, 2007).

Romi so nomadsko ljudstvo, ki se je skozi svojo zgodovino selilo po vsem svetu. »Povsod so bili, a skoraj nikjer niso doma. Nimajo svoje dežele, kljub razlikam so skozi stoletja preganjanj ohranili mnogo prabitnega, mnogo skupnega v navadah, običajih, jeziku in svoje ime Romi. Čeprav se bistveno ločijo od Židov, so skupno z njimi doživljali mnoge nevšečnosti, bili deležni prezira, izoliranosti in tudi masovnih likvidacij« (Šiftar 1970: 7). Zgodovina Romov je predvsem zgodovina njihovega zatiranja.

O svoji preteklosti so zelo malo zapisali, kar opravičujejo s pravljico, da jim je koza pojedla listje, na katerem so imeli napisano bogato in grenko zgodovino (Šiftar 1970: 8). To je otežilo tudi delo proučevalcem njihove kulture in zgodovine (ki so bili prav tako večinoma drugi, ne oni sami), saj so imeli na voljo le sekundarne vire, predvsem zapise.

Kljub temu, da so se že zgodaj naselili na evropskem prostoru in vzbudili precej pozornosti s svojim načinom življenja, so se resne znanstvene raziskave o njihovem izvoru in življenju razvile šele na prelomu iz 16. v 17. stoletje. Nekateri znanstveniki so proučevali poti, po katerih so potovali, drugi so jih intervjuvali, a Romi niso vedeli ničesar o svoji preteklosti, poznali so le legende. Nekateri so menili, da lahko njihov izvor razložijo s proučevanjem kovaške obrti. Jezikoslovec Avgust Friedrich Pott pa je bil prvi, ki je znanstveno preučil romski jezik in na osnovi jezikovnih spoznanj ugotovil, da je prvotna domovina Romov Indija (Štrukelj 1980: 23–24).

Po mnenju mnogih raziskovalcev so se iz matične pokrajine začeli izseljevati zaradi osvajalnih vojn na Indijo v 9. stoletju. Bežali so pred barbarskimi pohodniki in začeli svojo večno selitveno pot, ki smo ji priča še danes. Ko so zapuščali puščavo nad Karačijem, so se ločili v dve veji. Ena naj bi šla v smeri Afganistan, Turkestan, Turkmenija do Kaspijskega jezera, kjer so se razdelili na dve skupini (manjša je nadaljevala pot proti Kavkazu, večina pa jih je odšla proti Armeniji in Turčiji), druga veja pa je krenila proti Osrednji Aziji in se v Siriji razdelila v dve skupini (prva je šla proti Turčiji, druga pa v Egipt in naprej proti obali Sredozemskega morja in čez Gibraltarsko ožino v Evropo) (Šiftar 1970: 12).

Romi so prišli domala v vse predele Evrope in danes živijo v bolj ali manj strnjenih romskih naseljih. »Vzrok njihovega stalnega preseljevanja z vzhoda proti zahodu je bil nomadski način življenja, k temu pa je poleg socialno-kulturnih značilnosti dodatno pripomoglo tudi nenehno preganjanje, zaradi katerega se, četudi bi to hoteli, nikjer niso mogli ustaliti. Zato Romi vse do danes živijo v dvojni socialno-kulturni stvarnosti - ohranjajo tradicionalni način življenja, hkrati pa se prilagajajo razmeram v območjih, kjer se naseljujejo« (Brizani-Traja 2000: 6).

3. ZATIRANJE ROMOV V PRETEKLOSTI

V začetku so jih v večini evropskih dežel sprejemali z veliko radovednostjo in dobrohotnim pomilovanjem. Kmalu pa so bili, kljub obrtnim veščinam (kovaštvu, obdelavi lesa, zdravljenju živine, predvsem konj in igranju na instrumente), ki so jih prinesli s seboj iz azijskih dežel, kot ljudje najnižjega sloja močno prezirani in na različne, tudi najbolj krute načine preganjani. Postavljeni so bili izven zakona. Bili so poslednji v Evropi, v Romuniji do leta 1856, v položaju osebnih sužnjev (Šiftar 1970: 15). Posamezni vladarji, dežele in lokalne uprave so izdajali odredbe in predpise, ki so narekovali in dovoljevali njihovo preganjanje, družbeno izobčenje, zapiranje in druge oblike družbene degradacije. Odločbe so na primer narekovale, »da je treba Cigane žive sežigati in obešati, kjer koli jih najdejo...« (Uhlik 1978, v Tancer 1994: 48). Znan je tudi predpis, da so jim ob prvem prekršku odrezali levo uho, ob drugem desno, nato je sledila smrt. Takšni in podobni ukrepi so jih silili, da so se odrekli svojim navadam in običajem in se trudili prikriti značilnosti svoje kulture.

Ponekod po Evropi, zlasti na Balkanu, so bili Romi od 14. stoletja dalje dolgo časa v suženjstvu ali pa so bili preganjani, tako da so se morali seliti iz dežele v deželo. V 18. stoletju sta Marija Terezija in kasneje njen sin Jožef II. obvezala zemljiško gospodo, da mora dati Romom stavbne parcele in nekaj zemlje, da se bodo lahko stalno naseliti. A to sta storila predvsem zato, ker sta jih hotela spremeniti v kmetijstvu potrebno delovno silo. Postavila pa sta tudi celo vrsto pogojev in predpisov, ki so škodovali romskemu izročilu. Morali so pozabiti na svoj materni jezik, služiti vojsko, obdelovati zemljo, obiskovati šole in niso se smeli ukvarjati z glasbo in svojo obrtjo. Prepovedano jim je bilo trgovanje s konji, niso smeli zapuščati svojih bivališč ali se ženiti med seboj. Na podlagi predpisa so romskim družinam odvzemali otroke in jih oddajali v sirotišnice in ustrezne zavode. Določeno je bilo, da je treba dati odvzete romske

otroke v krščansko vzgojo določenim družinam, da se izučijo obrti. Krepke fante, ki so že dopolnili 16 let pa so poslali v vojsko. Vsi navedeni ukrepi Marije Terezije in njenega sina so potisnili Rome še bolj v izolacijo. Z vsakim novim predpisom so drseli po družbeni lestvici navzdol in nikjer se niso počutili doma (Šiftar 1970: 25–27).

Kljub temu, da je Jožef II. sprva tovrstne ukrepe še poostril, z namenom, da bi 'romski problem' hitreje rešil, je kmalu spoznal, da tak način ne pelje do pričakovanega rezultata. Zato je po letu 1783 popustil in tako so Romi lahko obnovili star način življenja.

Takoj po prvi svetovni vojni pa so se razmere za Rome ponovno zaostrole. V časopisih so Rome prikazovali kot storilce negativnih dejanj, ki naj bi jih povzročali. Romi so bili velikokrat obtoženi po krivici, a sami tega niso mogli dokazati.

Najhujša mučenja Romov pa so se dogajala v nacistični Nemčiji, ko je nacionalsocialistična politika poskušala iztrebiti Žide in Rome. V času 2. svetovne vojne je bilo samo v Nemčiji pomorjenih okoli pol milijona Romov. V celoti se številke vseh romskih žrtev nacizma gibljejo od milijona in pol do treh milijonov, mnogo jih je bilo preganjanih, zaprtih, za mnogimi se je izgubila sled (Brizani-Traja 2000: 16).

Po koncu komunizma je v delih Srednje in Vzhodne Evrope rasizem do Romov ponovno močnejši, hkrati pa se kaže tudi v širši, globalni luči. Na pragu 21. stoletja je vojna na Balkanu (na Hrvaškem, v Bosni in na Kosovu) povzročila največje etnično čiščenje in eksodus Romov po 2. svetovni vojni. V Bosni, kjer je v času federativne Jugoslavije živelo med tristo in petsto tisoč Romov, so bili mnogi pobiti skupaj z muslimani, veliko jih je končalo v taboriščih ali pa so bili pregnani in danes živijo kot begunci v tujih državah. Po podpisu mirovnega sporazuma so postali nezaželeni na celotnem ozemlju Bosne. Gre za skoraj pol milijona ljudi. Najnovejši genocid nad Romi pa poteka od leta 1999 v Jugoslovanski pokrajini Kosovo. Izpostavljeni so brezizhodni situaciji – znašli so se med dvema ognjema. Točnih podatkov, koliko jih je na tem območju živelo prej, ni, ocenjuje pa se, da jih je bilo nekaj deset tisoč, danes pa jih je le še nekaj sto (Brizani-Traja 2000: 16–17).

Kot je razvidno iz podatkov in starih zapisov, ki so jih zbrali različni avtorji, so bili Romi v preteklosti na evropskih tleh prezirani, preganjani, mučeni, brez pravic in dogajale so se jim številne krivice. Večinsko prebivalstvo jih je skušalo (sicer

neuspešno) asimilirati in izbrisati njihovo kulturo. Ker pa se je 'ambruški incident' zgodil v Sloveniji in ker nas zanima, če so Slovenci Rome v preteklosti sprejeli kaj drugače kot drugi Evropejci, moramo preučiti tudi stanje na naših tleh.

3.1 ZATIRANJE ROMOV V PRETEKLOSTI NA SLOVENSKEM

Ker sta se romska kultura in način življenja razlikovala od slovenskega, so tudi ob prihodu na slovenska tla naleteli na sovražnost in nestrpnost. Pogosto so bili preganjani, zasmehovani in kot posledica tega so še danes odrinjeni.

V začetku so oblasti vprašanje naseljevanja Romov na slovenskem ozemlju reševali nenačrtno. Izdajali so razne odredbe, ki pa so še bolj zaostrele odnose med domačini in Romi in samo še povečale revščino ter osamljenost teh ljudi. Te uradne listine so vsebovale prepovedi in opozorila, da Cigani ne smejo nenehno potovati, imeli so jih za ogleduhe, ki imajo zveze s tatovi in roparji. bili so vsepovsod preganjani, z njimi so pogosto fizično obračunali. Take označbe Romov v tedanji evropski družbi so povzročile, da so bili uvrščeni med ljudi, ki so imeli najnižjo družbeno raven (Štrukelj 1980: 90).

Podobne odredbe obstajajo še celo leta 1935: *»Ciganom je na vse mogoče načine zagreniti gibanje izven domačije, treba jih je na vsak korak vznemirjati. Taborjenja na prostem jim ne dopuščati. Pristop na sejmišču se jim zabrani. Ne dopušča se jim imeti psov, ker so jim nepotrebni, a jih tudi naučijo, da z lajanjem opozarjajo na prihod žandarjev ali jih dresirajo za lov na divjačino«* (Urh 2003: 66).

Kot že omenjeno, je sredini 18. stoletja Marija Terezija z množico ukrepov in odredb želela doseči zakonsko asimilacijo Romov v večinsko prebivalstvo. Urh (2003: 67) opozarja, da je asimilacija predstavljala trajno rešitev problemov, ki jih ustvarjajo odnosi med romsko etnično manjšino in večino. Njena osnovna misel je temeljila na podružbljanju Romov, to pomeni, da bi se sčasoma njihova kultura (jezik, običaji, oblačila) pozabila, zamenjala pa bi jo kultura večine, v kateri živijo. Šele ko bi popolnoma sprejeli norme večine, bi se otresli negativnega prizvoka o 'umazanih Ciganih'.

Tudi na Slovenskem je večinsko prebivalstvo Rome negativno sprejelo oziroma jih nikoli ni sprejelo kot sebi enake. Z njimi so fizično obračunavali, jih omejevali z vsemi mogočimi prepovedmi, jih preganjali in mučili. Kot ugotavlja Urh, so od njih zahtevali, da popolnoma opustijo lastno kulturo in prevzamejo vzorce obnašanja

večine, saj jih bodo šele na ta način sprejeli kot normalne - kot ljudi.

4. POLOŽAJ ROMOV IN KRŠENJE NJIHOVIH PRAVIC DANES

Koncepti »podružbljanja« Romov so še danes močno prisotni v slovenskem prostoru, saj se kulture, navad in mnenja Romov sploh ne upošteva. Prav nasprotno, skuša se jih popolnoma preobraziti v 'normalne' državljane (kar pomeni popolno opustitev lastne kulture), ker pa nam to ne uspeva popolnoma, se jih zatira in jim krati človekove pravice. Že v samem startu so ožigosani s stereotipi in predsodki, zaradi česar se jim sploh ne da enakopravnih možnosti za razvoj in uveljavitev.

Šabec opozarja, da je ravno cilj sodobnih stereotipov in predsodkov ustvarjati pritisk na te 'druge', da bi sprejeli našo govorico o njih kot svojo lastno, da bi se postavili na margino in sprejeli (pre)vzgojne, nadzorne, zdravstvene in ostale posege za izničenje njihove drugačnosti (strategija asimilacije) ali izolacije (strategija naturalizacije razlik) (Šabec 2006: 21).

4.1 SOCIALNI POLOŽAJ IN BIVANJSKE RAZMERE

Romi so uvrščeni med izrazito socialno ogrožene marginalne skupine, kar velja za splošni socialni status in posebne socialne statuse (kot so materialni, izobrazbeno-kvalifikacijski, poklicni, prestižni, posebni, socialni). Ne razpolagajo z družbeno močjo, saj niso dovolj vključeni v ekonomske in politične institucije, kar pomeni, da nimajo skoraj nikakršne pogajalske moči na tržišču dela in pluralističnega političnega tekmovanja (Klinar 1991: 24).

Vendar se tudi Romi med seboj razlikujejo. Romolog Djordjević trdi, da so Romi v deželah, ki so bile do njih surove, bolj opazni, izrazitejši in nevarnejši. Tam, kjer jim je bila zagotovljena ekonomska enakopravnost, pa ne izstopajo kot nekaj posebnega (Štifter 1970: 94).

A veliko Romov še vedno živi v slabih socialnih razmerah. Pesti jih nepismenost, nizka izobrazba, neurejene družinske razmere in vključenost v procese socialne patologije. Živijo v bednih stanovanjskih razmerah. Bivanje v getoiziranem romskem okolju in ne vključevanje v osnovno šolanje, s pomanjkljivim ali nezadostnim jezikovnim znanjem, mnogim med njimi onemogoča pridobitev zaposlitve (Klinar 1991: 25).

Večina romskega prebivalstva živi v naseljih, ki so izolirana od drugih prebivalcev ali pa vsaj na robu naseljenih območij, v razmerah pod minimalnimi bivanjskimi standardi. Po

podatkih Urada RS za narodnosti (Urad RS za narodnosti, 2007) 39% Romov živi v zidanih stanovanjskih hišah, med katerimi je polovica zgrajenih brez potrebnih dovoljenj, samo 12% jih živi v stanovanjih. Preostali pa živijo v zasilnih bivališčih kot so barake, kontejnerji, prikolice in podobno. V Sloveniji je v 25 občinah 90 romskih naselij, od katerih je kar 70 nelegalnih. Težave so predvsem v urejanju prostorskih načrtov in lastništva, saj so si Romi poslopja postavili tudi na ozemljih, ki so v javni ali zasebni lasti. Prav tako nastopijo težave, ko je treba sicer urejeno romsko naselje legalizirati. Občine tega pogosto niso pripravljene storiti (Winkler 1999: 43).

4.2 EKONOMSKI POLOŽAJ IN ZAPOSLOVANJE

Ekonomski položaj Romov je izredno težaven na vseh območjih, kjer so naseljeni. Predstavljajo eno najtežje zaposljivih skupin v Sloveniji, zaradi različnih razlogov: slabih delovnih navad, nizke izobrazbene strukture, visoke stopnje fluktuacije, slabega zdravstvenega stanja in slabe fizične zmogljivosti, negativnega odnosa in predsodkov delodajalcev do Romov. Po mnenju Urada Vlade RS za narodnosti (Urad RS za narodnosti, 2007) so sedanje razmere na trgu delovne sile, z relativno visoko stopnjo brezposelnosti ter izrazito strukturno in regionalno brezposelnostjo Romom še posebej nenaklonjene, predvsem zaradi neuskkljenosti ponudbe in povpraševanja. Zaposlenih Romov je približno 2%, nezaposlenih pa okoli 98%. V raziskavi, ki jo navaja Winkler (1999: 12), pa je redno zaposlenih 13% delovno aktivnih Romov, od tega največji delež pripada Prekmurju (veliko zaposlenih v Avstriji). 25% se jih preživlja s priložnostnimi deli ali sezonsko zaposlitvijo (obiranje sadja, sečnja v gozdovih, pomoč kmetom pri kmečkih opravilih itd.), 41 % anketiranih se občasno ukvarja z nabiranjem zelišč, gozdnih sadežev, različnih surovin in odpadnega materiala za prodajo, kar 74 % pa se preživlja z različnimi oblikami državne pomoči. Nekateri Romi se še vedno preživljajo na družbeno nesprejemljive načine (prekupčevanje z avtomobili in konji, v zadnjem času pa je močno v porastu prekupčevanje z orožjem in drogo). Namen raziskave je bil ugotoviti, s kakšnimi sredstvi se preživlja romsko prebivalstvo na območjih, kjer je njihova koncentracija največja.

Vprašanje njihove zaposlenosti ni le nujen pogoj za zagotavljanje osnovnih eksistenčnih možnosti, temveč tudi eden od osnovnih pogojev za izboljšanje njihovega celotnega družbeno-ekonomskega položaja. Delež brezposelnih Romov se v skupni brezposelnosti povečuje v vseh skupnostih, kjer živijo. Kar 95% odraslih

brezposelnih Romov ima le I. stopnjo izobrazbe, večinoma nedokončano osnovno šolo, kar pomeni, da so praktično nepismeni in kot taki za trg dela izrazito nezanimivi. Delež otrok, ki končajo osnovno šolo, je v končnem odstotku še vedno nizek, kar vpliva na potrebe po izobraževanju odraslih Romov (Barle Lakota in drugi 2004).

Brankica Petković dodaja, da so Romi v Sloveniji zaradi življenja v revščini sistematično onemogočeni, da bi ustvarili več iz svojih državljskih pravic in potenciala, ki ga kot posamezniki in skupina imajo. V kontekstu teorije pravičnosti je torej pomembno, da zagotavljanju državljskih in političnih pravic sledita prizadevanje in skrb za življenjske razmere, ki omogočajo uživanje in uveljavljanje teh pravic (Petković 2004: 73).

4.3 DISKRIMINACIJA IN REDUKCIJA ROMSKE KULTURE

Avtorica Alenka Janko Spreizer je v knjigi *Vedel sem, da sem Cigan – rodil sem se kot Rom* pokazala, da so »romološki« diskurzi vrednostno obremenjeni in sami generirajo različne oblike izključevanja Romov, četudi si prizadevajo za njihovo emancipacijo. »Romologija« je v veliki meri rasistična tudi zato, ker je njena vednost utemeljena v ideologiji, za katero je značilno predvsem degradiranje ljudi na podlagi prirojenih etničnih značilnosti. Problem pa je, da so se socialni delavci in tvorci različnih romskih politik zgledovali po »romologiji« in tudi nekatere samopredstavitve Romov temeljijo na prisvojenih pojasnjevalnih modelih (od romologov) (Spreizer 2002: 326).

»Tudi 'romologi' so v svojih zapisih rasistični in diskriminatorni do Romov. Raziskava slovenske 'romologije' odkriva, da se za govorom o zakladnicah in velikanskih prispevkih slovenskih 'romologov', skrivajo ideološki govori in prazni pomeni, ki jih 'romologi' zapolnjujejo z nacionalizmi, sedentarizmi, orientalizmi in rasizmi« (Spreizer 2002: 325).

Dodaja, da se niso oddaljili od razsvetljenskih in romantičnih izhodišč. Njihova pojmovanja so večinoma biologistična, statična ter redukcionistična in ponekod izrazito rasistična. Ponekod je rasizem kombiniran s poudarjanjem 'romske kulture'. Ponekod je koncept kulture zreduciran le na romski jezik (to počne na primer avtorica Pavla Štrukelj). Pretirano poudarjanje posebne kulture na eni strani se včasih prelevi v kulturno nihilizacijo - zatrevanje, da Romi nimajo več lastne kulture (Spreizer 2000: 327).

Norveška antropologinja Unni Wikan opozarja na nenatančno rabo pojma kultura v politiki, ki ureja položaj migrantov na Norveškem. Po njenem mnenju je koncept kulture pravzaprav nadomestil koncept rase, oziroma natančneje, kultura je postala nov koncept za raso. Ta koncept deluje redukcionistično, da bi »Njih« naredila za manj človeške od »Nas«. Medtem ko »Mi« nase gledamo kot na misleča, razsodna, dejavna človeška bitja s sposobnostjo refleksije in reagiranja na spreminjajoče se okoliščine, so »Oni« prikazani kot bitja, ujeta v mrežo kulture, ki jih ženejo kulturni ukazi (Wikan 1999: 59).

Do podobnih ugotovitev je prišla tudi Spreizer pri preučevanju slovenskih razmer. Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve je januarja 2000 v Programu boja proti revščini in socialni izključenosti romsko kulturo pojmovalo redukcionistično in statično. Zapisali so, da bodo zanje pripravili posebne oblike zaposlovanja, prilagojene njihovi kulturi. Iz opisa tega programa se da razbrati, da so vsi Romi opredeljeni za ljudi, ki jih determinira kultura, ki je drugačna od »naše«, njihove »posebne lastnosti in kulturne posebnosti« pa naj bi bile povezane z nelegalnimi dejavnostmi (Spreizer 2002: 328–329).

Sama pa lahko potrdim, da je njihova kultura reducirana in diskriminirana tudi v slovenskih množičnih medijih. V analizi slovenskih tiskanih medijev za diplomsko nalogo sem namreč ugotovila, da se o Romih sploh ne poroča, če niso vpleteni v kakšne konflikte z večinskim prebivalstvom (gre za t.i. 'romsko problematiko'), če pa se jih že omenja (kar je zelo redko), je to vedno le v kontekstu in skladu s prevladujočimi stereotipi o Romih (pojejo in plešejo, so eksotični in živijo v tipičnih bivališčih). Opazila sem namreč le napovedi prireditev s 'cigansko' glasbo ali 'ciganskimi' plesi, tu in tam se pojavi kak intervju z znano romsko glasbeno skupino, pojavljajo se tipične fotografije, ki ustrezajo stereotipnim predstavam (romski otroci, mnogo otrok in živali na kupu, zanemarjena dvorišča in barake, stari zarjaveli avtomobili,...) To pa je več ali manj vse. O njihovih prizadevanjih, uspehih in vsakodnevnih tegobah ter diskriminiranosti mediji ne poročajo. Izjeme so morda revija Jana, Mladina, Sobotna priloga Dela in Dnevnikov Objektiv. A tudi zanje si upam trditi, da so o romskih problemih poročali le, ker se je 'zgodil Ambrus'. Kadar ni nobenih konfliktov, tudi te mediji še prehitro pozabijo nanje.

4.4 KRŠENJE ROMSKIH PRAVIC V TUJINI

Nasploh bi lahko rekli, da današnja Evropa ni najbolj naklonjena romski skupnosti, saj slednja še vedno sodi med eno najbolj diskriminiranih narodnih skupnosti. V veliko primerih so kršene njihove osnovne človekove pravice.

Novodobni rasizem se kaže v različnih oblikah. Brizani - Traja (2000: 17) pravi, da se mora veliko Romov zaradi vala rasizma in nasilja v srednji in vzhodni Evropi seliti iz kraja v kraj. Primorani so, da zaprosijo za politični azil v državah evropske skupnosti, ki pa ga največkrat ne dobijo.

Razmere, v katerih živijo današnji Romi v Evropi so si v mnogih pogledih podobne, v podrobnostih pa se razlikujejo glede na državo, v kateri živijo. Oglejmo si nekaj primerov. **Velika Britanija** množično zavrača romske prosilce za azil, jih obravnava kot ekonomske migrante in s tem zanika trpljenje, ki ga doživljajo na Češkem. V težnji po homogenizaciji evropskih držav je tako ena tistih, ki je nasilje do Romov spregledala.

Poročila EUMAP predstavljajo bogato zbirko podatkov o diskriminaciji romskih skupnosti na številnih področjih življenja. Predvsem v Srednji in Vzhodni Evropi imajo manj možnosti za izobraževanje, kar je delno posledica slabih življenjskih okoliščin in revščine, delno pa marginalizacije. V **Nemčiji** in na **Češkem** je veliko število romskih otrok vpisanih v posebne šole za duševno prizadete, zaradi česar so njihove možnosti za nadaljevanje šolanja in zaposlovanja slabše. Na Češkem je v posebnih šolah razmerje med Romi in Neromi 27:1, diskriminacija se kaže tudi v 90 odstotni nezaposlenosti Romov, naraščanju nasilja skinheadov do Romov itd.

Španske šole, v katerih se šolajo tudi romski otroci, postajajo vse bolj getoizirane. Na **Madžarskem** gradijo zasebne osnovne šole in tako implicitno onemogočijo šolanje Romov, ki si zasebnih samoplačniških šol ne morejo plačati. Ostajajo v javnih šolah z izrazito slabšim in časovno prilagojenim šolskim programom.

Oktober 1999 je **belgijska** vlada iz države nasilno odstranila vse slovaške Rome, ki so prosili za azil. S priključitvijo vzhodnoevropskih držav (kjer živi večina Romov) Evropski uniji, bi Romom omogočili prosto gibanje po 'združenem' evropskem teritoriju, preseljevanje in zaposlovanje po vsej Evropski uniji. To pa večinskemu prebivalstvu predstavlja grožnjo pred neizobraženimi, zanemarjenimi, nepreskrbljenimi Romi s številnimi družinami. Romi že stoletja veljajo za 'druge' (Urh 2003: 161–62).

Poročilo Visokega komisariata za begunce navaja kot najpogostejši razlog migracij Romov 'beg pred družbenimi konflikti in nasiljem', s katerimi se soočajo v neki državi. **Romunija** in **Bolgarija** sta državi, od koder so migracije Romov najštevilnejše (Urh 2003: 170).

Evropski center za pravice Romov (European Roma Rights Centre – ERRC) hrani dokumentacijo o nasilju nad Romi v **Bolgariji**, na **Češkem**, **Madžarskem**, **Romuniji** in **Slovaški**. Poročajo, da so Romi najpogostejše tarče rasističnega nasilja v teh državah (Urh 2003: 170).

Kot smo ugotovili v četrtem poglavju, danes Romi v Evropi (in v Sloveniji) niso v bistveno boljšem položaju kot so bili v preteklosti. Živijo v zelo slabih stanovanjskih razmerah, v revščini, zelo težko se zaposlujejo, tudi zaradi predsodkov delodajalcev. Zato je med njimi velika brezposelnost in so mnogi primorani živeti od socialne pomoči. Med njimi je tudi velika nepismenost, saj mnogi nimajo končane niti osnovne šole. Za to je kriv tudi šolski sistem, ki jim ne omogoča šolanja v lastnem jeziku ali vsaj intenzivne pomoči pri učenju slovenščine. Zato so za trg delovne sile še toliko manj zanimivi. Predvsem pa so odrinjeni na rob družbe. A ne le to, dogajajo se jim številne krivice, še vedno so v marsikateri državi preganjani, zasmehovani, celo fizično mučeni. Kot sta dokazali Alenka Janko Spreizer in Unni Wikan, pa je s strani 'romologov' in države diskriminirana in reducirana tudi njihova kultura. Sama sem opazila, da njihovo kulturo diskriminirajo in reducirajo tudi slovenski množični mediji, ki o njih poročajo le, ko je kaj narobe, o njihovi kulturi pa poročajo skrajno zreducirano le na prevladujočih nekaj stereotipov o 'romski kulturi'. Pod njihovo kulturo pojmujejo le 'cigansko' glasbo in ples ter podobe t.i. romskega načina življenja in bivanja.

5. INSTITUCIJE, ORGANI, DEKLARACIJE IN DOKUMENTI, KI ŠČITIJO PRAVICE ROMOV

Ob analiziranju položaja Romov in spoznanju, da so še vedno diskriminirani, se mi je porodilo vprašanje, kako je kaj takega sploh mogoče? Danes obstaja množica pogodb (splošnih in zelo specifičnih), posvečenih spoštovanju človekovih pravic, v večini evropskih ustav je določeno obvezno spoštovanje pravic in svobode državljanov, deluje sistem mednarodnega prava, pa tudi mednarodne institucije in organizacije so si kot enega glavnih ciljev zastavile spoštovanje svobode in pravic posameznika. Poleg tega

Urh (2003: 162) opozarja, da je postalo manjšinsko vprašanje v današnjem času ena osrednjih tem mednarodnih politik in odnosov, hkrati pa tudi merilo za stopnjo spoštovanja in kršenja človekovih pravic in pravic manjšin.

Zato sem sklenila preveriti, ali sploh obstajajo dokumenti in pogodbe, ki se nanašajo na manjšinske oziroma romske pravice in zavezujejo države k odpravi nasilja nad njimi, pregledati, kaj določajo in kdaj so nastale ter ugotoviti ali obstajajo komisije oziroma organizacije, ki vse skupaj nadzorujejo in kako dejavne so.

Odprava nestrpnosti in varstvo Romov v Evropi se prvič izrecno omenja v Zaključnem dokumentu Konference v Kopenhagenu leta 1990. Namen določbe je zavezati države, da bodo preprečevale dejanja nasilja zoper Rome (Klopčič 2000: 174). V letu 1992 je v okviru OVSE pričel delovati 'Visoki komisar OVSE za narodne manjšine', kot oblika mednarodnega nadzora in preventive diplomacije na tem področju. Na njegovo pobudo so bile v okviru dejavnosti Centra za demokratične ustanove (ODIHR – Office for democratic institutions) v Varšavi pripravljene številne študije o položaju Romov, še posebej v Srednji in Vzhodni Evropi, ter vrsta mednarodnih srečanj in njegovih študijskih obiskov na območjih, kjer so se dogajale kršitve človekovih pravic Romov.

Leta 1993 je Parlamentarna skupščina Sveta Evrope sprejela Priporočilo 'Romi v Evropi', v katerem med drugim ugotavlja, da Romi v veliki meri prispevajo h kulturni raznovrstnosti Evrope, saj so prava evropska manjšina. V tem priporočilu pa Parlamentarna skupščina tudi ugotavlja, da se izbruhi rasnega in družbenega sovraštva pojavljajo vse pogosteje in da so napeti odnosi med skupnostmi privedli do obžalovanja vrednega položaja, v katerem živi večina Romov danes. Od leta 1994 deluje v Svetu Evrope tudi poseben koordinator za Rome, ki usklajuje dejavnosti v okviru različnih odborov in projektov ter stalna Ekspertna skupina za vprašanja Romov, ki obravnava vsebinska vprašanja položaja romske skupnosti. S konkretnimi ukrepi in obravnavo možnih načinov za pomoč Romom v Evropi se je ukvarjal tudi projekt odbora za kulturno sodelovanje Sveta Evrope 'Demokracija, manjšina in človekove pravice' (deloval je v letih 1993–1997), kjer so nekatere države predstavile konkretne projekte za reševanje romskega vprašanja na področju izobraževanja in kulture.

S položajem Romov se ukvarja tudi Stalna konferenca lokalnih in regionalnih oblasti (CLRAE). Posebne probleme preseljevanja in migracij Romov v evropskem prostoru obravnava Evropski odbor za migracije (CMDG), ki tudi raziskovalno deluje in zbira informacije različnih mednarodnih ustanov in nevladnih organizacij. S položajem

Romov se ukvarjajo tudi druge regionalne organizacije, npr. Srednjeevropska pobuda in Alpe Jadran. V okviru dejavnosti Pakta za stabilnost v Jugovzhodni Evropi poteka več projektov, ki so namenjeni izboljšanju položaja romske skupnosti.

Nevladne mednarodne organizacije, npr. Minority Rights Group, s sedežem v Londonu, opravljajo na evropski ravni med drugim tudi vlogo zagovornika interesov romske skupnosti (ki jo pri drugih manjšinah opravljajo države matičnega naroda). V Budimpešti deluje Evropski center za človekove pravice Romov, ki usklajuje dejavnosti na mednarodni ravni in obvešča mednarodno javnost v primerih kršitev pravic Romov (Klopčič 2000: 175–176).

Posledica Kopenhagenske deklaracije iz leta 1993 je bila zahteva, da morajo države kandidatke kot pogoj za članstvo v EU med drugim zagotoviti tudi zaščito manjšin (Minority Protection 2001, 1002). Vlade držav kandidatk so zato sprejele posebne programe za izboljšanje položaja Romov. Program spremljanja (ki se izvaja v Programu spremljanja pridruževanja EU (EUMAP) pa je vodil k spoznanju, da je tudi v državah, ki so že pristopile v zvezo Evrope, zaščita manjšin nezadostno poudarjena ter da se izvaja nedosledno (Urh 2003: 162).

Ker se je ambruški primer zgodil v Sloveniji, je bilo treba preveriti ali slovenska zakonodaja sploh ščiti Rome in s čim. Pravno osnovo za zakonsko ureditev položaja in posebnih pravic romske skupnosti v Sloveniji zagotavlja Ustava Republike Slovenije. O enakosti pred zakonom govori 14. člen Ustave Republike Slovenije¹. 61. člen Ustave RS zagotavlja vsakomur pravico, da svobodno izraža pripadnost svojemu narodu ali svoji narodni skupnosti, da goji in izraža svojo kulturo in uporablja svoj jezik in pisavo.

Na področje procesno-pravnih garancij posega 62. člen². Slovenska Ustava v 63. členu izrecno prepoveduje *»vsakršno spodbujanje k narodni, rasni, verski ali drugi neenakopravnosti ter razpihovanje narodnega, rasnega, verskega ali drugega sovraštva in nestrpnosti.«* Med redkimi evropskimi državami imamo v svoji ustavi tudi določbo o romski skupnosti pri nas. Posebej na Rome se namreč nanaša 65.

¹ *»V Sloveniji so vsakomur zagotovljene enake človekove pravice in temeljne svoboščine, ne glede na narodnost, raso, spol, jezik, vero, politično ali drugo prepričanje, gmotno stanje, rojstvo, izobrazbo, družbeni položaj ali katerokoli drugo osebno okoliščino. Vsi so pred zakonom enaki«* (Ur.l.RS, št. 33/91)

² *»Vsakdo ima pravico, da pri uresničevanju svojih pravic in dolžnosti ter v postopkih pred državnimi in drugimi organi, ki opravljajo javno službo, uporablja svoj jezik in pisavo na način, ki ga določi zakon.«* V praksi se dajejo tistim osebam, ki ne obvladajo uradnega jezika, na voljo prevajalci. Predvsem za Rome je to pomembno, ker do sedaj še ni bila sprejeta nobena izvedbena določba za uporabo romščine

člen Ustave Republike Slovenije: *»Položaj in posebne pravice romske skupnosti, ki živi v Sloveniji, ureja zakon.«*

Doslej je bila zaščita posebnih pravic romske skupnosti urejena v sedmih področnih zakonih, in sicer v zakonu o lokalni samoupravi (Ur.l.RS, št. 72/93), zakonu o volitvah v lokalne skupnosti (Ur.l.RS, št. 72/93), zakonu o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja (Ur.l.RS, št. 12/96), zakonu o vrtcih (Ur.l.RS, št. 12/96), zakonu o osnovi šoli (Ur.l.RS, št. 12/96), zakonu o medijih (Ur.l.RS, št. 18/94) in zakonu o knjižničarstvu (Ur.l.RS, št. 72/82). 30. marca 2007 pa je Državni zbor sprejel zakon o romski skupnosti, ki določa posebne pravice do organiziranosti Romov na državni in lokalni ravni ter financiranje te organiziranosti. Krovni romski zakon je prvi tovrstni zakon v Evropski Uniji.

Pri vladi deluje tudi posebna Komisija Vlade RS za zaščito romske etnične skupnosti, ki je sestavljena iz predstavnikov državnih organov, občin z večjim številom Romov in predstavnika Zveze Romov Slovenije. Leta 1995 je sprejela posebni vladni program ukrepov za pomoč Romom, ki je še vedno aktualen.

Ugotovila sem, da obstaja nekaj dokumentov, priporočil in deklaracij, ki zavezujejo države k spoštovanju romskih pravic. Obstajajo tudi posebni koordinatorji, ekspertne skupine, celo Evropski center za človekove pravice Romov in nevladna organizacija, ki opravlja vlogo zagovornika njihovih interesov, z njimi pa se ukvarjajo tudi različne regionalne organizacije. Ti spremljajo razmere, izvajajo različne dejavnosti in projekte, s katerimi skušajo izboljšati njihov položaj. A ker tudi sami ugotavljajo, da je ta položaj obžalovanja vreden in se izbruhi sovraštva pojavljajo vse pogosteje, pomeni, da je bilo storjenega še premalo. Premalo je zakonskih obveznosti in dejavnosti, morda so tudi za to odgovorne institucije premalo učinkovite, predvsem pa se premalo posveča vzgoji večinskega prebivalstva, ki ima do njih sovražen odnos in je odgovorna za razmere, v katerih živijo.

6. PREDSDOKI

Iz zgodovine naseljevanja Romov in pregleda sedanjega stanja je razvidno, da so bili Romi zelo negativno sprejeti, kjerkoli so se pojavili. Večinsko, 'avtohtono' prebivalstvo jih je obravnavalo kot drugačne, bili so nezaupljivi, negativno nastrojeni, celo sovražni. Pripisovali so jim najrazličnejše lastnosti in značilnosti, podvrženi so bili številnim predsodkom.

V nalogi sem postavila hipotezi, da ima večinsko prebivalstvo še danes do Romov negativen, odklonilen odnos, poln predsodkov in stereotipnih predstav, tako pa so prestavljeni tudi v množičnih medijih.. Še preden se lotimo preverjanja hipotez, pa je treba pojasniti, kaj predsodki pravzaprav so.

6.1 KAJ SO PREDSDODKI

Njihova razlaga še zdaleč ni enostavna. Ule v knjigi *Predsodki in diskriminacija* pojasnjuje, da je s predsodki podobno kot z ideologijami. Ne moremo jih definirati z njihovo vsebino, ker nam tedaj uide njihova družbena moč in globoka zasidranost v družbenih interesih in v psihološki strukturi posameznikov. Prav tako jih ne moremo definirati z njihovo funkcijo, ker nam tedaj spolzi iz rok njihova vsebina in zgodovinski kontekst njihove razlage. Problem je prav v tem, kako v pojmu predsodkov ohraniti obenem tako »vsebino« in »funkcijo«, ne da bi bila to le gola konjunkcija dveh sestavin ali skupek dveh vidikov opazovanja predsodkov (Ule 1999: 329).

Zato jih definira predvsem kot neke vrste mikroideologije, ki se naslavlja neposredno na posameznike oziroma konkretne družbene skupine. Vezani so na vsakdanji svet, v katerem so neformalne institucije, ki prevajajo določene stvarne odnose neenakopravnosti, dominance in podrejenosti med družbenimi skupinami v sfero zasebnega sveta. Pa tudi obratno, določena razmerja med različnimi skupinami v vsakdanjem svetu ljudi postavljajo v splošen okvir veljavnih družbenih norm., vrednot in institucij (Ule 1999: 329).

Različni avtorji predsodke največkrat definirajo kot stališča s pozitivnim ali negativnim čustvenim nabojem. Mitscherlich (v Ule 1999: 13) opisuje, da se naša sodba nenadoma loči od objektivne danosti, v kateri se nahajamo. V nekem duševnem procesu se iz domišljije in posameznih drobcev zaznavanja izpostavi zmedena izkušnja, ki se vrine pred dejanskost. Ta bi lahko bila dostopna, če ne bi podlegli notranji prisili in naše mešanice fantazije in realnosti imeli za edino pravo realnost.

Zaradi predsodkov je naše dojemanje stvari iracionalno in oddaljeno od stvarnosti, polno vrednostnih konotacij. Po fenomenologiji spadajo predsodki med najtrdovratnejše tvorbe v človeški zgodovini.

Lippman (1999: 54) je bil prvi, ki je uporabil pojma predsodek in stereotip. Predsodki so bili zanj emocionalno nabiti negativni socialni stereotipi, stereotipe pa je definiral kot parcialne, posplošene in enostranske predstave o svetu. Tudi Erjavec in Poler pravita, da

je predsodek mentalno stanje, definirano kot negativno stališče do družbenih skupin in na podlagi stereotipnega prepričanja (Erjavec in Poler 2007: 43). Mitscherlich pa opozarja, da predsodki niso le negativni: »Poudarjanje predsodkov, kot samo 'a priori' negativnih sodb, pomeni pretirano poudarjanje njihove kognitivne dimenzije« (v Ule 1999: 68). Dodaja še, da jih moramo, če jih hočemo pojasniti, razlikovati od začasnih sodb, ki jih nenehno tvorimo. Začasne sodbe postanejo predsodki le tedaj, ko jih navkljub vplivu novega spoznanja ne moremo opustiti (Mitscherlich v Ule 1999: 13). To je dokaz, da imamo do Romov res predsodke, saj imamo o njih že v naprej izdelano predstavo, ki se ne spremeni niti, ko naletimo na Rome, ki ne ustrezajo tej naši v naprej izdelani sliki. Slednje označimo le kot 'netipične' Rome, kot izjeme, ki potrjujejo pravilo.

Prav etnična in rasna pripadnost ter religija, spol in družbeni status so osnovne niti največjih in najmočnejših predsodkov. Prav te razlike so tudi tkivo najmočnejših ideoloških sistemov. Ideološki model človeka, ki predstavlja sodobne zahodne družbe in vzor družbenega napredka, je heteroseksualni moški, belec, ki pripada zahodni urbani kulturi, izpoveduje pripadnost liberalnemu krščanstvu in pripada srednjemu ali višjemu družbenemu razredu. Vse vodilne ideologije v sodobnih razvitih družbah so usmerjene po teh merilih in merijo na ta »model« človeka. Natančno po teh merilih in razlikah nastaja v sodobnih zahodnih družbah največ predsodkov in ti so najbolj trdovratni (Ule 1999: 299–300). Tudi Romi ne spadajo v ta kalup in ker so drugačni od modela človeka, ki predstavlja merilo in vzor, so seveda predmet številnih predsodkov. Dojeti so kot drugačni, čudni in nezaželeni. 'Zahodni človek' zanje pravi, da so nekultivirani, neprilagojeni in s svojim stilom življenja ne sledijo napredku družbe.

Kot pravi Ule (1999: 299), se predsodki kažejo predvsem v nespoštljivem, netolerantnem ali prezirljivem odnosu do teh drugih oziroma drugačnih. Delujejo in se razvijajo v vsakdanjih interakcijah z njimi, najdemo jih v vsakdanji govorici, šalah, dvoumnostih, pojavljajo se v medijih, popularni kulturi, v pravnem diskurzu, pa tudi v političnih institucijah, znanosti in visoki kulturi.

Dokler gre za vsakdanje situacije, se zdijo predsodki nenevarni, nedolžni. Tedaj jih skorajda ne opazimo, tako vsakdanji se zdijo. Toda predsodki imajo neprijetno lastnost, da hitro postanejo družbeno vezivo množic, da se širijo kot virus in lahko dobijo epidemične razsežnosti. Tedaj se spremenijo v orodje agresije, so napoved linča, opravičilo vsakovrstnih diskriminacij, preganjanja, izganjanja ali prepuščanja ogroženih

skupin njihovi usodi. Kadar jih skušamo posplošiti, organizirati v obsežnejše ideološke sisteme, postanejo odkrito orodje določene politike in ideologije, propagandni stroj (Ule 1999: 299–300).

6.2 RAZLIKA MED PREDSDODKI IN STEREOTIPI

Predsodek je stališče, ki ni upravičeno, argumentirano in preverjeno, a ga spremljajo intenzivne emocije in je odporno na spremembe. Nastanejo tedaj, ko se socialne kategorizacije povežejo s prevladujočimi socialnimi reprezentacijami, ki so vedno izraz psiholoških, socialnih in/ali ekonomskih interesov vplivnih socialnih skupin, ko se te kategorizacije spremenijo v toga in uniformno posplošena stališča (Ule 2000: 194).

Stereotipi pa poudarijo tipične in za nas pomembne poteze objektov. Z njimi poenostavimo kompleksnost pojavov in dogajanj v svetu ter se izognemo nekonsistentnosti v zaznavah. Stereotipizacija pripiše posamezniku določene lastnosti na osnovi skupinske pripadnosti (Ule 2000: 193). Najpogosteje so stereotipno predstavljeni pripadniki manjšin, med katere spadajo tudi Romi.

Tudi Lippmann pravi, da večinoma najprej »določimo« in šele nato »vidimo« zunanjo realnost. »Iz tiste buhteče, brenčave zmešnjave zunanjega sveta izberemo tisto, kar nam je kultura že določila in običajno opazimo le tiste stereotipne oblike, ki nam jih je kultura utrdila« (Lippmann 1999: 79).

Če bi hoteli biti pravični pri ocenjevanju dejanj drugih ljudi, bi morali oceniti informacije, ki so nam bile na voljo in mišljenja, skozi katera so bile informacije prečiščene. Zaradi načina življenja ter pomanjkanja časa je to pogosto nemogoče. Ker s časom varčujemo, opazimo neko lastnost človeka, dejanja, dogodka, ostalo pa zapolnimo s stereotipom, ki ga prenašamo s seboj v glavi. (Lippmann 1999: 83). Tako je tudi ob stiku z Romom dovolj, da opazimo le eno njegovo značilnost (običajno iščemo takšno, ki ustreza našim predstavam), se s tem zadovoljimo in že mislimo, da ga poznamo, saj tej lastnosti dodamo še kup stereotipov, ki jih imamo o Romih na splošno. S tem za nas nadaljno spoznavanje točno tega individuuma sploh ni več potrebno. Stereotipi ne reprezentirajo dejanskih, pravih ljudi. So le splošno razširjena prepričanja in ideje o določenih družbenih skupinah.

Svet z njihovo pomočjo postane pregleden, odpovemo se bogastvu informacij na račun kognitivne ekonomije (Ule 2000: 156). Lippmann (1999: 86) dodaja, da smo tej naši sliki o svetu, ustvarjeni s pomočjo stereotipov, prilagodili svoje navade, okus,

zmožnosti, udobje in upe. So tudi neke vrste jamstvo za spoštovanje nas samih. Gre za obrambni mehanizem, za obrambo našega položaja v družbi.

S stereotipi se srečujemo tam, kjer se v družbi jasno vidi neenako razmerje moči. Poudarjajo se razlike med normalnim in nenormalnim, ustvarja se meja med nami in njimi, kopičijo se negativna čustva. Eden od vidikov razkazovanja moči je etnocentrizem, kjer gre za razumevanje druge kulture s stališča lastne (Hall 1995: 258). Prav to se dogaja v našem odnosu do Romov. Dojemamo jih s stališča lastne kulture, ki je dominantna, zato imamo moč določati kaj je normalno in kaj ni, s čimer ustvarjamo mejo med »nami« in »njimi«. S tem umetnim ustvarjanjem in potenciranjem njihove drugačnosti jih ne le potiskamo na obrobje družbe, sprožamo tudi nestrpnost, sovražnosti in agresijo dominantne skupine do manjšine.

Pečjak (1995: 52) opozarja, da so najbolj razširjeni prav nacionalni in rasni stereotipi, ki se najpogosteje razvijejo v obliko prikrite ali eksplicitne diskriminacije. Erjavec in Poler dodajata, da morajo biti stereotipi konsistentno in avtoritarno sporočeni vsaki generaciji, da se zdijo kot biološko dejstvo. Ker ohranjajo naše mesto v družbi, se vsak napad nanje zdi kot rušenje temeljev našega univerzuma (Erjavec in Poler 2007: 31).

6.3 SOCIALNA KATEGORIZACIJA IN PREDSDODKI

Omenili smo že, da se v družbah z neenakim razmerjem moči drugo kulturo razume s stališča lastne in se ustvarja meja med »nami« in »njimi«. Allport (v Ule 1999: 301) predsodke pojmuje kot mehanizme socialne kategorizacije. Predsodki in stereotipi so kognitivne sheme, ki poenostavljajo in organizirajo posameznikovo videnje družbenega sveta. Bistvena domneva o delovanju socialnih kategorij je, da nam te kategorije omogočajo jasno delitev ljudi na tiste, ki pripadajo določenim skupinam in one, ki jim ne pripadajo, na primer delitev na »nas« in »druge« (tuje). Socialne kategorizacije homogenizirajo razlike med člani iste kategorije in potencirajo razlike med člani različnih kategorizacij. Tajfel in Turner (v Ule 1999: 306) dodajata, da že preprost občutek pripadnosti določeni skupini v posameznikih vzbudi proces favoriziranja svoje skupine in podcenjevanja drugih skupin, s katerimi se primerjajo člani dane skupine. Medskupinska primerjava vodi do nastanka pozitivnih (stereo)tipizacij lastne skupine in negativnih (stereo)tipizacij tujih skupin. Te kategorizacije pa se lahko v konfliktnih ali neuravnoteženih socialnih razmerah sprevržejo v predsodke o »drugačnih«. Identifikacija posameznika s skupino mu podeli določeno skupinsko (socialno)

identiteto. Razlikovanje od drugih članov skupine pa mu omogoči razvoj lastne identitete.

Tudi Kuzmanić (1999: 68) pravi, da gre pri rabi relacije MI-ONI za izražanje manjvrednosti skupine, ki jo označujejo z ONI. »Nastopajo kot nezdiferencirana gmota par exelence, ki ji še najbolj ustreza 'živalska oblika prikazovanja', torej kot nekakšen 'mrčes', 'sodrga', ali kratko malo 'krdelo', 'jata' in, še bolj dehumanizirano, le še kot blago« (Kuzmanić 1999: 67).

Tudi v našem odnosu do Romov je zaznati to socialno kategorizacijo, delitev na dve skupini – na »nas« in »njih«. Svojo skupino favoriziramo, imamo se za boljše in uspešnejše, Rome pa podcenjujemo kot lene, nezanesljive, nagnjene h kriminalnim dejanjem, neprilagojene, celo malo zaostale. Sami se tako počutimo bolje, imamo občutek pripadnosti, imamo pozitivne stereotipe o nas samih in negativne o Romih.

Kot pravi Brankica Petković v Poročilu za spremljanje nestrpnosti 03, kategorizacije družbenih skupin niso nedolžni procesi, saj načenjajo probleme moči in prisile, vključevanja in izključevanja. Država s svojo kategorizacijo Romov generira tudi sistemsko drugorazrednost te manjšine in jo dodatno utrjuje pri vztrajni delitvi na avtohtone in neavtohtone manjšine, avtohtone in neavtohtone Rome (Petković 2004: 70–71).

6.4 DISKRIMINACIJA IN STIGMATIZACIJA

Vsak izmed nas ima najbrž take ali drugačne predsodke. Kar pa še ne pomeni, da bomo te predsodke tudi vnesli v vedenje, da bomo sovražni, diskriminatorni v odnosu do drugih. Ni nujno, da se predsodki sploh manifestirajo.

Allport (v Ule 1999: 303) razlikuje pet stopenj izražanja predsodkov v vedenju posameznika in skupin: obrekovanje, izogibanje, diskriminacija, nasilje in genocid. Obrekovanje izraža določene antipatije v odnosu do drugih skupin, to so šale in vici. Izogibanje se izraža v ustvarjanju socialne distance, diskriminacija pa je že neposredno usmerjena proti pripadnikom drugih skupin. Kaže se v preprečevanju dostopa ogroženih skupin do nekih obćih dobrin, na primer v neenakih možnostih šolanja, zaposlovanja, bivanja, oziroma v kratenju njihovih osnovnih državljanskih svobošćin in pravic, ki jih ima na razpolago dominantna skupina.

Tudi za Rome v Sloveniji lahko trdimo, da živijo v diskriminaciji, saj nimajo enakih možnosti za življenje kot dominantna večina. Živijo v slabih bivanjskih razmerah, celo

brez vode in elektrike, otrokom je že nepoznavanje jezika ovira pri šolanju, večinoma pa jih odpravijo le s prilagojenim programom (čeprav niso zaostali) ali vzgojiteljico, ki se jim posveča nekaj ur dnevno. Zaradi predsodkov in negativne nastrojenosti imajo težave pri iskanju zaposlitve in uveljavljanju v družbi. Kot bo razvidno iz analize Ambruškega primera, pa so jim kršene tudi temeljne človekove pravice. Lahko bi trdili, da se v Sloveniji pojavlja tudi naslednja Allportova stopnja izražanja predsodkov, to je nasilje. To je tista stopnja, kjer je ogrožena fizična integriteta posameznikov oziroma je onemogočeno normalno življenje ogroženih manjšinskih skupin, s prepovedjo vstopa v različne javne institucije, v našem primeru celo v lastno bivališče in prisilna odstranitev iz slednjega, fizični napadi in grožnje napadov itn.

Genocid se kaže v iztrebljanju, fizičnem preganjanju celih skupin, manjšin, narodov. O slednjem na slovenskem zaenkrat k sreči še ne rabimo govoriti, vendar se z preganjanjem in protesti zoper naselitev celotne romske družine Strojani v katerikoli kraj, zametki slednjega začnjenjajo pojavljati.

Ule opozarja, da nosi oseba, ki je žrtev diskriminacije, težko psihološko breme, pri njej se pogosto razvijejo občutki manjvrednosti in neadekvatnosti, še posebej v primerjavi z dominantno skupino. Tudi težnja po doseganju uspeha je globoko odvisna od percepcije možnosti uspeha. Oseba, ki ocenjuje, da ima malo možnosti za uspeh, ne vidi razlogov za trud. Ker noče tvegati možnosti, da ugotovi svojo nesposobnost, raje sploh ne poizkusi (Ule 2000: 184). Enako se dogaja tudi z Romi. Ker že od ranega otroštva poslušajo stereotipne predstave o romski lenosti, nezanesljivosti, težki učljivosti in neuspehu, s čimer se kasneje srečujejo tudi pri iskanju zaposlitve, začno razmišljati, da imajo slabe možnosti in predispozicije za uspeh in marsikdo med njimi zato tudi obupa. Žrtve diskriminacije pogosto razvijejo samoponižujoče vzorce obnašanja.

Pogosto pa se začno obnašati tudi v skladu s predsodki drugih o njih. »Vsebina predsodkov, usmerjenih proti njim, postane tudi vsebina njihove samopodobe in njihovih praks. Tako pride do znane 'samoizpolnjujoče se napovedi', ko žrtve predsodkov same s svojim obnašanjem legitimirajo predsodke. Krog se zaključi. Tisti, ki izraža predsodke, dobi argumente za svoja ravnanja, ravno od žrtve« (Ule 1999: 300). Dobi opravičilo, da nadaljuje diskriminacijo do nje. Predsodki namreč delujejo kot neke vrste pričakovanja. Ule (2000: 185) to pojasnjuje s primerom, da postane tudi otrok zaradi materine pretirane skrbi nesamostojen in še bolj potrebuje njeno skrb. Predsodek se tako uresniči.

Fenomen samoizpolnjujoče se napovedi nam pomaga razložiti proces stigmatizacije tistih skupin, ki s svojim obnašanjem ali s svojimi fizičnimi posebnostmi ne zadostijo »standardu normalnosti«. Stigma označuje takšno posameznikovo lastnost, ki ga loči od večine v skupnosti, tako da ima večina in tudi on sam to lastnost za odklonsko, deviantno (Goffman 1986: 33).

Kot opozarja Coleman, je vsako značilnost ali razliko potencialno mogoče stigmatizirati (v Ule 1999: 200–201). Torej se lahko vsak od nas znajde v situaciji, da je označen kot drugačen, devianten.

Ule dodaja, da se marginalizirane skupine pripisovanju stigme ne morejo izogniti. Slednja posameznika potisne v položaj nedoraslega subjekta, ki mu nekaj manjka do priznanja človeškosti. Tudi če se skuša posameznik stigmatizaciji izogniti, s tem da utemeljeno zavrača pripisovanje, nič ne doseže. Prav nasprotno, pri drugih le še utrdi prepričanje o umestnosti stigmatizacije (Ule 2000: 187). Enako zatrjuje tudi Bettelheim. Po njegovo je pripisovanje stigme performativen akt, ki v naprej totalizira vse logično polje, tako da je oporekanje nemogoče. Stigmatizirajoče pripisovanje najprej ustvari simbolno mrežo, ki ne dopušča upora, negacije in zavračanja stigme, kar končno povzroči delno ali popolno sprejemanje stigme in identifikacijo z agresorjem (Bettelheim 1965: 75). Nato pa ta identifikacija služi kot dokaz za resnično manjvrednost, nedoraslost stigmatiziranih oseb, s čimer se naprej upravičuje ves sistem.

Tudi Romi se lahko še tako trudijo dokazati, da so 'normalni', a jim zaradi predsodkov, ki se jih držijo, to nikakor ne uspe. Tisti, ki pripisuje stigmatizacijo ima namreč moč, da jo univerzalizira v neizogibni defekt, kar je znak njegove socialne moči.

Coleman (v Ule 1999: 219) dodaja, da stigma predstavlja nekakšno smrt – socialno smrt. Pripelje do socialne izolacije, ki spremeni samopodobo in uniči samozavest posameznika. Nestigmatizirani ljudje s stigmatiziranjem in socialnim zavračanjem pogosto obravnavajo stigmatizirane ljudi kot da so nevidni, ne obstajajo ali so mrtvi. Ljudje imajo občutek, da lahko z izolacijo posameznikov izolirajo tudi problem. Tudi to tezo lahko apliciramo na problem Romov. Potiskajo jih na rob družbe, na rob zavesti, saj s tem zabrišejo 'romski problem'. Pred njimi si zatiskajo oči oziroma zanje sploh ne obstajajo. Njihove navzočnosti se zavejo šele, ko se zgodi kak incident in se počutijo ogrožene.

6.5 MODERNI RASIZEM

Čeprav se zdi, da se je v današnjem času zmanjšal obseg javno izraženih predsodkov, pa natančnejša analiza odnosov med različnimi etničnimi in rasnimi skupinami ter analiza odnosov med spoloma pokažejo, da gre prej za premik predsodkov (in z njimi povezane diskriminacije) na druga področja življenja kot za njihovo izginjanje. Do nekaterih tradicionalno stigmatiziranih skupin, npr. do Romov, homoseksualcev, muslimanov in duševno bolnih pa so se predsodki celo okrepili (Ule 1999: 323).

Kot opozarja Ule (1999: 323), je res, da so spremembe v družbenih normah in zakoni proti diskriminaciji v mnogih državah otežili javno izražanje predsodkov, še vedno pa vladajo v zasebnem življenju posameznikov. Tudi eksperimenti, analize obnašanja in govora so pokazali velike razlike med zasebno in javno izraženimi stališči do stigmatiziranih družbenih skupin. Zgodil se je le premik iz javne na zasebno raven izražanja predsodkov.

A ne gre zgolj za pomike v načinih izražanja predsodkov, ampak tudi za njihove kvalitativne spremembe. Tradicionalne predsodke postopno nadomeščajo »moderni« predsodki, pri katerih je značilno, da se antipatija do določenih družbenih skupin ne izraža več neposredno, ampak prikrito, simbolno. Tako se namesto tradicionalnega nasilnega rasizma uveljavlja simbolni rasizem (Ule 1999: 323).

Po van Dijku (2000: 33) želi biti novi rasizem demokratičen in spoštovan in hoče zanikati, da je rasizem. V novem rasizmu manjšine niso manjvredne, ampak imajo »drugačno kulturo«. Moderni rasizem se maskira s sklicevanjem na povezanost naroda z »redom in mirom«, »bojem proti kriminalu«, »bojem proti terorizmu«.

Če so ljudje nekdanje predsodke izražali v neposrednih stikih s člani drugih družbenih skupin, se danes kažejo predvsem skozi izogibanje stikom z njimi. »Sodobni rasisti ne trdijo več, da so na primer črnci manj inteligentni kot belci, da so leni, temveč da imajo preveč pravic, da zahtevajo preveč privilegijev« (Ule 1999: 323). Medtem ko naj bi pri tradicionalnem rasizmu prevladovalo sovraštvo in odkrito nasilje do drugih skupin, sedaj prevladuje ignoriranje, distanca, cinizem.

Pettigrew in Meertens (v Ule 1999: 324) razliko med tradicionalnim in modernim rasizmom poimenujeta z razliko med kričavim in subtilnim rasizmom. Subtilni rasizem za razliko od kričavega ne izraža odkritih negativnih čustev do manjšin, pač pa se vzdržuje vseh pozitivnih čustev do njih. Kot dodaja Šabec (2006: 21) je zavračujoč na posreden, prikrit in pasiven način, zaradi česar je upiranje tako izmuzljivim predsodkom

precej oteženo. Njihovi nosilci namreč niso več jasno določljive skupine, pač pa fluidni in neartikulirani deli populacije.

Kričavi rasisti zagovarjajo nasilen izgon vseh nezaželenih etničnih manjšin, subtilni rasisti pa le omejen izgon za tiste pripadnike teh manjšin, ki nimajo urejenih osebnih dokumentov ali so zagrešili kriminalna dejanja (v Ule 1999: 324). Erjavec in Poler pa opozarjata, da novi rasizem sicer ni več toliko nasilen, kar pa ne pomeni, da je v izločanju manjšin manj učinkovit. Še več, lahko je bolj učinkovit, ko ga v komunikacijo vključeni ljudje sprejmejo kot »normalnega«, »naravnega« in »zdravorazumskega«. Nadzor večine nad prevladujočimi oblikami javnega diskurza, nad policijo in družbeno upravo lahko manjšini še bolj onemogoča odpor proti rasizmu kot stari rasizem (Erjavec in Poler 2007: 36).

Vse to bi lahko aplicirali tudi na odnos večine do Romov v Sloveniji. Ljudje se izogibajo stika z njimi, jih ignorirajo, v pogovorih med seboj pa je na njihov račun zaznati dobršno mero ciničnih in pikrih pripomb. Ker je družbeno nesprejemljivo razpihovati nestrpnost in ker nihče noče javno izpasti ksenofob in rasist, si ne privoščijo javnega šikaniranja, se pa ravno tako vzdržujejo odobravajočih besed na njihov račun. Tako se obnašajo v običajnih življenjskih situacijah, ko nimajo nobenega povoda za stresanje svoje jeze nad njimi. Ko pa dočakajo trenutek, ko se nekaj vendarle zgodi (kot v analiziranem primeru), ko lahko (četudi po krivem) obdolžijo Rome za nek problem, se bolj opogumijo in tudi javno bolj ostro izrazijo svoja nestrpna stališča – tudi z nasiljem in grožnjami. Ves čas pa tudi poudarjajo, da imajo Romi pri nas preveč pravic in so preveč zaščiteni.

6.6 PREDSDOKI IN STEREOTIPI DO ROMOV

O predsodkih in stereotipih smo veliko že povedali, a dodajmo še izsledke javnomnenjske raziskave in misel Mirjam Milharčič-Hladnik (1997: 19): »Večina o Romih ne ve praktično nič, pozna le stereotipne predstave, po katerih Romi kradejo, lažejo, so umazani, nepredvidljivi, nepismeni, neukrotljivi, nevarni, med seboj trdno povezani, spolno iztirjeni, leni, potuhnjeni, itd.«

Zato se v javnomnenjskih raziskavah Romi pojavljajo med skupinami, do katerih je vzpostavljena visoka stopnja etične oziroma socialne distance. V lanskoletni raziskavi Koga Slovenci ne marajo, ki ga je izvedel Center za raziskovanje javnega mnenja, so to z 68,0 % narkomani, na drugem mestu z 63,5% alkoholiki, sledijo jim Romi z 35,0%. Po

besedah Nika Toša iz Centra za raziskovanje javnega mnenja tako kar tretjina ljudi vključenih v raziskavo z Romi ne bi želela bivati skupaj. Od osamosvojitve do danes je stopnja odklonilnosti do slednjih ostala na visoki stopnji. Dodaja še, da je Slovenija med evropskimi državami po stopnji nestrpnosti nekje na sredini (Odmevi, 29. 11. 2006).

Klinar (1991: 26) zaključuje, da med Romi in večinskim prebivalstvom tako žal ostajajo konfliktni odnosi in odnosi nasprotovanja (predsodki in stereotipi). Poleg procesov etnične distance, Rome zadevajo še procesi diskriminacije, segregacije, socialne dezorganizacije in patologije. Vsi ti procesi, ki odsevajo na njihovo etnično deprivilegiranost, temeljijo na etničnih in rasnih značilnostih Romov. Njihov družbeni položaj v veliki meri determinira prirojen etnični položaj.

Predsodki in stereotipi do Romov so žal v naši družbi še zelo prisotni. Slednji zelo negativno vplivajo na odnos med večinskim prebivalstvom in Romi. Dokaz za to so na primer rezultati zgoraj omenjene javnomnenjske raziskave, da veliko ljudi noče imeti Roma za soseda (čeprav z njim niso imeli neposrednih stikov) ter stereotipizirane in nestrpne izjave prebivalcev Ivančne Gorice in drugih občin v analiziranem primeru te diplomske naloge.

7. ROMI V MEDIJIH

Za lažje razumevanje vloge, ki jo imajo mediji pri predstavljanju etničnih manjšin, torej tudi Romov, je treba najprej pogledati, kakšen vpliv in vlogo imajo mediji nasploh.

7.1 MEDIJI IN NJIHOV VPLIV

Množični mediji so že dolgo del našega življenja, brez katerih si skorajda ne moremo več zamisliti našega vsakdana. A ne le to, mediji imajo na naše življenje, mišljenje in navade velik vpliv, saj nam oni pripovedujejo in nas prepričujejo, kakšen ta svet sploh je.

Kot pravi Manca Košir (2003: 48), mediji ničesar ne odslikavajo, temveč konstruirajo lastno realnost: »Kar gledamo na tv, poslušamo po radiu oziroma beremo v časopisih, je pogosto manj odvisno od dogodka, ki se je zgodil, bolj pa od tistega, ki ga je interpretiral. Sleherno sporočilo je namreč že interpretacija. Ta pa je odvisna od mesta pogleda tistega, ki interpretira.«

Resnice potemtakem v množičnih medijih ne bomo našli. Imajo pa, kot opozarjajo v knjigi Mi o Romih, osrednjo vlogo pri postavljanju kazala pomembnosti tem, o katerih

poteka javna razprava, o kateri razmišljajo in se pogovarjajo ljudje (Erjavec in drugi 2000: 7). Poler in Erjavec (2007: 9) nadaljujeta, da dobimo prek medijev večino informacij o družbenih dogodkih in ustanovah, zato nam služijo kot izhodišče za oblikovanje naših mnenj o ustanovah in ljudeh.

Opozarjata, da je novinarski diskurz v današnjem svetu eden od ključnih diskurzov, v katerem potekajo boji konstrukcije družbenih skupin in drugih odnosov moči (Poler in Erjavec 2007: 9). Skupaj z elitami in institucijami imajo namreč mediji največ vpliva na življenje večine ljudi v družbi. Njihova moč je predvsem diskurzivna in simbolna, saj je medijski diskurz ključni vir človeškega znanja, stališč in ideologij, pa naj gre za elite ali običajne državljane (Poler in Erjavec 2007: 37).

Prek medijev dobivamo informacije, se z njihovo pomočjo izobražujemo, a glede na njihov izbor tem in način reprezentacije, nam vsiljujejo svoj pogled na dogodke in vpletene akterje. Ker večinoma ljudje nimamo dostopa do dogajanja oziroma nismo bili prisotni, ko se je nekaj zgodilo, so mediji naš edini vir, prek katerega to dogajanje lahko spremljamo. Tako se hote ali nehote opredelimo do problema s 'pomočjo' subtilnega prigovarjanja medija. Ta reprezentacija pa je odraz tega, kakšno stališče in politično držo slednji zavzema in kakšna je ideologija, ki jo propagira.

O tem pišeta tudi avtorici knjige *Kritična diskurzivna analiza novinarskih prispevkov*. Predpostavka ideologije je, da kroži med somišljeniki, kar se v sodobnem svetu najbolj učinkovito dogaja ravno prek množičnih medijev. Zato slednji igrajo odločilno vlogo pri širjenju in reprodukciji ideologije. Mediji torej niso nevtralni akterji, saj dogodkov ne opisujejo pasivno ali jih le oblikujejo v prispevke, ampak jih aktivno konstruirajo, v glavnem na temelju medijskih ideoloških predstav (Erjavec in Poler 2007: 26).

Luthar (1998: 41) ugotavlja, da je identiteta družbenih akterjev v medijskem tekstu najpogosteje konstruirana in definirana kot identiteta članov posameznih skupin. Identiteto družbenih akterjev torej konstruirajo z razlikovanjem »mi« - »oni«. Kot zatrjujeta Erjavec in Poler (2007: 29), je tudi to razlikovanje ideološki mehanizem.

Za to razlikovanje je značilno poudarjanje reprezentacije drugih kot drugačnih, deviantnih (odklonskih) in kot grožnja (Luthar 1998: 47). Mediji imajo torej ključno vlogo pri uveljavljanju in legitimiranju etnične neenakopravnosti. »Z izbiro teme, virov, žanrske predstavitve, jezika in stila vsak dan konstruirajo predstavo o »nas« kot pripadnikih večinskega naroda in o »njih« kot pripadnikih manjšine. Posebno učinkovite so t. i. prikrita tehnika favoriziranja ene strani, kakršne so: podrobnejša in »prijaznejša«

predstavitev določenega stališča, prikrivanje informacij (zlasti pri poročanju o Romih, kjer primanjkuje alternativnih virov informacij, poudarjanje favoriziranih informacij, zanemarjanje predstavnikov manjšin, ki nimajo institucionalne podpore itd.« (Erjavec in drugi 2000: 10).

Kot rečeno so drugačni pogosto reprezentirani kot tisti, ki »nas« ogrožajo. Luthar (1998: 51) opozarja, da je taka na primer (ne)obravnavna subkultur, marginalcev, Romov, ki so ponavadi obravnavani kot akterji, ki inicirajo negativno akcijo in vnašajo nered in kot novičarsko vreden element nastopijo šele, ko se pojavijo v dualizmu z nasprotnim akterjem – z »nami« (npr. državo, lokalno oblastjo, Slovenci).

V medijih se to razlikovanje pojavlja kot naravno in ne kot ideološko, zato občinstvo vanj redko podvomi. Ta diskurz pa ima veliko moč, saj izključevanje deluje, ne da bi ga bilo treba posebej izpostaviti. Vsak posameznik, ki je nagovorjen prek medijev namreč ve, kdo je poleg njega še uvrščen v to skupino, ne da bi člane te skupine poznal (Erjavec in Poler 2007: 29–30).

7.2 PRIKAZOVANJE ROMOV V MEDIJIH

Mediji nas skušajo prepričati, da je njihov pogled zdravorazumski in obče veljaven, torej pogled večine ljudi. Svojo resnico nam razlagajo, kot da je to edina prava resnica. Vendar nam prikazujejo le nekatere segmente resničnosti in kulturnih vzorcev. Imajo moč utrjevati medčloveške predsodke ali pa jih zmanjševati.

»Vrednotna stališča do manjšin v Sloveniji so že nekaj časa negativna in postajajo čedalje bolj skrajna. Osovraženi skupin je iz dneva v dan več« (Leskovšek 2005: 10). V knjigi *Mi o Romih* avtorice ugotavljajo, da bi dominantno medijsko sliko manjšin in emigrantov lahko označili z eno samo besedo – »problemi«. Ker manjšine niso tržno zanimive, se mediji z njihovimi težavami ne ukvarjajo, razen takrat, ko ne prerastejo v konflikt, ki lahko prizadene tudi večinsko populacijo (Erjavec in drugi 2000: 15). Ko so analizirale slovenske medije, so ugotovile, da mediji o Romih poročajo v glavnem le kot o problemu, ki pesti Slovence: priseljivaje, nastanitvene težave, socialne težave (visoka socialna pomoč, nasilje, kriminal), kulturne razlike, težave z integracijo. Še več, o Romih se ne govori drugače kot o »romskem vprašanju« ali »romskem problemu/problematiki«. Enake rezultate je pokazala analiza vsebine časnikov iz Velike Britanije in na Nizozemskem: v poročanju o etničnih skupnostih izrazito prevladujejo

prispevki o kriminalu, kulturnih razlikah, nasilju in problematičnih migracijah (Van Dijk 2000:34).

Po Van Dijkovem mnenju je vloga medijev v zadevah, povezanih z marginalnimi družbenimi skupinami še posebej pomembna zaradi naslednjih razlogov:

- 1) večina občinstva večinskega prebivalstva ima malo stika z marginalnimi skupinami,
- 2) ima malo alternativnih virov, ki bi reprezentirali marginalne skupine,
- 3) rada spremlja prispevke, ki marginalne skupine reprezentira negativno,
- 4) teme o marginalnih skupinah bolj kot druge teme poudarjajo razlikovanje med »nami« in »njimi«,
- 5) mediji to polarizacijo še poudarjajo z osredotočanjem na različne probleme, ki za »nas« predstavljajo grožnjo in ki zanima večino občinstva večinskega prebivalstva,
- 6) marginalne skupine nimajo dovolj družbene moči, da bi vsakokrat objavile svoje mnenje o pristranskem poročanju in sovražnem govoru,
- 7) prevladujoč medijski diskurz o zadevah marginalnih skupin je bolj ali manj konsenzualen,
- 8) v sodobni družbi je malo razprave o »novem« rasizmu,
- 9) za nasprotnike rasizma je dostop do medijev otežen.

Ravno zato, ker ima večinsko prebivalstvo zelo malo stika z marginalnimi družbenimi skupinami (nekateri med njimi celo samo prek medijev), ker imajo malo alternativnih virov, ki bi marginalne skupine reprezentirali in ker slednji večinoma nimajo možnosti javno opozoriti na krivice, ki se jim dogajajo, bi morali množični mediji toliko bolj tenkočutno paziti, kako o njih poročajo. Morali bi jih obravnavati enakopravno, z enakovredno zastopanostjo njihove plati v 'konfliktih' in o njih objavljati tudi pozitivne zgodbe. Ko pa bi se jim godila krivica, ali, še huje, ko bi jim bile kratene osnovne človekove pravice pa bi morali na to opozarjati. Vendar, kot ugotavljajo Van Dijk, avtorice raziskave Mi o Romih in kot se bo izkazalo tudi v moji analizi novinarskih prispevkov, temu pogosto ni tako. Eden od zelo puhlih, z dobičkom podpihnjenih razlogov je tudi ta, da večinska populacija rada spremlja prispevke, ki marginalne skupine reprezentira negativno, Kot opozarja Leskovšek (2005: 10) pa izključevanje in marginalizacija povzroča frustracije, napadalnost in fanatizem Tako ni čudno, da jim kdaj prekipi, a to ima večinska populacija le še za dodaten dokaz o njihovi neciviliziranosti, nasilnosti in grožnji, ki jo predstavljajo. Dokaz, da jim lahko še naprej pripisujejo značilnosti, ki naj bi veljale za Rome.

Avtorice študije Mi o Romih so ugotovile, da so slovenski novinarji pri pisanju zelo pogosto izhajali iz predsodkov in iz predpostavke, da so Romi drugačni od nas. »Romi niso samo različni od 'nas', oni so drugačni. Toliko drugačni, da bi jih večinska družba 'evidentirala', zbrala vse na enem mestu in preselila v posebej zanje zgrajeno naselje 'nekje v Kočevskem Rogu'« (Erjavec in drugi 2000: 9). S posebnimi tehnikami stereotipizacije in posploševanja se mediji v poročanju osredotočajo na posamezne negativne značilnosti Romov, kot so na primer kulturna različnost, deviantnost ali ogrožanje večinskega prebivalstva. Tematsko bi lahko prevladujoče stereotipe, ki jih ima večinska družba o Romih, razdelili na tri skupine:

- 1) Romi pomenijo grožnjo družbenemu redu, saj so akterji negativno ovrednotenih dejanj (kriminal). Tako so Romi predstavljeni kot agresivni in nevarni.
- 2) Romi pomenijo grožnjo ekonomskemu redu, saj ogrožajo naše družbenoekonomske interese. So nedelavni, leni in živijo od socialne pomoči.
- 3) Romi se od večinskega prebivalstva razlikujejo po videzu, so neprilagodljivi in imajo visoko nataliteto, imajo drugačno kulturo, mentaliteto in obnašanje, ki ni v skladu z normami večinskega prebivalstva in kot tako pomeni grožnjo našemu kulturnemu redu.

Najizrazitejša značilnost poročanja o Romih je, da se Romi zelo redko pojavljajo kot konkretni posamezniki, večinoma se pojavljajo le kot pripadniki etnične skupnosti. S tem ko v prispevku ne dobijo svoje individualne podobe, izgubijo tudi možnost, da bi se razlikovali od povprečne, iz predsodkov in stereotipov izhajajoče podobe Romov kot etnične skupnosti. Tudi če se Rom pojavi kot akter, temelji novinarska presoja njegovih dejanj na lastnostih, ki jih Romom na splošno pripisuje večina (Erjavec in drugi 2000: 15–16). Mediji z navajanjem kolektivnih akterjev tudi preprečujejo občinstvu, da bi se identificiralo z Romi in podvomilo o jasni sliki delitve na dobre Slovence in slabe Rome.

Kot je že leta 1970 trdil Šiftar, Romi v medijih nikoli niso nastopali kot vir informacij, kaj šele, da bi dogodke lahko opisali sami. In tako je ostalo do danes. Iz raziskave Mi o Romih je razvidno, da so v večini primerov viri informacij pripadniki večinske družbe in ne Romi sami. Romi so komunikacijsko izrazito deprivilegirani in izključeni iz oblikovanja medijske agende. Tudi v primerih, ko se dogodki neposredno nanašajo nanje, jih mediji obravnavajo kakor da bi bili »komunikacijsko nedoletni«, kakor da bi

bili govorci, ki niso sposobni predstaviti lastnih pogledov in zato potrebujejo nekakšne medijske posrednike (Erjavec in drugi 2000: 13).

A tudi ko so novinarji za svoje sogovornike izbirali Rome, so romska stališča objavljali izključno le hkrati s stališči večinskega prebivalstva. Pa tudi če kot viri nastopijo vsi vpleteni, to še ne zagotavlja objektivnega poročanja. To dokazuje poročanje POP TV in Slovenskih novic, ki so v svoje poročanje sicer vključili romske vire, vendar so ti predstavljeni na diskriminatoren način. Mediji pogosto uporabljajo normo uravnoteženega poročanja predvsem zato, da se izognejo lastni odgovornosti (Erjavec in drugi 2000: 14).

Omeniti velja še eno podobno raziskavo, ki je bila izvedena leta 2003 in objavljena v zborniku Vedel sem, da sem Cigan – Rodil sem se kot Rom. V poročanju izbranih tiskanih medijev je opaziti določene spremembe v načinih obravnave Romov, čeprav so še vedno močno prisotne diskvalifikacije in predpostavke, da so Romi drugačni od nas. Toda prisotni so tudi drugačni pogledi in razmišljanja, predvsem pa se je medijski diskurz začel spreminjati – Romi niso več skriti za neko posplošeno vlogo, ampak so prisotni tudi njihovi pogledi in ocene (Gnezda in drugi 2006: 132).

EMPIRIČNI DEL

8. PREDSTAVITEV DOGAJANJA V AMBRUSU

Položaj Romov na slovenskem, odnos večinskega prebivalstva in medijev do njih ter kršitve njihovih pravic, sem se odločila preveriti na primeru 'ambruške afere', ki je v javnosti zelo odmevala in bila ena medijsko najbolj spremljanih zgodb leta 2006, zelo aktualna pa tudi leta 2007. Da bomo lažje razumeli vzroke in posledice in se posvetili preverjanju hipotez, je treba na začetku na kratko predstaviti potek dogajanja.

V nedeljo 22. 10. 2006 se je zgodil fizični obračun med Romanom Čmakom (Neromom, brezdomcem, živeč med Romi) in Jožetom Šinkovcem, v katerem je bil slednji hudo poškodovan in prepeljan v bolnišnico. Naslednji dan so krajanji Ambrusa na protestnem shodu zahtevali, da občina najde novo lokacijo za romsko družino Strojan. Odločili so se pregnati celotno romsko družino iz tega območja in zemlje v njihovi lasti, da bi preprečili, po njihovem, nadaljna ustrahovanja in nadlegovanja Romov. Policija je zaščitila tabor, a Strojanovi v strahu pred povračilnimi ukrepi pobegejo v gozd v občino Grosuplje, od koder jih preženeta policija in komunalni inšpektor.

Dne 26. 10. 2006 se je v Ambrusu organiziral zbor krajanov, kjer sprejmejo sklep, da se ukrepa na vodovarstvenem območju in se zahteva, da se Romi preselijo na ustreznejšo lokacijo. Postavijo pogoj, da se Romi na to območje ne vrnejo. 28. 10. 2006 se Strojanovi vrnejo v tabor. Okoli 200-300 krajanov se zbere in gre proti taboru, po navedbah časnika Dnevnik nekateri tudi s koli in motornimi žagami. Zahtevali so takojšen odhod Romov s tega območja in jim grozili z nasiljem (grožnje so vsebovale napovedi 'masakrov', požigov ipd.).

Vmešata se policija in minister za notranje zadeve Dragutin Mate, ki se dogovori, da se Strojanovi za tri tedne (do 19. 11.) preselijo v nastanitveni center v Postojni. Vladni predstavniki bodo v tem času dosegli trajnejšo rešitev, tako da bodo poiskali nadomestno zemljišče in bivališče.

Le dva dni zatem, ko so Strojanove v spremstvu policije prepeljali v Postojno, je Regijska civilna iniciativa za reševanje romske problematike za območje Dolenjske, Bele krajine in Posavja na državne oblasti naslovila zahtevo, da preseli okrog 600 Romov iz nelegalnega naselja Žabjak v Novem Mestu.

V dneh, ki so sledili, so vladni predstavniki skupaj z romsko družino iskali nadomestno lokacijo v občinah Ivančna Gorica, Višnja Gora in Grosuplje, vendar so se povsod pojavili ostri protesti proti naselitvi Romov. Po javni objavi naselja Malo Hudo pri Ivančni Gorici kot možni lokaciji, se že zvečer zberejo krajanji in protestirajo. Naslednji dan, 14. 11., so krajanji Stranske vasi, Malega Huda in Polževega postavili vaške straže in barikade z gasilskimi vozili, traktorji ter podrtimi drevesi na vseh dovoznih poteh do lokacije Suhi most. Župan Jernej Lampret je sklical izredno sejo, kjer so svetniki sprejeli sklep, da v občini Ivančna Gorica ni primerne lokacije za Strojanove. Vlada je sporočila, da lokacije ne bo več izbirala brez soglasja lokalne skupnosti. Istega dne je pripotoval tudi komisar Sveta Evrope za človekove pravice Thomas Hammaberg. Hammenberg je okrcal Slovenijo in Strojanovim povedal, da se imajo pravico kadarkoli vrniti domov.

16. 11. Mirko Strojan pove, da se bo v Grosuplju zbralo 600 Romov, ki bodo šli v Zagradec, zato v obeh občinah okrepijo vaške straže in policijske enote. 19. 11. mine tritedenski rok, v katerem naj bi jim država našla lokacijo za bivanje, a Strojanovi so še vedno v Postojni. Zaradi nezmožnosti le-tega je Milan Zver odstopil iz mesta predsednika vladne komisije za zaščito romske etnične skupnosti. V naslednjih štirih dneh se vrstijo protesti, vaške straže, zbori krajanov, najprej v občini Ig, nato v Želimljem na Škofljici, nato pa še v Sostrem, kjer zažgejo leseno lopo.

25. 11. so se Strojanovi iz Postojne odpravili v Ambrus. Tam krajanji zaprejo cesto, posredujejo posebne enote policije, tri osebe so ranjene. Strojanove policija zadrži na Višnjegorskem klancu, po posredovanjih okoljskega, šolskega in notranjega ministra ter predsednika vlade Janeza Janše se Strojanovi v noči na nedeljo vrnejo v Postojno. Janša izjavi, da bodo romski družini za čez zimo našli začasno, spomladi pa stalno lokacijo bivanja. Barikade in vaške straže se vrstijo tudi v Kočevski Reki. Naslednji dan generalni direktor policije Jože Romšek odstavi Branka Slaka iz mesta direktorja policijske uprave Ljubljana. Policija uvede interni nadzor zaradi ukrepanja v Ambrusu. Notranji minister Dragutin Mate obišče Ambrus in se osebno opraviči vsem trem krajanom, poškodovanim med ukrepanjem policije. Pojavijo se zahteve po njegovem odstopu, a izjavi, da ne bo odstopil.

9. KATERE PRAVICE SO BILE KRŠENE DRUŽINI STROJAN?

Romi so bili že od nekdaj preganjani, mučeni, zasmehovani in deprivilegirani. A tudi danes razmere zanje na evropskem prostoru niso nič boljše – in kot kaže tudi pri nas ne. Živijo v slabih socialnih in ekonomskih razmerah, odrinjeni od večine, v življenju se izredno težko uveljavijo (tudi težko pridejo do zemljišča, pa čeprav imajo vse papirje³) saj so že v samem startu - zaradi dejstva, da so Romi - ožigosani s predsodki večinskega prebivalstva, svoj pečat pa velikokrat prispevajo tudi mediji, ki o njih poročajo le kot o problemu. A ne le to, še vedno se dogajajo prave eskalacije nasilja in kršenja njihovih pravic. Kot primer slednjega sem izbrala ambruško afero.

V svoji prvi hipotezi trdim, da so bile družini Strojani med oktobrom in novembrom 2006 kršene temeljne človekove pravice. Za preverjanje te hipoteze sem pregledala slovensko zakonodajo, naredila intervju s pravnico Nežo Kogovšek iz Mirovnega inštituta in prebrala članek, ki sta ga na to temo skupaj z Jasmino Dedić napisali ob incidentu.

Za mojo diplomsko nalogo je bil najprimernejši tip intervjuja usmerjeni intervju, saj sem ravno od sogovornice skušala dobiti odgovore na vprašanja in dileme, ki so se mi porajali ter želela svoje domneve podkrepiti s pravniškim znanjem. Intervju sem izvedla 1. decembra 2006 na sedežu Mirovnega inštituta v Ljubljani.

Moj namen je bil torej ugotoviti, katere vse pravice so jim bile kršene, česa so jih po krivem obdolžili in kaj vse so narobe storili oziroma kršili krajanji, občine, in država. Moje ugotovitve so naslednje:

9.1 KRIVDA PO NEDOLŽNEM IN KOLEKTIVNA KRIVDA

Romi so odgovarjali za dejanje, ki ga je storil nekdo drug (Nerom). Varuh človekovih pravic je dejal, da je bilo to zato, ker je vlada ugodila zahtevi krajanov, ki so to zahtevali. Kogovšek⁴ dodaja, da niso bili upoštevani prav nobeni zakoni, niti tisti, ki urejajo to prostorsko. Glavni argument vlade je sicer obstoj pravnomočne sodbe upravnega sodišča, ki potrjuje odločbo inšpekcije o rušenju objekta, a ta ne določa, da je treba družino preseliti. Opozarja, da je šlo v dogodku za nekaj povsem drugega in zato

³ Primer tega je nasprotovanje dveh krajanov Ilirske Bistrice leta 2000, ki sta celo po vseh hišah zbirala podpise, na koncu pa bila kazensko obravnavana.

⁴ Intervju z mag. Nežo Kogovšek, pravnico in raziskovalko na Mirovnem inštitutu, Ljubljana, 1. decembra 2006.

slednje z incidentom nima nobene zveze. »Temu pravimo pretveza; da se zamegljuje tiste originalne vzroke, ki so privedli do preselitve; najde se neke druge vzroke, ki naj bi temeljili na pravu. Vendar pa je inšpekcijska odločba eno, tisti napad pa drugo, pretekla (domnevna!) kazniva dejanja te družine tretja stvar, preselitev pa četrta. Vsaka posebej je pravno svoja zadeva, ki med seboj niso povezane,« še pojasnjuje Kogovšek. Ob tem se mi je porodilo vprašanje, ali je v primeru, da je bila preselitev v resnici sankcija za 'storjeno' kaznivo dejanje, običajna/zakonita praksa. Kogovšek pravi, da to ni kazenska sankcija. Kazenska sankcija je zapor, denarna kazen, opomin in pogojna obsodba.

Za dejanje, ki ga je zakrivil posameznik, je odgovarjala (in bila prizadeta) celotna družina. Kogovšek opozarja, da kolektivno kaznovanje v Sloveniji ne obstaja. Obstaja samo individualno, potem ko je postopek speljan pred sodiščem. Tukaj sodišče niti daleč ni bilo prisotno, tako da sploh ni vprašanje, da bi družina nosila breme. Vedno je tudi treba dejanje dokazati (ali je storjeno naklepoma ali iz malomarnosti), kar pa se da ugotoviti le, če se obravnava individualno osebo in njeno dejanje.

9.2 KRŠENE ČLOVEKOVE PRAVICE

Družina Strojan je bila ogrožena. Grožnje z masakrom so le najhujši primer in vsebujejo znake kaznivega dejanja ogrožanja varnosti, po 1. odstavku 145. člena kazenskega zakonika RS⁵. Ogroženi so bili tudi z masovnim zbiranjem, protestiranjem proti njim, zahtevam po njihovi izselitvi, razpihovanjem nestrpnosti, pregonom v gozd ...

Kršena jim je bila torej **Pravica do osebne varnosti**, ki je zagotovljena s 1. odstavkom 5. člena Evropske konvencije o človekovih pravicah. »Prepričana sem, da ta pravica na način, ko nekoga preseliš, ni nujno zagotovljena, saj mu na ta način porušiš življenjsko okolje, iztrgaš ga iz njegovega doma in 'postaviš' nekam drugam. Torej bi jim bila ta pravica lahko zagotovljena samo na tistem območju, kjer so dotlej živeli. To pravico uzakonja 1. odstavek 5. člena Evropske konvencije o človekovih pravicah,« dodaja Kogovšek.

S preselitvijo sta bili družini Strojan kršeni še **Pravica do stanovanja** in **Pravica do svobodne izbire prebivališča**. Pravica do stanovanja je določena v 11. členu Mednarodnega pakta za ekonomske, socialne in kulturne pravice. V naši **Ustavi** sicer

⁵ »Kdor ogrozi varnost kakšne osebe z resno grožnjo, da bo napadel njeno življenje in telo, se kaznuje z denarno kaznijo ali z zapornom do enega leta«.

piše, da država zagotavlja možnosti (ne more vsakemu dejansko zagotoviti stanovanja), po mednarodnih standardih pa ima do stanovanja vsakdo pravico. Kogovšek pravi, da so si Romi to pravico že sami uresničili s tem, ko so živeli v teh, sicer na črno zgrajenih hišah. S tem ko so jih iztrgali iz tega njihovega okolja, jim je ta pravica ravno tako kršena. Z namestitvijo v nekdanji zbirni center, ki je neprimeren za bivanje, se te pravice ne da uresničiti oziroma to ni nadomestna rešitev. »Begunski center za slovenske državljane? To je absurd! To ne more biti nadomestna rešitev. Kaj takega se ne bi zgodilo nobeni slovenski družini, njim pa se je. In prav zato je vprašljivo zagotavljanje pravice do stanovanja.«

Pravica do svobodne izbire prebivališča pa je določena po 1. odstavku 32. člena Ustave in zajema tako svobodo gibanja kot izbiro prebivališča po celotnem ozemlju **RS**. Kršena je bila s tem, ko so bili nekako prisiljeni v izselitev. Kogovšek opozarja, da država danes sicer pravi, da so se sami preselili, a to ne drži, saj je predlog za preselitev prišel s strani vlade, ki jih je prepričala naj se preselijo, čakali so, da sprejmejo odločitev (ob tem jim je z druge strani grozila petstoglavna množica in ta svobodna volja ni bila na mestu, ampak je bila dana pod grožnjo) in jih spremljali do Postojne. Zato je Kogovšek prepričana, da ne moremo trditi, da so imeli svobodno pravico izbire, saj so se morali podrediti in ukloniti temu, kar je od njih pričakovala država.

9.3 NEPROSTOVOLJNA PRIVOLITEV

Dedić in Kogovšek (2006: 98) v članku Konec pravne države pravita, da bi v primeru preselitve lahko govorili o neke vrste civilno-pravni pogodbi: predstavnik vlade je romski družini ponudil, naj se ta s svoje zemlje začasno umakne na varno lokacijo, vlada pa bo medtem poiskala trajno rešitev. Ker je ponudbo sprejela, naj bi bilo soglasje volj domnevno doseženo, pogodba pa s tem sklenjena. Vendar pa civilno pravo pozna tudi tako imenovane napake volje. Te so prisotne, če je izjava volje podana pod silo ali grožnjo. Opozarjata, da Obligacijski zakon v 45. členu⁶ določa, da če je bila pogodba sklenjena pod prisilo, lahko stranka zahteva njeno razveljavitev. Civilno pravo obstoj grožnje, ki je prisotna pri izvajanju volje, sankcionira z izpodbojnostjo, kar je resna civilnopravna sankcija. Dodajata, da iz medijsko dokumentiranih okoliščin primera jasno izhaja, da so Romi privolitev k ukrepu preselitve podali pod neposredno grožnjo

⁶ »Če je pogodbeni stranka ali kdo tretji z nedopustno grožnjo povzročil pri drugi stranki utemeljen strah, tako da je ta zaradi tega sklenila pogodbo, lahko druga stranka zahteva razveljavitev pogodbe.«

za svojo lastno fizično varnost, v tem primeru pa o soglasju volj ne moremo govoriti (Dedić in Kogovšek 2006: 98–99).

9.4 KRŠITVE KRAJANOV, OBČIN IN DRŽAVE

9.4.1 KRŠITVE KRAJANOV

Krajani so vsekakor ravnali kaznivo, saj so javno, celo prek medijev, pozivali k nasilju in razpihovali nestrpnost. Ustava RS v 63. členu pravi, da je »protiustavno vsakršno spodbujanje k narodni, verski ali drugi neenakopravnosti ter razpihovanje narodnega, rasnega, verskega ali drugega sovraštva in nestrpnosti. Protiustavno je vsakršno spodbujanje k nasilju in vojni.« Grožnje z masakrom pa vsebujejo tudi **znake kaznivega dejanja ogrožanja varnosti** po 145. členu Kazenskega zakonika RS. Dedić in Kogovšek se v članku sprašujeta, ali dogodki v Ambrusu vsebujejo tudi **znake kaznivega dejanja zbujanja sovraštva, razdora ali nestrpnosti**, ki temelji na **kršitvi načela enakosti** po 300. členu Kazenskega zakonika RS⁷. O tem kaznivem dejanju bi lahko govorili, če bi lahko dokazali, da so prebivalci razpihovali sovraštvo ali nestrpnost do Strojanovih, ki bi temeljila na rasni ali etnični pripadnosti le-teh. Obstaja tudi t.i. kvalificirana oblika razpihovanja narodnostnega sovraštva, ki obstaja v primeru, da do razpihovanja sovraštva, razdora ali nestrpnosti pride z uporabo grožnje (ki je sestavni del kaznivega dejanja grdega ravnanja) ali celo sile. Kvalificirana oblika pomeni hujšo obliko istega kaznivega dejanja, za katero je zagrožena tudi višja zaporna kazen (Dedić in Kogovšek 2006: 89). Kasneje je bila ena od barak požgana, hiša družine Strojan pa okradena, kar sta **kaznivi dejanji požiga** (226. člen Kazenskega zakonika RS) in **kaznivo dejanje tatvine oz. velike tatvine** (211. in 212. člen Kazenskega zakonika RS).

Kot opozarja Kogovšek, ljudje tudi nimajo pravice do straž oziroma se lahko le zbirajo - dokler ne ovirajo prometa, ne ustavljajo vozil in stojijo ob strani cestišča. Seveda tudi to le v primeru, da so se zbrali spontano. Če so taki zbori **organizirani** (če jih sklicujejo predstavniki krajevne oblasti ali celo župani), je take shode **treba prijaviti**. Če so

⁷ »(1) Kdor izziva ali razpihuje narodnostno, rasno ali versko sovraštvo, razdor ali nestrpnost, ali širi ideje o večvrednosti ene rase nad drugo, ali daje kakršnokoli pomoč pri rasistični dejavnosti, ali zanika, zmanjšuje pomen, odobrava ali zagovarja genocid, se kaznuje z zaporom do dveh let.

(2) Če je dejanje iz prejšnjega odstavka storjeno s prisilo, grdim ravnanjem, ogrožanjem varnosti, s sramotitvijo narodnostnih, etničnih ali verskih simbolov, s poškodovanjem tujih stvari, z oskrunitvijo spomenikov, spominskih znamenj ali grobov, se storilec kaznuje z zaporom do pet let.«

spontani, pa se kaznuje samo tiste, ki ovirajo promet, kršijo javni red in mir itn. Težava je tudi v tem, da krajan, ob dopuščanju (premajhnem sankcioniranju le-tega?) kršitve javnega reda in miru ter oviranja prometa, zaradi občinske moči dobijo občutek, da imajo pravico vsakega ustaviti in pregledati (brez pooblastil!) kot so to počeli v Gotenici.

A Kogovšek opozarja, da ni toliko težava v vaških stražah in zbiranju ljudi, kot so ideje iz katerih so se le-te rodile, kakšne ideje prinašajo in kakšno sporočilo pošljejo: »Vaške straže so se razplamtele v neko platformo za izražanje sovražnega govora. To druženje ljudi je privedlo do tega, da so v kamere ljudje govorili stvari, za katere bi morali kazensko odgovarjat.«

9.4.2 KRŠITVE OBČIN

Vzporedno z vaškimi stražami so se **dogajali občinski sklepi** (ki so bili sprejeti bodisi v občinskih svetih, v krajevnih svetih, četrtnih skupnostih, - v katerih so najbrž iste skupine, ki so bile tudi na vaških stražah, kjer so se verjetno te ideje tudi rojevale), **s katerimi so nasprotovali priselitvi romske družine Strojan na njihovo območje**. Po Dedić in Kogovšek (2006: 87) gre za t. i. 'not in my backyard efect', pojav, poznan iz časov iskanja lokacij za organiziranje komun za zdravljenje odvisnosti od drog.

Opazila sem tudi, da so proteste (ki so izbruhnili na vsaki možni lokaciji) **do sedaj vsakič upoštevali in opustilo lokacijo**. Kot pravi Kogovšek, to, da so nasprotovali v vseh občinah, kaže na neka kazniva dejanja. Če občina sprejema sklepe, je kaznivo dejanje, ki je sankcionirano v Kazenskem zakoniku; **Kršitev enakopravnosti** v 141. členu Kazenskega zakonika RS. Če je to nasprotovanje javno (tako da tudi po televiziji govorijo protiparole proti Strojanovim in Romom), potem to eskalira do **Zbujanja sovraštva na osnovi kršitve enakopravnosti**, člen 300. v Kazenskem zakoniku RS.

9.4.3 KRŠITVE DRŽAVE

Kogovšek opozarja, da je že samo iskanje lokacije napaka. Strojanovi bi se morali in se imajo pravico vrniti na svojo zemljo. Kot pravi, je to vlada sama zakuhala, tako da je bilo v tistem trenutku verjetno res potrebno, ampak v prvi vrsti, če bi pristali na to, da iščemo nove lokacije, potem pristanemo tudi na to, da je bila odselitev primerna, kar pa Kogovšek že v osnovi misli, da ni bila, in zato tudi na nove lokacije ne pristaja.

Kot smo ugotovili v pričujočem poglavju, so bile družini Strojan res kršene temeljne človekove pravice, pa čeprav skuša vladajoča oblast prikazati drugačno sliko. Odločitev za preselitev, ob tem, ko ti grozi petstoglava množica (celo z ognjem in motorno žago), nikakor ne more biti prostovoljna. Žalostno in neverjetno je, da je v današnji dobi možna kolektivno krivda; a ne le to, celo po nedolžnem so jih obtožili za dejanje, ki ga sploh niso storili oni. Kršene so jim bile tudi pravica do osebne varnosti, do stanovanja in do svobodne izbire bivališča. Zelo zaskrbljujoče je tudi, da lahko množica krši javni red in mir, se nenapovedano zbira z namenom razpihovanja nestrpnosti in pred kamero javno in brez sramu grozi z masakrom, pa za to še danes ni kazensko odgovarjala. Prav tako niso odgovarjali policija, župan ali predstavniki vlade, ki so storili vrsto napak. Predvsem pa trkanje po prsah, kaj vse so naredili, kar prejšnja oblast ni, in sklicevanje na, v tistem času prihajajoči romski zakon (ki se, mimogrede, s takimi stvarmi ne ukvarja, kaj šele, da bi jih lahko preprečil), ne bo prineslo plodne rešitve.

10. ANALIZA PRIMERA: ODNOS VEČINSKEGA PREBIVALSTVA IN MEDIJEV DO ROMOV IZ AMBRUSA

Že ob spremljanju dnevnik novic, v katerih je bila med oktobrom in novembrom 2006 ambruška afera vsak dan na sporedu, sem zaznala vrsto nepravilnosti. Pojavljale so se grožnje krajanov, posploševanja, stereotipi o Romih in primerjave dolenjskih Romov (kamor spadajo Strojani) s prekmurskimi, ki so jih dajali za zgled.

Zato sem se odločila medijsko poročanje o ambruški aferi podrobneje proučiti. Zanimal me je predvsem odnos, ki ga imajo mediji (posamezni časopisi in njihovi novinarji) ter večinsko prebivalstvo (to se je dalo razbrati iz izjav) do družine Strojan in s tem do Romov na splošno. Ko sem se v analizo bolj poglobila, pa sem ugotovila, da ni šlo le za stereotipiziranje, posploševanje ter tu in tam za kakšno grožnjo, ampak, da se je pojavljal diskriminacijski diskurz v vsej svoji razsežnosti. Ljudje so izražali nestrpnost in sovražni govor, a tega večinoma niso priznavali, zato sem preverila tudi, katere strategije argumentiranja so uporabljali za zanikanje slednjega.

Zanimali so me torej večinsko prebivalstvo, mediji in strategije argumentiranja, zato sem tako oblikovala tudi (tri) hipoteze in temu primerno poglavje razdelila na tri dele.

Analizirala sem dvanajst tiskanih medijev (če štejem kot samostojne enote še nedeljske izdaje in priloge pa 18): Delo (z Nedelom, Sobotno prilogo), Dnevnik (z Nedeljskim dnevnikom, Dnevnikovim objektivom) Večer (z V soboto), Primorske novice (s

Sedmim valom), Dolenjski list, Žurnal, Jano, Ono, Mladino, Mag, Demokracijo in Slovenske novice.

Sprva sem želela analizirati prav vse tiskane medije, a jih v knjižnicah nisem uspela dobiti. Izbor časopisov, ki pa sem jih zajela, ni naključen - Delo, Dnevnik in Večer sem izbrala, ker so osrednji dnevnik. Ker je Večer namenjen bolj štajerskemu bralstvu, sem izbrala tudi osrednji primorski dnevnik Primorske novice, Dolenjski list pa sem morala vključiti v analizo že zato, ker se je analizirana zgodba odvijala v tej regiji. Zanimivo se mi je zdelo preveriti, kako omenjeno zgodbo spremljajo brezplačniki, ki so novost na našem tržišču. V analizo sem zajela tudi žensko revijo Ona (zato sem jo obravnavala posebej, ne le kot prilogo Dela) in družinsko revijo Jana, ter politično revijo Mladina. Ker me je zanimalo, kako o isti tematiki poroča njen nasprotni pol, sem vključila Demokracijo in Mag. Slovenske novice pa so osrednji 'rumeni' časopis in ker imajo največjo naklado, me je zanimalo, kako svojim bralcem (večinskemu prebivalstvu) predstavljajo tematike, povezane z etničnimi manjšinami.

Analizirala in podrobno preučila sem 161 člankov, v besedilo diplomskega dela pa sem jih vključila 65. Vzrok za to je sledeč: v skoraj vseh analiziranih člankih se pojavljajo značilnosti, katerim sem med raziskavo posvečala pozornost (stereotipizacija, posploševanje, strategije argumentiranja, pojavljanje Romov le kot kolektivnih akterjev, ...), zato sem med tako množico člankov izbrala tiste, ki so najbolj reprezentativni ali se najpogosteje pojavljajo. Le trije prispevki so taki, v katerih obravnavanih značilnosti ni (intervju s skupino Langa in Šukar ter članek, v katerem avtor opozarja, da v Grosupljem še vedno nima romskega svetnika). Časovno obdobje proučevanja pa je 14 dni za dnevnik (od 23. 10. do 5. 11. 2006) in 21 dni za tednike (od 23. 10. do 12. 11. 2006). Tednike sem proučevala en teden dlje, ker so zaradi narave izhajanja tudi kasneje začeli poročati o ambruški zgodbi.

Metodologijo in podatke sem, za lažje razumevanje, prikazala tudi v treh tabelah:

TABELA 10.1: METODOLOGIJA ANALIZIRANEGA PRIMERA

RAZISKAVA	Kako so o ambruškem incidentu poročali slovenski mediji, katere vire informacij so uporabljali (samo večinsko prebivalstvo ali tudi Rome), ali so o Romih poročali le kot o problemu, ali so o njih poročali le kot o kolektivnih akterjih,
-----------	---

	koliko se pri novinarjih in večinskem prebivalstvu pojavljajo stereotipi in predsodki, sovražni govor, diskriminacija; katere strategije argumentiranja po Van Dijku so se pojavljale; kako se je odnos medijev in večinskega prebivalstva do Romov spremenil v sedmih letih, od kar je bila izvedena podobna raziskava (Erjavec in drugi: Mi o Romih)
UPORABLJENE METODE	Analiza posameznih časopisnih prispevkov, preko analize posameznih prispevkov tudi primerjava med različnimi časopisi (iskanje razlik, podobnosti, izjem), razdelitev raziskovanja po tematskih sklopih in v posameznem sklopu iskanje primerov v različnih časopisih za obravnavano temo. Primerjava moje raziskave z raziskavo Mi o Romih (Erjavec in drugi)
SKUPNO ŠT. ČASOPISOV	12 (če štejemo kot samostojne enote tudi priloge pa 18)
ANALIZIRANI ČASOPISI	Delo (z Nedelom, Sobotno prilogo), Dnevnik (z Nedeljskim dnevnikom, Dnevnikovim objektivom) Večer (z V soboto), Primorske novice (z Sedmim valom), Dolenjski list, Žurnal, Jana, Ona, Mladina, Mag, Demokracija in Slovenske novice.
SKUPNO ŠT. PRISPEVKOV	Analiziranih je 161, v besedilo diplomskega dela pa 65 vključenih
ČASOVNO OBDOBJE PROUČEVANJA	14 dni za dnevnike (od 23. 10. do 5. 11. 2006), 21 dni za tednike (od 23. 10. do 12. 11. 2006)

TABELA 10.2: NOVINARSKÉ ZVRSTI, KI SO SE POJAVLJALE V ČASOPISIH

	<i>vest</i>	<i>poročilo</i>	<i>intervju</i>	<i>reportaža</i>	<i>komentar</i>	<i>pisma br.</i>	skupaj
<i>Delo</i>	3	7	3	1	3	1	18
<i>Dnevnik</i>		3		2	2		7
<i>Večer</i>	1	1	1	4			7
<i>Primorske novice</i>	1			1	1		3
<i>Dolenjski</i>	2	1			2	1	6

<i>list</i>							
<i>Žurnal</i>		1			1		2
<i>Jana</i>				1	1		2
<i>Ona</i>					1		1
<i>Mladina</i>		1		5	1		7
<i>Mag</i>			1	2			3
<i>Demokra cija</i>		1	1	1	1		4
<i>Slo. novice</i>		1		4			5

10.1 ODNOS VEČINSKEGA PREBIVALSTVA

V svoji drugi hipotezi trdim, da **ima večinsko prebivalstvo do Romov še vedno negativen, odklonilen odnos, poln predsodkov in stereotipnih predstav.**

Delno smo potrditev te hipoteze dobili že v poglavju o položaju Romov danes, kjer smo ugotovili, da so Romi tudi danes še vedno diskriminirani. Diskriminacija in predsodki pa so velikokrat neločljivo povezani, saj so marginalizirane etnične skupine diskriminirane tudi (in predvsem) zato, ker ima večinsko prebivalstvo o njih predsodke in stereotipne predstave.

Pa tudi v poglavju o predsodkih se je že ob odkrivanju definicij in razlag glavnih pojmov izkazalo, da večina ugotovitev drži za odnos večinskega prebivalstva do Romov v Sloveniji in se bo hipoteza najbrž izkazala za pravilno. A nisem želela ostati le pri trditvah avtorjev, s katerimi bi na podlagi lastnih bežnih opažanj in lastnega mnenja vlekla vzporednice s slovenskim prostorom. Želela sem to podkrepiti z dejstvi. In to sem storila z analizo ambruškega primera, pred menoj pa so podobno raziskavo izvedle avtorice študije *Mi o Romih* (Erjavec in drugi 2000). Za preverjanje hipoteze sem se odločila pregledati časopisne članke, saj se je prav v medijih kresalo največ mnenj, zapisani članki pa so tudi dokaz za izrečene besede in stališča.

10.1.1 PREDSDOKI

Po analizi 161 člankov v 12 časopisih sem prišla do zaključka, da ima večinsko prebivalstvo veliko predsodkov do Romov. Najpogosteje se pojavljajo v izjavah prebivalcev v bližini romskih naselij, županov in politikov, pa tudi v pismih bralcev.

Izhajajo iz predpostavke, da so Romi drugačni od »nas«, ta drugačnost pa je še vedno negativno ovrednotena. To je razvidno že iz primerjave in nenehnega poudarjanja razlik med dobrimi, integriranimi Romi iz Prekmurja in slabimi, neprilagojenimi Romi z Dolenjske.

Kot pravijo avtorice študije Mi o Romih (Erjavec in drugi 2000: 20), je to poudarjanje drugačnosti potrebno za ohranjanje razlike med večinskim prebivalstvom in Romi in je tako samoumevna in dokončna, da je ni treba posebej pojasnjevati.

10.1.2 STEREOTIPI

Zanimalo me je, če so med večinskim prebivalstvom še vedno zakoreninjeni **stereotipi** o Romih. Avtorice Mi o Romih (Erjavec in drugi 2000) so že raziskale, kateri so bili prevladujoči stereotipi o njih pred devetimi leti. V svoji analizi sem ugotovila, ne le da stereotipi še vedno obstajajo, ampak se v teh letih niso prav nič spremenili. Prevladujoči stereotipi so naslednji:

1) Romi so akterji negativno ovrednotenih dejanj (kriminal) – so grožnja družbenemu redu:

»To kar počnejo ti cigani, je nevzdržno. Naše ženske in naši otroci se bojijo peš mimo naselja, kjer je vse zgrajeno na črno. Ko peljemo z avtomobilom po cesti, se ti za rit prilepi romski avto in izziva: pri tem pa je splošno znano, to vedo tudi policisti, da vozijo z neregistriranimi vozili, da nimajo voznških izpitov, in podobno,« robantijo moške (Zakrajšek 2006: Slovenske novice, 24. 10.: 3). »Neka ciganka me je okradla, zasačil sem jo in prijel za ramo, da jo zadržim. Veste, kaj se mi je zgodilo? Šestkrat sem moral na sodišče in skoraj so me obtožili, da sem jo posilil! Pa punca ni znala ne pisati ne brati, najbrž jo je socialna delavka napeljala na takšno obrambo!« (Zakrajšek 2006: Slovenske novice, 24. 10.: 3). Dr. Jernej Zupančič: »Kokoši so lahko folklor, drugo pa je, ko se izsiljuje za 50 do 100 tisoč tolarjev, ko so na cesto postavljene steklenice... (Čokl 2006: Večer, 3. 11.: 5). Dr. Jernej Zupančič, profesor na Filozofski fakulteti in prebivalec Ambrusa, se je udeležil protestov krajanov pred naseljem družine Strojani in sodeloval v pogajanjih z ministrom za notranje zadeve Dragutinom Matejem o tem, da Romi v Ambrusu ne morejo več ostati. Ta ista oseba je bila dva meseca kasneje imenovana za vodjo Strokovne komisije za reševanje prostorske problematike romskih naselij. Predsednik Zveze Romov Slovenije Jožek Horvat – Muc in mnogi drugi so opozorili, da je to sporno.

Kot lahko vidimo, so krajan Ambrusa Strojanove (oziroma kar Rome nasploh) videli precej negativno, kot storilce kaznivih dejanj. Velikokrat so jih kot take predstavljali brez dokazov, le na podlagi govoric in splošnega prepričanja, kakšni da so Romi. Krajan Ambrusa jih je v intervjuju za Demokracijo poimenoval celo **sršenje gnezdo**: »Nihče se ni upal dregniti v to sršenje gnezdo« (Volščanšek 2006: Demokracija, 9. 11.: 26).

Tako kot pred leti, pa je tudi ob tokratnem zatrjevanju v javnosti, kakšni kriminalci da so Romi, policija zagotovila, da na tem območju ni več kriminala kot drugod: V nasprotju z njimi **tiskovna predstavnica ljubljanske policijske uprave Nuša Tavčar trdi, da v tamkajšnji krajevni skupnosti policija ne ugotavlja večjega števila kaznivih dejanj in prekrškov v primerjavi z drugimi območji v policijski upravi** (Šonc 2006: Mag, 30. 10.: 28).

2) Romi so grožnja ekonomskemu redu:

V analiziranih medijih sem zaznala opazke, da so Romi nedelavni in leni, saj lahko živijo lagodno življenje, z visokimi socialnimi podporami: Ivančnogoriški župan, ki zaradi zapletov z Romi ne namerava odstopiti, je prepričan, da država pri reševanju njihovih težav uporablja dvojna merila, saj **ne izpolnjujejo zakonskih obveznosti, medtem pa prejemajo socialno denarno pomoč, ki je ne porabijo za osnovne življenjske potrebščine**. Spomni se na primer, da so v preteklosti z denarjem kupovali mobilne telefone, ki so takrat stali nekaj tisoč nemških mark. »Ljudje vidijo, da so Romi privilegiranci, zato se ne gre čuditi, da so postali nestrpni, dodaja Lampret (Šonc 2006: Mag, 30. 10.: 28).

A ne le, da so leni in lagodno živijo od socialnih pomoči, ne iščejo niti zaposlitve in se jim ne da delati: **Na ministrstvu za delo pravijo, da Romi, razen redkih izjem, ne iščejo in nočejo zaposlitve**, ter navajajo aktualen primer zaposlovanja v novomeški tovarni Revoz. Poklicali so 30 Romov s končano osnovno šolo, za katere ocenjujejo, da bi lahko uspešno delali v avtomobilski industriji. Ponujeno zaposlitev je sprejelo 21 Romov, ki so bili povabljeni na razgovor. Šest se jih na povabilo ni odzvalo, dva sta zaposlitev odklonila, dva pa nista bila primerna zaradi zdravstvenih razlogov. Preostalih enajst kandidatov je bilo poslanih na zdravniški pregled, **vendar dosedanje izkušnje ne obetajo več kot pet ali šest zaposlitev, so zapisali na ministrstvu** (Šonc 2006: Mag, 8. 11.: 32). Se pravi, da na ministrstvu še sploh niso vedeli, kaj se bo zgodilo, pa so jih že vnaprej, na podlagi splošnega prepričanja, kakšni da so Romi, obsodili na neuspeh.

Večinsko prebivalstvo za Rome meni, da se več kot dobro zavedajo svojih pravic, izkoriščajo privilegije iz pozitivne diskriminacije, hkrati pa se nočejo prilagoditi okolici in so moteči: Vsem nam je namreč kristalno jasno, da gre za skupino ljudi, ki **asimilacijo odklanja, ki ignorirajo vse obveznosti, vsekakor pa se zavedajo vseh pravic iz naslova drugačnosti** (S. L 2006: Dolenjski list, 9. 11.: 28).

Drugače kot pridni, zagnani in delavni ljudje, Romom sploh ni treba biti priden. Romi niso sposobni izkoristiti možnosti, ki jim jih ponuja država, oziroma jim to sploh ni treba: **Dogodki**, povezani z romsko problematiko v Ambrusu so pravzaprav **odraz večletnega popuščanja slovenske države pod pretvezo asimilacije – pretirane pozitivne diskriminacije Romov v slovensko družbo**. Dejstvo je, da celotna tako imenovana **romska družčina**, ki je danes predstavljena kot žrtev državne nesposobnosti, **sama ni bila sposobna civiliziranega vključevanja v slovenski prostor**, kakor tudi ne **spoštovanja pravnega reda** Republike Slovenije. Vsem nam je namreč kristalno jasno, da **gre za skupino ljudi, ki asimilacijo odklanja, ki ignorirajo vse obveznosti, vsekakor pa se zavedajo vseh pravic iz naslova drugačnosti** (Engel 2006: Dolenjski list, 9. 11.: 25).

3) Romi so grožnja našemu kulturnemu redu:

Po besedah večinskega prebivalstva (spet na podlagi splošnega prepričanja in govoric) imajo Romi drugačno kulturo, vrednote in navade, ki niso v skladu z »našimi« normami.

Krajani trdijo, da zaradi **romskih 'navad' ne morejo živeti kot državljani drugod po Sloveniji** (Šonc 2006: Mag, 30. 10.: 28). Poudarjajo, kako velika družina so, s številnimi otroki, torej velja prepričanje, da imajo **previsoko nataliteto**.

Romi so neprilagojeni: Pred kulturno dvorano smo se pogovarjali z nekaterimi Ambrušani, ki so nam povedali, da je **življenje z »neciviliziranimi Romi« nevzdržno**, zato od državnih in občinskih ustanov zahtevajo, da **romsko naselje nad vodovarstvenim območjem Globočec, ki se še širi, nemudoma odstranijo** (Rajšek 2006: Delo, 25. 10.: 3). Lampret se brani, da romska problematika ni preprosta, Romi **so agresivni in neprilagojeni** (Grošelj 2006: Večer, 26. 10.: 4).

Prav tako kot v analizi Mi o Romih (Erjavec in drugi 2000), se je tudi v moji študiji izkazalo, da so večkrat smešene romske zahteve, da se jih ne imenuje Cigani. Krajani Ambrusa in okoliških krajev jih namenoma, dosledno imenujejo le Cigani: »To kar počnejo ti **cigani**, je nevzdržno« (Zakrajšek 2006: Slovenske novice, 24. 10.: 3). »Tisti, ki pravijo, da je treba s **cigani** drugače, naj jih kar vzamejo k sebi« (Zakrajšek 2006:

Slovenske novice, 24. 10.: 3). »Ciganom bomo dali rok za selitev.« (Zakrajšek 2006: Slovenske novice, 25. 10.: 4).

3A) Pojavljajo pa se tudi stereotipi, ki se nanašajo na njihove higienske navade. V vseh medijih se je vseskozi poudarjalo, da so zaradi bližine vodnega zajetja Globočec Romi grožnja za pitno vodo. Ta, povsem neutemeljen razlog, so Ambrušani predstavljali kot glavni argument, zakaj se mora družina odseliti: »Napad na našega krajana je povod, da razrešimo tudi **problem nevarnosti za našo pitno vodo**. Cigani so se namreč **naselili prav nad varovanim vodnim območjem, kar je stalna grožnja** prebivalcem krajev, ki se oskrbujejo iz tega vodnega zajetja. **Samo pogledjte, kakšna svinjarija je tam.**« (Zakrajšek 2006: Slovenske novice, 25. 10.: 4). »To je **podobno, kot če bi dober kmet postavil poleg svojega poslopja ali hiše vodnjak, na vrh tega vodnjaka pa bi postavil še sekret**« (Mahonina 2006: Mladina, 4. 11.: 25).

Ne le, da so Romi že s svojo prisotnostjo velika grožnja za zdravje okoliških ljudi in neoporečnost pitne vode, z onesnaževanjem slednje naj bi po besedah vaščanov celo grozili: Alojz Šinkovec: »Romi so se nastanili na vodovarstvenem območju, dostop do rezervoarja jim je odprt, **večkrat so že grozili z zastrupitvijo vode**« (Grošelj 2006: Večer, 28. 10.: 5). Da je preselitvi Romov botrovala le skrb za vodne vire, »saj so Romi **občasno izzivali onesnaževanje vodnih virov**«, pa je odločitev podkrepil okoljski minister Janez Podobnik, a je pozabil dodati, da so prav Romi pred dvema letoma opozorili na preteče onesnaževanje te, v Suhi krajini redke dobrine (Zavadlav 2006: Primorske novice, 2. 11.: 2).

Romi so kod strupeni odpadki, celo zemlja izgublja vrednost, ker je v bližini taka 'nesnaga', kot so oni: Alojz Šinkovec: »Gre za **vodovarstveno območje, kljub temu pa je tam tudi do 20 avtomobilov, ki jih zažigajo, iz akumulatorjev izteka kislina in podobno.**« Dodal je, da **zaradi bližine Romov pada tudi vrednost njihovih zemljišč** (Zorko 2006: Dnevnik, 26. 10.: 10). Da so Romi za večinsko prebivalstvo enako zlo kot jedrski odpadki, ugotavlja tudi komentator iz Dnevnika: **Pri jedrskih odpadkih sicer ne gre za ljudi in še manj za manjšino, ampak primerjava z Romi je kljub temu umestna: nihče jih noče in tudi tam, kjer so, bi se jih radi iznebili** (Keber 2006: Dnevnik, 4. 11.: 5).

Kot pravijo Erjavec, Bašič in Kelbl (2000: 23), se na ta način ustvarja grozeča prikazen tujca, ki ne nazira samo naše zemlje, naše tradicije, naših državnih institucij, temveč tudi naše telo. Romi so bolezen in katastrofa za okolje, v katerem živijo. Za nalezljive bolezni ima družba na voljo posebne ukrepe: osamitev (tudi prisilna, če je potrebno) in

življenje na posebnem prostoru. In prav temu smo bili priča v ambruškem incidentu: grozečim zahtevam, da je treba Rome odstraniti, nihče jih ni hotel sprejeti in vseskozi se je namigovalo, da morajo najti lokacijo nekje na samem, na posebnem prostoru, kjer bodo lahko živeli 'na svoj način'.

10.1.3 POZITIVNA SAMOPODOBA

Tako kot v raziskavi Mi o Romih (Erjavec in drugi 2000: 23), sem tudi sama zasledila, da večinska družba sebe dojema diametralno nasprotno od manjšinske skupine. So delavni, verni, prijetni in usmiljeni ljudje: Zaradi hudo poškodovanih nog si je pri hoji pomagal z berglami, a je kljub temu **vzorno skrbel**, da je imel kolikor toliko urejeno domovanje in okolico. ... Skratka, Jože je bil **zelo delaven**, rad pa je tudi pil (Zakrajšek 2006: Slovenske novice, 30. 10.: 3). Ljudje so se po izrednih razmerah vrnili k vsakdanjim opravilom. Zjutraj so se **udeležili svete maše**, nekateri pa so na boga raje mislili v domači okrepečevalnici pri Vidmarju (Rajšek 2006: Delo, 30. 10.: 1). Dr. Jernej Zupančič: »Ambrušani niso nestrpnosti, **zelo prijetni ljudje so**« (Čokl 2006: Večer, 3. 11.: 5).

10.1.4 NEGATIVEN ODNOS DO ROMOV

Že iz stereotipnih predstav o romski kriminaliteti, onesnaževanju, neprilagojenosti, lenosti in podobnem ter iz tega izhajajočih predsodkov se da razbrati, da ima večinsko prebivalstvo do njih odklonilen odnos. To se je še dodatno potrdilo v strategijah, ki so jih uporabljali za zanikanje lastne nestrpnosti. Ker bomo strategije argumentiranja podrobneje analizirali v nadaljevanju, navedimo le nekaj glavnih ugotovitev.

Odnos večinskega prebivalstva je še vedno negativen, saj so enako nestrpni kot pred devetimi leti. Pojavljajo se tudi različne oblike sovražnega govora oziroma različne oblike zanikanja le-tega. V eni obliki večinsko prebivalstvo zanika, da bi imelo kaj proti Romom, vendar trdi, da z njimi ne morejo shajati, saj naj bi jih ustrahovali. Odklonilnost se kaže tudi v zahtevi po ločitvi Romov od njih (kar so tudi dosegli s preselitvijo) in po tem, da jih obravnavajo kot manjvredne (zanje so kot otroci, o njih oni odločajo). Posplošujejo, da so Romi povsod nezaželeni. Hočejo torej prikazati, da ker imajo tudi drugi (vsi) probleme z njimi, je nekaj narobe z Romi, ne pa z večinskim prebivalstvom. Do Romov so celo tako nestrpni, da jim grozijo z masakrom, požigom bivališč in izgonom. A ne le to, krivdo za nastale dogodke pripisujejo izključno njim in

sploh ne priznavajo, da napadalec ni bil Rom (trdijo, da so sigurno bili oni krivi ali vsaj sokrivi). Včasih gredo v svoji nestrpnosti in vnemi tako daleč, da obtožijo za nestrpne tiste ljudi, ki so njih opozorili na nestrpno vedenje (na primer Varuha človekovih pravic Matjaža Hanžka).

10.2 ODNOS MEDIJEV

V svoji tretji hipotezi trdim, da so Romi v medijih še vedno predstavljeni negativno in slabšalno, o njih se poroča le, če je kaj 'narobe'. Tudi to hipotezo sem preverjala na primeru poročanja o družini Strojan v slovenskih tiskanih medijih.

10.2.1 O ROMIH LE KOT O PROBLEMU

Analiza vsebine časopisov v Veliki Britaniji in na Nizozemskem je pokazala, da v poročanju o etničnih skupnostih izrazito prevladujejo prispevki o kriminalu, kulturnih razlikah, nasilju in problematičnih migracijah (Van Dijk 1991: 52). Tudi avtorice raziskave Mi o Romih (Erjavec in drugi 2000: 14) so za slovenske razmere ugotovile, da se o Romih poroča večinoma le, če so bili vpleteni v kakšne konflikte z večinskim prebivalstvom in torej predstavljali problem, ki večinsko prebivalstvo pesti: nastanitvene težave (naseljujejo se na tuji zemlji, imajo črne gradnje), socialne težave (kriminal, nasilje, visoka socialna pomoč, vožnja z neregistriranimi avtomobili), onesnaževanje okolja (onesnaževanje pitne vode in gozdov), težave z integracijo (so neprilagojeni in necivilizirani, njihovi otroci ne hodijo v šolo).

Dominantno medijsko sliko manjšin in emigrantov bi lahko označili z eno samo besedo – »problemi«. Ker manjšine niso tržno zanimive, se mediji z njihovimi težavami ne ukvarjajo, razen takrat, ko te prerastejo v konflikt, ki lahko prizadene tudi večinsko populacijo (Erjavec in drugi 2000: 15).

Do enakega zaključka sem prišla tudi sama v svoji analizi. Naštejmo nekaj naslovov, ki to ponazarjajo: : Krajani Ambrusa v vojno z Romi (Zakrajšek 2006: Slovenske novice, 25. 10.: 4), Pregreti ciganski golaž (Šonc 2006: Mag, 30. 10.: 28), Med Romi in Ambrušani počilo (K., A 2006: Demokracija, 2. 11.: 7), »Ciganov« noče nihče (Ogorevc 2006: Žurnal, 10. 11.: 14), Izredne razmere (Ž., J 2006: Dolenjski list, 2. 11a.: 1), Romom tudi obveznosti (Engel 2006: Dolenjski list, 9. 11.: 25), Krajani Ambrusa: »Nočemo več živeti v strahu!« (Zorko 2006: Dnevnik, 26. 10.: 10), Romi obljubili, da se bodo spremenili (Zorko 2006: Dnevnik, 27. 10.: 8).

Pojavljali pa so se tudi prispevki, ki so opozarjali na krivice, ki so se zgodile romski družini: Nekateri menijo, da je sezona lova odprta (Sedlar 2006: *Jana*, 7. 11.: 23), Civil Ciganu zver (Mihelj 2006: *Dnevnikov objektiv*, 4. 11.: 14), Humano preseljevanje (Trampuš 2006: *Mladina*, 4. 11.: 19), »Ambrušani niso bili tako nedolžni« (Mahonina 2006: *Mladina*, 4. 11.: 25), »Upravičena« diskriminacija (Mahonina 2006: *Mladina*, 10. 11.: 24), Izselitev ni rešitev (Rebernik 2006: *Žurnal*, 3. 11.: 6), Romi so novi begunci (Z., S. 2006: *Primorske novice*, 30. 10.: 1), Vonj po krizantemah (Vidic 2006: *Primorske novice*, 30. 10.: 4), Atmosfera linča v Ambrusu (Mehle 2006: *Dnevnik*, 28. 10.: 2), »Imamo svojo zemljo, pa se moramo klatiti po tuji« (Rajšek 2006: *Delo*, 26. 10.: 3), Nestrpnost do Romov ne pojenjuje (Rajšek 2006: *Delo*, 27. 10.: 1).

Poudariti je treba, da so se v splošnem mediji veliko bolj postavili na stran prizadete romske družine kot v podobnem analiziranem primeru izpred desetih let v publikaciji *Mi o Romih* (Erjavec in drugi 2000). Izjema sta le *Demokracija* in *Mag* ter rumeni tabloid *Slovenske novice*. Ti mediji so vsaj del krivde pripisali Romom samim, zagovarjali ukrepe vlade in očrnili Varuha človekovih pravic Matjaža Hanžka.

Treba pa je opozoriti, da ne glede na to, na kak način se je pisalo o Romih, se je o njih pisalo le zaradi nastale situacije. O njihovih vsakodnevnih tegobah in diskriminaciji, prizadevanjih in uspehih mediji ne poročajo. Izjeme so morda revija *Jana*, *Mladina*, *Sobotna priloga Dela* in *Dnevnikov Objektiv*. A kadar ni nobenih konfliktov, tudi ti mediji še prehitro pozabijo nanje.

Tako so tudi prispevki, ki niso neposredno povezani z dogajanjem v Ambrusu, na primer o življenju drugih romskih družin (Zupančič 2006: *Delo*, 4. 11.: 14), o delovanju Evropskega centra za pravice Romov (Škerl 2006: *Delo*, 2. 11.: 3), o podajanju krivde med Varuhom človekovih pravic in vlado (večina časopisov) in o protestu zoper diskriminacijo Romov v Avstriji (L., I 2006: *Delo*, 4. 11.: 3 *ter* Šuljić 2006: *Mladina*, 10. 11.: 24) in podobni, nastali zaradi ambruškega incidenta; kot nadgradnja, razširitev tematike na več področij. Nastali so torej v povezavi z ambruškim primerom, ne zaradi tega, ker bi bilo v navadi pisati o etničnih manjšinah in njihovih težavah.

Če pa se je že pisalo o Romih izven konteksta 'romske problematike' (le v treh primerih!), se ni šlo dalj od prevladujočih stereotipov o Romih – Romi pojejo in plešejo, so eksotični in živijo v zanje tipičnem življenjskem okolju. Izven tega konteksta sem namreč zasledila le dva intervjuja z romsko glasbeno skupino (s skupino *Langa*, *Delo*, 23. 10. 2006: 10 in skupino *Šukar*, *Sobotna priloga*, 28. 10. 2006: 34). A tudi za intervju

s Šukarji bi lahko zatrdili, da je nastal predvsem zaradi v tem času vsakodnevno obravnavane romske problematike. Pojavljale so se tudi tipične fotografije, ki ustrezajo stereotipnim predstavam (romski otroci, mnogo otrok in živali na kupu, zanemarjena dvorišča in barake, stari zarjaveli avtomobili,...).

Med 161 analiziranimi prispevki je le en tak, ki ni povezan z ambruškim incidentom ali stereotipnimi predstavami večinskega prebivalstva o življenju Romov. To je prispevek *V Grosuplju za Rome prepovedano* (A., V 2006: Večer, 23. 10.: 3), ki opozarja, da občina Grosuplje še vedno nima romskega svetnika, zato volitve niso bile legitimne. Prispevek skoraj gotovo ni povezan z ambruško zgodbo, saj je bil objavljen 23. 11. 2006 - torej dne, ko so o incidentu poročali le v Delu, v kratki vesti na strani Črna kronika. V Večeru so o tem incidentu prvič poročali šele 25. 11. 2006.

10.2.2 KDO GOVORI

V moji analizi, prav tako kot v raziskavi Mi o Romih (Erjavec in drugi 2000: 12), se je izkazalo, da se Romi ne pojavljajo tako pogosto kot večinsko prebivalstvo.

Manjšo zastopanost Romov v novinarskih prispevkih je mogoče deloma pripisati manjši organiziranosti Romov, ki so brez institucionalne opore, zaradi česar je njihov glas novinarjem težje dostopen. Vendar s tem ne moremo pojasnjevati redkega navajanja romskih sogovornikov nasploh in še posebno zapostavljanja tistih potencialnih romskih virov, ki so bili neposredno udeleženi v dogodkih (Erjavec in drugi 2000: 13).

Ugotovitev, da se Romi kot sogovorniki ne pojavljajo tako pogosto kot večinsko prebivalstvo, sem pridobila s proučevanjem prispevkov glede na zastopanost posameznih virov informacij (so viri samo večinsko prebivalstvo, samo Romi ali oboji). Vse podatke in ugotovitve sem vnesla v pričujočo tabelo.

TABELA 10.3: DELEŽ PRISPEVKOV GLEDE NA ZASTOPANOST POSAMEZNIH VIROV INFORMACIJ.

VIROV	SAMO ROMI	SAMO VEČIN. PREB.	ROMI IN VEČIN. PREB.	SKUPAJ
Delo (+ Nedelo + Sobotna priloga)	4	11	12	27
Dnevnik (+ Dnevnikov)	5	11	9	25

objektiv				
	+			
Nedeljski dnevnik)				
Večer	2	13	5	20
Primorske novice	/	1	3	4
Dolenjski list	/	3	2	5
Mag	1	4	/	5
Demokracija	/	2	1	3
Mladina	/	5	5	10
Jana	/	1	1	2
Žurnal	1	/	1	2
Ona	/	/	/	/
Slovenske novice	/	5	1	6

Iz tabele je razvidno, da je v časopisnih prispevkih navajanje romskih virov še vedno pomanjkljivo. V največ časopisih - kar v šestih od dvanajstih (Dnevnik, Večer, Dolenjski list, Mag, Demokracija in Slovenske novice) je največ prispevkov takih, kjer kot vir informacij nastopa samo večinsko prebivalstvo. V Dnevniku je enajst takih prispevkov, v Večeru trinajst, v Dolenjskem listu trije, v Magu štirje, v Demokraciji dva in v Slovenskih novicah pet.

V dveh časopisih (Delo in Primorske novice) je največ takih prispevkov, kjer so novinarji kot vire uporabili tako Rome kot večinsko prebivalstvo. V Delu je dvanajst takih prispevkov, v Primorskih novicah pa trije.

V dveh časopisih (Mladina in Jana) je enako število prispevkov, v katerih je vir informacij večinsko prebivalstvo, in člankov, v katerih nastopajo kot viri oboji. V Mladini je pet prispevkov, v katerih nastopa samo večinsko prebivalstvo in pet prispevkov, kjer nastopajo tako Romi kot večinsko prebivalstvo, v Jani pa en prispevek, kjer nastopa samo večinsko prebivalstvo in en prispevek, v katerem nastopajo tako Romi kot večinsko prebivalstvo.

V enem časopisu (Žurnal) pa je enako število prispevkov, kjer nastopajo samo Romi, s številom člankov, kjer nastopajo Romi in večinsko prebivalstvo – torej en prispevek, v katerem so vir samo Romi in en prispevek, v katerem so vir oboji.

Sicer drži, da je največ člankov takih, kjer kot vir informacij nastopa večinsko prebivalstvo, a pri tem je treba upoštevati nekaj stvari: kot članek sem štela vsako enoto, ki je vsebovala samostojni naslov in po možnosti tudi podpis (vsaj s kratico) novinarja. Vendar je bilo veliko takih prispevkov (šteti kot prispevki, kjer nastopa le večinsko prebivalstvo) objavljenih v sklopu več samostojnih enot (člankov), objavljenih na eni strani časopisa, ki so skupaj tvorili celoto in prikazovali vsak nek drugačen vidik.

Poleg tega bi bilo zmotno trditi, da se situacija od leta 1997, ko so podobno raziskavo naredile Erjavec, Bašić in Kelbl, ni nič spremenila. Trdim, da se je v slovenskih medijih na splošno izboljšala zastopanost Romov kot virov informacij - sploh tistih, ki so neposredno vpleteni v dogajanje.

V raziskavi Mi o Romih (Erjavec in drugi 2000) je bilo značilno, da vpletena romska družina skorajda ni imela priložnosti izraziti svoje stališče (le v dveh prispevkih!). Obravnavani so bili kot »komunikacijsko nedoletni« in so zato potrebovali nekakšne medijske posrednike, ki so govorili v njihovem imenu. V našem primeru je bilo takšnih zastopnikov manj, oziroma, večkrat kot pred devetimi leti so se lahko Romi zagovarjali sami.

A ne le, da so se Romi na splošno bolj pojavljali, tudi konkretni posamezniki iz vpletene družine Strojan so lahko izrazili svoje mnenje. Pri tem je treba pohvaliti predvsem novinarje, saj so oni tisti, ki so se 'popravili', si bolj prizadevali, da so za romske vire informacij iskali člane vpletene družine. Neposredno vpletene so iskali tudi pred leti, a so večkrat kot vire navajali Rome, ki niso bili povezani s konkretnim incidentom, ali pa samo predsednika Zveze romskih društev.

Vse to je dober znak, da so mediji naredili korak naprej v priznavanju Romov kot samostojnih oseb, ki lahko sami izrazijo svoje mnenje in povejo svojo plat zgodbe.

Le v dveh časopisih - Magu in Slovenskih novicah - se je situacija poslabšala. V raziskavi Mi o Romih (Erjavec in drugi 2000) so bili štirje prispevki, v katerih nastopajo Romi in večinsko prebivalstvo, v moji raziskavi pa je v tem časopisu le en prispevek, v katerem nastopajo oboji. Hkrati je bil v raziskavi avtoric le en prispevek, v katerem nastopa samo večinsko prebivalstvo, v moji raziskavi pa kar pet prispevkov, v katerem nastopa samo večinsko prebivalstvo. Podobna situacija je tudi v Demokraciji: pred leti je bil en članek, kjer nastopajo Romi in večinsko prebivalstvo, v moji raziskavi ni bilo niti enega takega članka, hkrati je bil le en prispevek, kjer nastopa samo večinsko

prebivalstvo, v moji raziskavi so štirje taki prispevki, v obeh raziskavah pa je enako število prispevkov, kjer nastopajo samo Romi – en prispevek.

Opazila pa sem še eno stvar, ki je ne omenjajo avtorice raziskave Mi o Romih (Erjavec in drugi 2000); v tokratnem poročanju velikokrat ni jasen vir informacij. Nekaj je na primer zapisano kot da je dejstvo in ne vemo od kod novinarju dokazi (niso priloženi), da se je res tako zgodilo, oziroma da je bilo tako izrečeno. Ali pa novinar samo v splošnem, brez virov, opiše, kaj so se pogovarjali (ne piše krajani so rekli/zatrdili/izjavili ...). Včasih je orisana neka klima, vzdušje, a sploh ne vemo, od kod novinar ta opis črpa, če je sploh s kom govoril, ali če je sploh bil tam. Pojavljajo se tudi povzetki izjav ali pridevniki, kakšna da je klima, pa spet ne vemo, ali so to zatrdili/izrekli viri ali je le povzetek nečesa, o čemer je podrobneje, vključujoč vire, pisal novinar že prej (in ker je tokrat le na kratko ponovljeno za nazaj, je pač povzeto brez virov). Še huje pa je, da včasih ni jasno niti to, ali novinar povzema izjave iz lastnih preteklih prispevkov, ali preteklih prispevkov drugih novinarjev. Skratka, v vseh teh zapisih ni virov informacij, oziroma, tudi če so nastali kot rezultat pridobljenih informacij od nekih virov, slednji iz besedila niso razvidni.

Če je tričetrt prispevka takega (ali celo cel), ni čudno, da je toliko nejasnosti in napačnih interpretacij. Bralec namreč ne ve, ali je to novinarjeva sodba, stereotip, neosnovana govorica, obtožba, novinarjeva izražena nestrpnost, ali je to v resnici izrekel nekdo drug, a je bil novinar tako neroden, da se ni zavaroval in označil, da je to izjava nekoga drugega.

Takih primerov je v vseh časopisih zelo veliko, še celo več kot je zapisov na podlagi virov informacij. To je tudi eno mojih najpomembnejših opažanj, ki bi jih izpostavila v svoji raziskavi.

Navedimo le nekaj zgledov: **Inšpektor jim je izrekel opozorilo** (Pance in Zakrajšek 2006: Slovenske novice, 28. 10.: 3). Iz tega zapisa ni jasno, od kod novinarju informacija, da jim je inšpektor izrekel opozorilo: ali so mu to povedali Strojani, krajani, inšpektor sam, ali je to le povzel po poročanju drugih medijev. Župan Ivančne Gorice Jernej Lampret, ki se je problematike lotil precej nespretno, **na zahteve krajanov odgovarja**, da občina nima ustreznega zemljišča, kamor bi romsko družino lahko preselili, saj je nihče noče, njenemu **poglavarju Strojani pa zato svetoval**, naj se za zdaj ne vrača v naselje. Poleg tega **ocenjuje**, da je zadeva politično motivirana, saj ga nasprotniki očitno hočejo diskreditirati (Šonc 2006: Mag, 30. 10.: 28). V celem sestavku se ne da razbrati, od kod novinarju podatki in opisi: je to Lampret osebno

njemu povedal za ta prispevek, mu je to morda povedal že prej (v prejšnjem prispevku) in sedaj samo povzema, ali vse skupaj povzema po drugih medijih.

Strojan se ob tem sprašuje, kam naj gre do. Vrniti se ne morejo, zaradi taborjenja v gozdu pri Žalni pa so jih kaznovali tako občinski redar, ki je prišel v spremstvu varnostnika podjetja za zasebno varovanje G7, kakor tudi grosupeljska policija, ki mu je izročila položnico za plačilo 20 tisoč tolarjev kazni (Šonc 2006: Mag, 30. 10.: 28). Ta primer je še bolj zanimiv, saj ne le, da ne vemo, ali novinar povzema iz drugih časopisov, lastnih preteklih člankov, ali mu je za ta prispevek to Strojan sam povedal, v primeru, če velja slednje, je skorajda nemogoče verjeti, da mu je Strojan povedal podatek, iz katerega podjetja je bil varnostnik. Najverjetneje je odlomek kombinacija Strojaneve izjave in novinarjevega lastnega proučevanja – iz katerega pa ponovno ni razvidno, od kod je to informacijo dobil.

10.2.3 ROMI KOT KOLEKTIVNI AKTERJI

Najizrazitejša značilnost, ki so jo odkrile avtorice v poročanju o Romih (Erjavec in drugi 2000: 15), je, da se Romi zelo redko pojavljajo kot konkretni posamezniki, ampak le kot pripadniki etnične skupnosti. Tudi v moji študiji se je pokazalo, da so novinarji o konkretni družini zelo radi pisali le kot o Romih, torej eksplicitno izpostavljali, da gre za določeno etnično manjšino in pisali o njih kot o kolektivnih akterjih, v množini.

Tipičen primer takega poročanja: V napad naj bi bili vpleteni tudi **Romi** (Grošelj 2006: Večer, 26. 10.: 4).

O Stojanovih so izključno le kot o Romih poročali v Demokraciji, Jani in Dolenjskem listu. Velikokrat se to zgodi tudi v Slovenskih novicah, Večeru, Primorskih novicah, pa tudi v prvih dveh člankih Dnevnika na to temo (a ne le to, v prvem prispevku novinar sploh nikjer ne omeni, da napadalec ni bil Rom, čeprav je bila ta informacija ob objavi članka že znana, ta novinar pa celo zatrdi, da je dejanje zakrivil Rom). Kot opozarjajo Erjavec, Bašič in Kelbl (2000: 16), s tem, ko Romi v prispevku ne dobijo svoje individualne podobe, izgubijo tudi možnost, da bi se razlikovali od povprečne, iz predsodkov in stereotipov izhajajoče podobe Romov kot etnične skupnosti (Erjavec in drugi 2000: 16).

Tudi v moji analizi sem zasledila primere, da tudi če se je Rom pojavil kot akter, je temeljila novinarska presoja njegovih dejanj na lastnostih, ki jih Romom na splošno pripisuje večina. Kot primer navedimo novinarja Maga, ki v članku najprej govori o

družini Strojan, v nadaljevanju pa jih poimenuje le Romi in jim s pomočjo splošno znanih sodb, stereotipno pripiše kriminalna dejanja: **Romom očitajo ponavljajoče se kraje, vožnjo z neregistriranimi avtomobili, vlome, izsiljevanja in onesnaževanje zajetja pitne vode** Globočec, iz katerega se oskrbuje celotna Suha krajina (Šonc 2006: Mag, 8. 11.: 32).

Mediji z navajanjem kolektivnih akterjev preprečujejo občinstvu, da bi se identificiralo z Romi in podvomilo o jasni sliki delitve na dobre Slovence in slabe Rome (Erjavec in drugi 2000: 16). Novinarji so o domnevnih dejavnostih Romov pisali na podlagi govoric tudi takrat, ko je šlo za tako problematične izjave, kakršne so grožnje z onesnaževanjem pitne vode: »Romi so se nastanili na vodovarstvenem območju, dostop do rezervoarja jim je odprt, **večkrat so že grozili z zastrupitvijo vode**« (Grošelj 2006: Večer, 28. 10.: 5).

Opazila sem, da je tudi večinsko prebivalstvo (krajani Ambrusa) večinoma predstavljeno v množini. Odločitve, mnenja in želje prebivalcev tega kraja je prikazano kot mnenje vseh. Če pa so že kot posamezniki, so večinoma anonimni.

10.2.4 PREDSDOKI

Ugotavljam, da so nekateri novinarji še vedno precej pogosto izhajali iz predsodkov (predvsem Demokracija, Slovenske novice), prav tako kot v preteklosti, pa so se izogibali uporabi besede Cigan. So pa zelo radi primerjali med dobrimi prekmurskimi in slabimi dolenjskimi Romi.

10.2.5 STEREOTIPI

1. Romi so grožnja družbenemu redu: Seveda so se z leti kopičile zamere in **številni primeri kriminala, ki so se praviloma končali brez kakršnega koli učinka**, kar je v Ambrušanih utrdilo prepričanje o koncu pravne države že dolgo pred tistim, ko je to oceno, vendar iz drugih razlogov, podal varuh človekovih pravic Matjaž Hanžek (Volščanšek 2006: Demokracija, 9. 11.: 26).

V splošnem so se novinarji zelo postavili na romsko stran, opozarjali so na napake odgovornih in kršitve njihovih pravic. A kot vidimo v zgornjem zgledu, so tudi med novinarji taki, ki so jih predstavljali zelo negativno. Najbolj so Strojanove kot negativce, storilce kriminalnih dejanj, prikazovale Slovenske novice, sledita Demokracija in Mag. V teh časopisih so bili novinarji najbolj negativno nastrojeni in so

poleg lastnih sodb objavljali tudi največ izjav krajanov, ki podpirajo to njihovo prepričanje o negativnosti Strojanovih.

V Slovenskih novicah so med dogajanjem v Ambrusu zapisali celo, da je prišel Rom v tabor izzivat, da je tam razgrajal in razbijal ter ob cesti nastavljal svojo zeleno katrco, ki je ni želel umakniti (Pance in Zakrajšek 2006: Slovenske novice, 28. 10.: 3). Prikazati pa so jih želeli še v slabši luči, zato so jim skušali naprtiti nepojasnjeni umor domačina, ki se je zgodil pred sedemnajstimi leti (Zakrajšek 2006: Slovenske novice, 30. 10.: 3).

2) Romi so grožnja ekonomskemu redu:

Živijo lagodno življenje z visokimi socialnimi podporami: Romi so uspešno **izkoristili nemoč državnih organov**, ki so jim hkrati omogočili **izkoriščanje nekaterih dobrot socialne države – socialno pomoč in podobno** (Rebernik 2006: Žurnal, 3. 11.: 6).

Romom sploh ni treba biti delaven: Na eni strani so bili Romi, ki živijo v svojem svetu, ki **so drugačni in ne spoštujejo vedno zasebne lastnine**. Vsaj ne na način, kot jo večina. Na drugi strani so ljudje, ki živijo »običajno« življenje, ki **plačujejo davke in z Romi živijo. Romi so jim občasno kradli, kdaj grozili. In če kdo ni imel sreče z bežanjem, koga tudi pretepli** (Rajšek 2006: Delo, 30. 10.: 1).

3) Romi so grožnja našemu kulturnemu redu:

Po drugi strani ni težko razumeti niti stiske, v kateri so se znašli Ambrušani, ki **zaradi romskih »navad« ne morejo živeti kot državljani drugod po Sloveniji** (Šonc 2006: Mag, 30. 10.: 28). Romi živijo v svojem svetu, v naravi in med kramo, in to je praktično vse, kar poznajo: Tam je njen dom, **hosta, v kateri pozna vsako vejo, psi, ki se preganjajo okrog vogalov, vsa mogoča in nemogoča krama, ki jo je s svojo družino navlekla okrog hiše, skratka, njeno edino veselje** (Grizila 2006: Jana, 7. 11.: 3). To je zelo stereotipizirana, že skoraj romantična podoba romskega življenja.

Romi se zelo zgodaj poročajo, njihovi otroci pa ne hodijo v šolo: V romski skupnosti se **poroča veliko mladoletnih deklet**. Ali temu osebno nasprotujete? (Šonc 2006: Mag, 8. 11.: 32). Pogosto slišimo, da **romski otroci sploh ne obiskujejo pouka**. Je to res? (Šonc 2006: Mag, 8. 11.: 43). V pričujočem intervjuju je novinar Maga zastavljal zelo stereotipizirana vprašanja, oziroma v prvem primeru kar zatrdil (brez dokazov), da so Romkinje res take. Intervjuvanec mu je nato pojasnil, da v splošnem to sploh ne drži.

Vseskozi se v medijih tudi poudarja, da imajo previsoko nataliteto: Sprejeli so nekaj sklepov, ki naj bi pomenili začetek reševanja problemov s **številno romsko družino**

na **Kuželjencu** (Rajšek 2006: Delo, 25. 10.: 3). Policisti in kriminalisti so zbirali informacije tudi pri sovaščanih in končno našli oziroma določili osumljenca – **Željka Strojana, enega od številnih članov velike romske družine**, s katerimi se je pokojnik družil (Zakrajšek 2006: Slovenske novice, 30. 10.: 3).

Romi so neprilagojeni: Zakaj torej velja, da se Romi **niso zmožni vključiti v družbo?** (Ogorevc 2006: Žurnal, 10. 11.: 14).

Dejstvo je, da Romi take potrebe niso čutili in so **vztrajno nadaljevali svoj način življenja, tudi zunaj normalnih človeških norm in mimo zakonov** (Gerencner 2006: Delo, 26. 10.: 5). Ta zadnji prispevek iz Dela je še posebej negativen do Romov, poln predsodkov, stereotipov in še več; Romi so za pisca na ravni (nevezgojenih) otrok: **Z Romi je približno tako kakor z otroki. Če starši med odraščanjem otrok ne poskrbijo za njihovo vzgojo in jih z lastnim zgledom ne naučijo delati in se obnašati**, pozneje, ko potomci odrastejo, na njihovo pojmovanje in način življenja ne morejo več vplivati (Gerencner 2006: Delo, 26. 10.: 5). A spusti se še nižje; pravi, da jim je drugačno, deviantno življenje zapisano v genih: **Če se z Romi skoraj nihče ne ukvarja, ti pač živijo tako, kakor jim je – če malce pretiravam – zapisano v genih, po svojih kulturnih in nasploh življenjskih navadah in razvadah. Skrajni rob takšnega načina življenja Romov je njihovo brezdelje, nespoštovanje zakonov, vandalizem in – žal – tudi najhujše oblike kriminala s tragičnimi posledicami**. Mednje gotovo sodi tudi nedavni žalostni in tragični dogodek v Ambrusu v Suhi krajini (Gerencner 2006: Delo, 26. 10.: 5).

Stereotipi, ki se nanašajo na njihove higijenske navade: neurejene okolice z odpadnimi avtomobili, ki so **predstavljali stalno nevarnost za vodno zajetje** (Ž., J. 2006: Dolenjski list, 2. 11a.: 1).

V Jani je kolumnistka kar na osnovi splošnega prepričanja opisala, kakšna je okolica njihovih naselij: **Res je, pogled na naselja v gozdu z najrazličnejšimi odpadki, starim železom, aluminijem, bakrom ni prijeten** (Milek 2006: Ona, 14. 11.: 15).

Novinar Slovenskih novic je tudi z opisom prizorišča v gozdu, kjer so se skrivali Strojantovi, skušal potrditi stereotip o romski nemarnosti, nekultiviranosti in onesnaževanju okolja: **Ambruški Romi so zgodaj zjutraj pospravili šotore in ponjave, ki so jih razpeli med drevesi, za seboj pa pustili sledi pogorišča, sledove avtomobilskih gum na poležani jasi, nekaj praznih in ožganih pločevink ter razbitih steklenic piva, še uporabno žimnico, ostanke kruha in krompirjevih olupkov, s čimer so si verjetno postregli za večerjo** (Pance in Zakrajšek 2006: Slovenske novice, 28. 10.: 3). 'Pozabil' pa je omeniti, da so se tja v naglici zatekli pred

Ambrušani in v še večji naglici odšli, saj so jih od tod preganjali policisti in inšpektorji, ki so jim izročili tudi kar nekaj kazni zaradi taborjenja na tuji posesti.

10.2.6 NEGATIVEN ODNOS DO ROMOV

Kot v primeru preverjanja hipoteze za večinsko prebivalstvo, se da tudi za medije razbrati, kakšen odnos imajo do Romov že na podlagi stereotipov in predsodkov, ki so jih izražali do njih. Še lažje pa se da to razbrati iz strategij argumentiranja, saj prisotnost slednjih pomeni, da je njihov odnos do Romov negativen (nestrpnost), kar pa skušajo s temi tehnikami zanikati. Opozoriti je treba, da so mediji veliko manj nestrpni, kot so bili pred devetimi leti v raziskavi Mi o Romih (Erjavec in drugi 2000), vseeno pa so se pojavili tudi primeri, ko so novinarji zanikali nestrpnost, blažili ali celo upravičevali negativna dejanja krajanov, posploševali, da Strojanov celo drugi Romi nočejo medse, ker bi metali nanje slabo luč.

Novinarja Slovenskih novic se celo primerjata z Romi in zaključita, da policija do njiju ne bi bila tako popustljiva (Pance in Zakrajšek 2006: Slovenske novice, 28. 10.: 3). Novinarji so zelo radi poudarjali tudi razliko med prekmurskimi in dolenskim Romi in se spraševali, kako je mogoče, da so prvi lahko tako civilizirani, drugi pa ne. Nenazadnje nosijo tudi odgovornost za objavo groženj večinskega prebivalstva, ki so se v tem času presenetljivo pogosto pojavljale.

10.3 STRATEGIJE ARGUMENTIRANJA

V svoji zadnji hipotezi pa trdim, da večinsko prebivalstvo in mediji nestrpnost do Romov zanikajo, zato uporabljajo različne strategije argumentiranja. V analizi časopisnih člankov sem bila zato pozorna, ali se strategije argumentiranja pojavljajo, katere in v katerih medijih najbolj. Za zgled in primer strategij sem se oprla na študijo Mi o Romih (Erjavec in drugi 2000). Strategije, ki sem jih našla, so naslednje:

ZANIKANJE NESTRPNOSTI

Erjavec, Hrvatini in Kelbl (2000: 26) ugotavljajo, da je zanikanje nestrpnosti značilna strategija pozitivne samoprezentacije. Novinarji in govorniki so se zavedali, da bi lahko bilo negativno mnenje o skupini razumljeno kot rasizem ali nestrpnost, zato so ob konkretnih negativnih trditvah o skupini hkrati uporabili tudi razne oblike zanikanja nestrpnosti.

Tipično zanikanje v slovenskih medijih je ilustrirano v naslednjih prispevkih: **»Nič nimam proti njim, a da 40 ljudi ustrahuje ves Ambrus in Zagradec, to je nesprejemljivo,«** je prepričan Šinkovec (Zorko 2006: Dnevnik, 26. 10.: 10). Ambrušani **pravijo, da ne sovražijo Romov vseprek, ne morejo pa več tolerirati** vztrajne ignorance in ponavljajočih se kršitev skoraj slehernih pravnih in civilizacijskih norm (A.,V 2006: Večer, 2. 11.: 4.).

Nekateri ob tem, ko izjavijo, da Romi ne morejo več živeti med njimi, ne le zanikajo nestrpnost, ampak se želijo pokazati celo v altruistični luči: **»Mi želimo Romom boljše življenje, kot so ga imeli tukaj, privoščimo jim vodo in elektriko. A na to lokacijo, v tabor Dečja vas, ne morejo več,«** je povedal eden od krajanov, ki ni želel biti imenovan (Širca in Zorko 2006: Dnevnik, 30. 10.: 3).

Drugi pa gredo tako daleč, da grozijo medijem, da ne bi slučajno spet pisali o njihovi nestrpnosti: **»Da ne bo spet pisalo v časopisih, da smo nestrpni, da jemljemo dom mladoletnim otrokom in podobno; dovolj dolgo opozarjamo, če država nič ne naredi, moramo stvar vzeti v svoje roke«** (Zakrajšek 2006: Slovenske novice, 25. 10.: 4).

Ali pa skušajo svojo nestrpnost zanikati s tem, da Strojanove povezujejo z nepojasnenim umorom, ki se je zgodil pred davnimi sedemnajstimi leti: **»Krajanji nismo ksenofobično usmerjeni proti Romom, toda glejte ...** (omeni umor pred 17 leti in zatrdi, da so ga ubili prav Strojanovi, čeprav niso našli storilca)« (Berlec 2006: Demokracija, 9. 11.: 3). Tudi novinar tega časopisa je (na podlagi zgornje in podobnih izjav) zaključil, da 'romska problematika' v Ambrusu obstaja že zelo dolgo in prav tako zanikal nestrpnost tu živečih ljudi: **Ambruški problem ima torej dolgo brado in preveč enostavno bi bilo pridigati o dobrih in zlih, ljudi pa preprosto označiti za nestrpneže**, ne da bi podrobno poznali razmere (Volščanšek 2006: Demokracija, 9. 11.: 26)

Krajanji Ambrusa nikakor niso hoteli priznati, da so nestrpni. To so vztrajno zanikali, še pogosteje pa so uporabljali strategiji upravičevanja in obrnitve: obtožbo žrtve. Novinarji so večinoma prepoznavali sovražni govor in dejanja krajanov in jih kritično obsojali. Kar pa še vedno ne opravičuje dejstva, da so takšne izjave objavljali v svojih prispevkih. Upravičevali ali celo zanikali njihovo nestrpnost pa so novinarji Demokracije, Maga in Slovenskih novic.

S strani krajanov so se ves čas pojavljale zahteve po ločitvi Romov od večinskega prebivalstva - prav to so skušali s svojimi 'akcijami' in 'vaškimi stražami' doseči, to je bil njihov cilj. Žalostno je, da je to zahtevo (sicer v milejši obliki) javno izrazil celo

ambruški župan, Jernej Lampret: **Lampret je predlagal, da bi okrog romskega naselja postavili posebno ograjo, ki bi jo financirala občina**, vendar so temu krajan nasprotovali, češ da jo bodo Romi prodali za staro železo (Šonc 2006: Mag, 30. 10.: 28).

Prav tako je to razjarjeni množici obljubil celo notranji minister, Dragutin Mate: **Notranji minister Dragutin Mate je zatrdil, da se Romi nikoli več ne bodo vrnili na svojo zemljo, ker jim bo država priskrbela drugo lokacijo, ki bo »na samem in blizu ceste, tako da bodo lahko živeli v skladu s svojimi običaji«** (Rajšek 2006: Delo, 2. 11.: 1).

Enako o Romih v svoji občini razmišlja tudi kočevski župan, Janko Veber: »Prepričan sem, da se bomo s krajan uspeli dogovoriti o ustrezni lokaciji za romsko naselje, saj se nam bo v nasprotnem dogajalo, da bodo Romi kupovali objekte v samem mestu, kar bi prineslo nove težave« (Engel 2006: Dolenjski list, 9. 11.: 25). Ne le, da se bo o lokaciji romskega naselja pogovarjal s krajan, namesto z neposredno vpletenimi Romi, to preprosto mora storiti, da slednji slučajno ne bi kupili kakega objekta v mestu. Zakaj Romi ne bi smeli kupiti v mestu hiše? To je več kot načrtno ločevanje Romov od večinskega prebivalstva in kratenje pravice do svobodne izbire bivališča.

Rome večinsko prebivalstvo še vedno obravnava kot drugorazredne državljane, kot otroke ali predmete, o katerih oni odločajo, kje smejo živeti in kaj početi. Ta vzvišenost in večvrednostni kompleks se kaže tudi v izjavah, v katerih modrujejo, da saj nekje pa vseeno morajo živeti in so se sami s tem nekako sprijaznili: Župan, Jernej Lampret: **»Moramo pa povedati, da Romi seveda nekje morajo biti, a to ni le občinsko vprašanje, to je pri nas občutljiva zadeva, ki se tiče predvsem države«** (Zakrajšek 2006: Slovenske novice, 25. 10.: 4), ali, kot ugotavlja kočevski župan, Janko Veber, **»ni jih namreč možno poslati na luno!«** (S. L 2006: Dolenjski list, 9. 11.: 28).

BLAŽITVE

Kot rečeno, krajan Ambrusa in ostalo večinsko prebivalstvo večinoma niso priznavali, da so nestrpni. Kadar se niso mogli izogniti negativni označitvi dejanj in dogodkov, so jim skušali vsaj zmanjšati pomen, jih ublažiti. Kot pravijo avtorice študije Mi o Romih (Erjavec in drugi 2000: 29) s to strategijo govorec ali pisec vsaj deloma priznava negativna dejanja, vendar se hkrati izogiba opredelitvi krivde za nastalo situacijo.

Ugotovile so, da so v analiziranih prispevkih novinarji dogodke le redko poimenovali z diskriminacijo, nestrpnostjo, getoizacijo, rasizmom, nespoštovanjem ustavno

zagotovljenih pravic, omejitvijo gibanja, preseljevanjem. Namesto tega so uporabljali nevtralne izraze, ki se navidez izogibajo vrednostnim sodbam.

Take primere blažitev sem med slovenskimi novinarji našla tudi sama: »Množica je bila prejšnjo soboto zbrana ne proti Romom, temveč da bi pokazala, da mora država vzeti stvari v svoje roke« (Volščanšek 2006: Demokracija, 9. 11.: 5). **Ukrep, s katerim so želeli le začasno pomiriti vročekrvneže v spornem romskem naselju kot tudi v vrstah več kot upravičeno vznemirjenih prebivalcev Ambrusa – prav prebivalec romskega naselja Dečja vas je konec koncev pred dnevi napadel krajana Ambrusa in ga hudo poškodoval -, je Hanžek zlorabil kot pretvezo za še en politični napad na vlado** (Vatovec 2006: Slovenske novice, 3. 11.: 2). **Domačinom Ambrusa, majhnega kraja v Suhi krajini, je prekipelo dolgoletno »svobodnjaštvo« Romov, ki živijo na svoj način in se ne ozirajo na splošna pravila** (Rebernik 2006: Žurnal, 3. 11.: 6). Dan po napadu, poškodovani je bil v ponedeljek še vedno v komi v ljubljanskem kliničnem centru, so se domačini **protestno organizirali**, Romi pa so pobegnili v sosednjo grosupeljsko občino, ... (Ž., J 2006: Dolenjski list, 2. 11b.: 1). Romi so se namreč po tednu dni skrivanja v gozdu v soboto vrnil v tabor, to pa je krajane Ambrusa spet spravilo pokonci in okoli 200 **jeznih Ambrušanov je Romom dalo jasno vedeti, da tam niso zaželeni** (Širca in Zorko 2006: Dnevnik, 30. 10.: 3).

Alojz Muhič je v intervjuju za Demokracijo trdil, da ni Romov nihče prisilil k odselitvi, že v naslednjem odgovoru pa je kontradiktoren; da so se krajani odločili, da bodo protest izvajali, dokler se Romi od tam ne odselijo. V tem istem intervjuju pretirava in banalizira: »Čudovito smo se dogovorili, minister Mate je prišel do obeh strani s sprejemljivimi pogoji. Zdaj pa naj bi Romi izsiljevali, kakšne ploščice bodo imeli v kopalnici.« (Volščanšek 2006: Demokracija, 9. 11.: 5).

Najbolj zanimivo in zaskrbljujoče se mi je zdelo, da so novinarji ležerno porazdeljevali krivdo na obe vpleteni strani. Čeprav dogodkov niso sprožili Romi sami, ampak vaščani (pa tudi prvotni incident je povzročil Slovenec, ne Rom), so bili za zaplete krivi tako Romi kakor krajani: **Potem ko je spor med romskimi prebivalci s krajani Ambrusa v soboto dosegel vrhunec, ...** (Rajšek 2006: Delo, 30. 10.: 3). **Vtis, ki smo ga dobili ob včerajšnjem obisku zaselka Ambrus na Dolenjskem, kjer so odnosi med Romi in Neromi od minule nedelje skrajno napeti ...** (Mehle 2006: Dnevnik, 28. 10.: 2). **Tja so jih preselili po tednu dni zaostrovanj med njimi in krajani Ambrusa.** (Z., S 2006: Primorske novice, 30. 10.: 1).

To poudarjanje, da je napetost oziroma spor med enimi in drugimi, čeprav je bila jeza in gnev (ki so botrovali vaškim akcijam) le na strani krajanov, sem zasledila praktično v vseh slovenskih medijih.

POSPLOŠEVANJE

Kot pravijo avtorice knjige *Mi o Romih* (Erjavec in drugi 2000), gre pri posploševanju za razpršitev krivde; če imajo tudi drugi (oz. vsi) probleme z Romi, ni nekaj narobe z »nami«, ampak z Romi. Tudi sama sem zasledila kar nekaj takih zatrjevanj, da imajo vsi probleme z (dolenjskimi) Romi.

Predvsem pa sem opazila veliko trditev, da Romi niso nikjer zaželeni: **»Ciganov« noče nihče** (Ogorevc 2006: Žurnal, 10. 11.: 14).

Tega so se posluževali predvsem tisti, katerim se je pripisovala največja odgovornost za neurejene razmere (dolenjski župani občin, kjer živijo Romi, politiki) in so tako skušali opravičiti lastno pasivnost in nesposobnost razrešiti 'romske problematike': Župan Ivančne Gorice, Jernej Lampret: **»Lokacije gotovo ne moremo dobiti, znano je, da ljudje Romov nikjer ne sprejemajo«** (Zakrajšek 2006: Slovenske novice, 25. 10.: 4) in **»Upa se, da bomo našli nadomestno lokacijo, a zmeraj, ko smo kaj našli, smo naleteli na odpor prebivalcev. Nihče ne želi imeti Roma za soseda ...«** (Mahonina 2006: Mladina, 28. 10.: 26). Grosupeljski župan – Janez Lesjak je organiziral celo policijsko akcijo, da so jih pregnali iz njihove občine (čeprav je priznal, da so domnevali, da so tam le začasno), z izgovorom, da morajo probleme z njimi reševati v matični občini, tako kot so oni reševali probleme s svojimi Romi (Zakrajšek 2006: Slovenske novice, 25. 10.: 4). Enako meni tudi Kočevski župan, Janko Veber: **Tudi Občina Kočevje, tako kot druge, ne bo sprejela nobenega Roma iz Ambrusa, da bi rešila problem v Ivančni Gorici ali Grosuplju. Tak način reševanja je povsem zgrešen in se mu bomo odločno uprli. Pri tem ne dvomim v podporo naših krajanov in krajank. ... Če bodo vse občine zahtevale, da se Rome izseli, se bo temu pridružila tudi naša«** (S. L 2006: Dolenjski list, 9. 11.: 28).

Novinar Demokracije pa je šel še korak dlje, ko je insinuiral (brez dokazov ali izjav), da celo drugi Romi nočejo medse sprejeti Strojanovih: O tem posredno **pričajo tudi izjave nekaterih grosupeljskih in novomeških Romov, ki naj ambruških Romov ne bi bili pripravljeni sprejeti medse, ker naj bi metali slabo luč še nanje, ki živijo v dobrih odnosih z lokalnim prebivalstvom** (Volščanšek 2006: Demokracija, 9. 11.: 26).

UPRAVIČEVANJE

Tudi pri upravičevanju se novinarji in njihovi viri zavedajo negativnih dejanj večinskega prebivalstva, a jih hkrati upravičujejo in s tem zmanjšujejo njihovo odgovornost za nastale dogodke. Avtorice knjige *Mi o Romih* so ugotovile, da so novinarji vsaj del krivde pripisali posebnim okoliščinam, pojasnjevali ozadja in razloge, zaradi katerih da je negativno dejanje upravičeno in razumljivo (Erjavec in drugi 2000: 30).

V prispevkih, zajetih v mojo analizo, se je ta strategija najpogosteje pojavljala. Navedimo nekaj primerov: **»Ljudje vidijo, da so Romi privilegiranci, zato se ne gre čuditi, da so postali nestrpni, dodaja Lampret (Šonc 2006: Mag, 30. 10.: 28). »Pa da se razumemo, razumem prebivalce, ki so bili naveličani romskega nasilja, a tovrstne dogodke bi bilo treba urediti povsem drugače« (Sedlar 2006: Jana, 7. 11.: 23).**

Dejanja večinskega prebivalstva so upravičevali celo nekateri novinarji: **Po drugi strani ni težko razumeti niti stiske, v kateri so se znašli Ambrušani, ki zaradi romskih »navad« ne morejo živeti kot državljani drugod po Sloveniji (Šonc 2006: Mag, 30. 10.: 28). Romi so uspešno izkoristili nemoč državnih organov, ki so jim hkrati omogočili izkoriščanje nekaterih dobrobiti socialne države – socialno pomoč in podobno. In Ambrus ni osamljen primer. Zato ni nenavadno, da so se domačini odločili za zakon linča, ki je seveda daleč od civiliziranega in daleč od pravega (Rebernik 2006: Žurnal, 3. 11.: 6).**

Novinar Slovenskih novic je celo upal presoditi, da bi bila do njega policija veliko manj popustljiva kot do Romov: **Človek nehote pomisli, kako bi jo odnesel sam, če bi se takole uprl policistu. »Tako je to, takih dogodkov je na desetine,« je pripomnil eden od mož postave in le skomignil z rameni. Kakor koli, tamkajšnji prebivalci poznajo veliko podobnih zgodbic in zdaj, pravijo, jim je tega dovolj (Pance in Zakrajcer 2006: Slovenske novice, 28. 10.: 3).**

Upravičeval in iskal razloge za vedenje večinskega prebivalstva je tudi takratni predsednik vladne komisije za zaščito romske etnične skupnosti, Milan Zver: **»Povedal bom brez filozofiranja: razlogi so nastali tisti hip, ko je romska družina pred 11 leti kupila zemljišče in se naselila na vodovarstvenem območju. Krajanji so sicer protestirali, država je leta 1995 izdala odločbo, da ta predel ni primeren za bivanje, a je Romi niso spoštovali, kar je ustvarjalo vse bolj konfliktno razmere« (Škerl 2006: Delo, 2. 11.: 3).** Upravičeval pa je tudi preselitev Strojjanovih v Postojno in svojo

neučinkovitost pri reševanju nastale situacije: »Problem nastane, ko jih skuša kdo prepričati, da je živeti pod drevesom pri minus 20 stopinj in s kordonom policistov okoli njih bolje kot pa v toplih prostorih. Težko je biti gasilec, če nekdo nenehno prižiga« (Škerl 2006: Delo, 2. 11.: 3).

Sprejemljivost dobrih Romov

Novinarji in njihovi viri so se v strategiji upravičevanja zatekali k primerjavam, ne le med »nami« in »njimi«, ampak tudi med dobrimi in slabimi Romi.

Prav tako kot v analizi Mi o Romih (Erjavec in drugi 2000), se je tudi v moji analizi ta razlika nanašala na značilnosti prekmurskih (dobrih, prilagojenih) in dolenjskih (slabih, neprilagojenih) Romov: **Življenje prekmurskih Romov se pogosto navaja kot zgled sožitja med narodnostno večino in etnično manjšino, medtem ko se na Dolenjskem romska skupnost in preostalo prebivalstvo kar naprej zapleta v napetosti. Zakaj takšne razlike?** (Šonc 2006: Mag, 8. 11.: 43). **Medtem ko v Prekmurju Romi živijo v sožitju s preostalimi prebivalci, je slika na Dolenjskem drugačna. Številni protesti krajanov, pritožbe nad kraji in ustrahovanjem, celo strelski obračuni med Romi in »civilni«, kot Romi pravijo Slovincem, v zadnjih letih niso novost** (Mehle 2006: Dnevnik, 28. 10.: 2). **Žal se skoraj nikoli ne vprašamo, zakaj se je to, za sodobne čase nenavadno ljudstvo, lahko udomačilo v Prekmurju, od koder prihajajo edini romski intelektualci, na Dolenjskem pa nikakor** (Sedlar 2006: Jana, 7. 11.: 23).

Tudi ta primerjava se je pojavila v kar nekaj časopisih (Mag, Jana, Dnevnik, Večer), predvsem v takem kontekstu, ko so se novinarji spraševali, zakaj se te stvari dogajajo (samo) na Dolenjskem, v Prekmurju pa ne in se spraševali, zakaj tam življenje teče mirneje in bolj usklajeno.

Poleg primerjav med dobrimi in slabimi Romi sem zasledila tudi primerjave med dobrimi razmerami za Rome v tujini in slabimi pri nas: **Že pred četrto stoletje so imeli Romi na revnem Kosovu v svojih mahalah vodo, elektriko in nekateri zelo bahaška, drugi pa hudo skromna domovanja. Toda lahko so se umivali, kuhali na štedilniku in brali, pri luči, če so hoteli! Imeli so svoj časopis, televizijsko postajo, kup intelektualcev in nobenega ni bilo sram povedati, da je Rom. Ko šofer zjutraj po dolenjski romski vasi išče otroke, da bi jih peljal v šolo jih mora najprej zbuditi, ker družine pozimi spijo, dokler se ne zdani. Svetijo si namreč s svečami in baterijami. In potem šofer zaspano otročad, ki se nima kje umiti, ker ni vode, stlači v kombi in odpelje v posebne razrede, kjer ne motijo drugih, bolj čistih in**

razgledanih učencev. Ljubi bog, Slovenija, te ni nič sram? (Grizila 2006: Jana, 7. 11.: 3). Vsa Evropa ima svoje Rome in razlike med življenjskimi navadami drugod in v Sloveniji so še večje, vendarle jim je **uspelo povsod v razviti Evropi, razen v Sloveniji, doseči nekakšno sožitje** (Sedlar 2006: Jana, 7. 11.: 23).

Grožnje

V obravnavanih tiskanih medijih se je presenetljivo veliko pisalo tudi o grožnjah Ambrušanov. Grožnje so se pojavljale praktično v vseh medijih. Če niso ravno objavljali izjav (večinoma anonimnih) krajanov, so pa bržkone vsi povzemali najpogosteje slišano, že kar malo zljajnano grožnjo, da bodo krajanji stvari vzeli v svoje roke in da Strojanim ne bodo več dovolili vrnitve.

Navedimo le nekaj najhujših primerov: **»Bo pa tamle gor stoprocentno masaker, požgem vse in zakoljem, tule povem pred kamero. Enega mojega otroka ali karkoli mi naredijo, gre vse, se ne bomo nič tukaj pogovarjali, sigurno ne,«** je Dolenjec neovirano povedal v kamero nacionalke (Hrastar 2006: Mladina, 28. 10.: 2). **»Če bo Jože umrl, se lahko marsikaj zgodi«** (Zakrajšek 2006: Slovenske novice, 24. 10.: 3). **Pri nas se mora nekaj zgoditi – ali bodo šli oni ali pa mi«** (Zakrajšek 2006: Slovenske novice, 24. 10.: 3). **»Podrli ga bomo in zravnali z zemljo«** (Rajšek 2006: Delo, 25. 10.: 3). Razjarjena množica je zaprla cesto Zagradec – Ambrus, ljudje so z dvignjenimi pestmi vpili svoje zahteve in grozili, da se na domove ne bodo vrnili, **dokler bodo tam Romi** (Grošelj 2006: Večer, 30. 10.: 2).

Grožnje, ki so bile včasih že kar preteče in skrb vzbujajoče, so nekateri novinarji pospremili pretirano mirno, jih upravičevali, češ da so vaščani zaradi kriminalnih dejanj Strojanih in neučinkovitosti države upravičeno jezni, da ni čudno, da jim je zavrelo in so zato njihova dejanja razumljiva.

Krajanji Ambrusa pa niso grozili le Strojanim. Svojega župana so skušali prisiliti, da izpolni njihovo voljo, zato so, meneč, da se bo zbal za morebitno neizvolitev, grozili, da se ne bodo udeležili volitev: **Napovedali pa so, da se v protest in zaradi nezadovoljstva z županovim ravnanjem ne bodo udeležili drugega kroga volitev 12. novembra** (Pance in Zakrajšek 2006: Slovenske novice, 28. 10.: 3).

A ne le, da so grozili z bojkotom volitev, grozili so celo varuhu človekovih pravic, Matjažu Hanžku: **»Če pa se bo gospod Hanžek še vtikal v zadevo, bo imel na vesti morebitne posledice«** (Volščanšek 2006: Demokracija, 9. 11.: 5).

OBRNITEV: OBTOŽBA ŽRTVE

Kot pravijo avtorice knjige *Mi o Romih* (Erjavec in drugi 2000: 32), je obtoževanje žrtve naslednji korak v strategiji pozitivne samoprezentacije in negativne prezentacije drugih. Ta strategija je močnejša od strategije blažitve in upravičevanja, saj krivdo za nastale dogodke ali dejanja prenaša izključno na žrtev: **»Naj govorijo kar hočejo, če se ne bi pred leti naselili tam ob cesti, do tega in še mnogo drugih podobnih dogodkov ne bi prišlo,«** pravijo v Ambrusu (Zakrajšek 2006: Slovenske novice, 25. 10.: 4).

Čeprav so mediji poudarjali, da napadalec ni bil Rom, so tudi to krajani zanikali in krivdo za poškodbe sokrajana pripisovali tudi Romom: **Mislite, da je bil sam? Čmak, kolikor je suh in švohoten, ni mogel tako poškodovati večjega človeka. Več jih je bilo«** (Mehle 2006: Dnevnik, 28. 10.: 2). **»To je vse enako, pri njih je živel in nikar ne mislite, da so Strojani pri tem povsem nedolžni; tudi če niso bili neposredno vpleteni v pretep, so gotovo sodelovali kako drugače«** (Pance in Zakrajšek 2006: Slovenske novice, 28. 10.: 3). Krajani torej sploh ne priznavajo, da je incident povzročil Nerom – zanje je že to, da je živel pri njih, isto, kot če bi bil sam Rom. Še en primer, ki to dokazuje: **»Vemo, da ni Rom. V tem naselju živi veliko Neromov in sploh ne vemo, koliko je tam Romov. Storilec je del kriminala, izhaja iz tega naselja. Za nas je povsem vseeno, ali je Rom ali ne. Borimo se proti kriminalu, ki izhaja iz tega zaselka. On pa je tam živel zadnjih deset let, z njimi je spal in jedel – torej je njihov«** (Mahonina 2006: Mladina, 28. 10.: 26).

Prva poteza v strategiji obrnitve je predstavitev resnične žrtve; ogroženi niso Romi, ampak **»Mi«**. **Naše ženske in naši otroci se bojijo peš mimo naselja, kjer je vse zgrajeno na črno. Ko peljemo z avtomobilom po cesti, se ti za rit prilepi romski avto in izziva** (Zakrajšek 2006: Slovenske novice, 24. 10.: 3). **»Mi smo drugorazredni državljani, ne pa Romi. Država bi morala ukrepati,«** je dogodek kratko komentiral Drago Strah, ki je pred nekaj leti na svoji koži občutil agresijo Romov s pištolo (Rajšek 2006: Delo, 24. 10.: 1). Kadar je na videz mirno, ni nikjer nobenega policista, sicer pa Romom **skozi prste pogledajo ob vsakem prekršku**. To, kar se je zgodilo v nedeljo, **ni bilo prvič. Ena žrtev je pokojna, druga invalid. Ustrahujejo nas, kradejo, fizično napadajo,«** so naštevili (Grošelj 2006: Večer, 26. 10.: 4). Krajani Ambrusa, Zagradca in Krke, vedno bolj pa tudi Ivančne Gorice, tožijo, da jih Romi **ustrahujejo, jim kradejo, na cesti jih ogrožajo z divjo in nepredvidljivo vožnjo, najbolj sporna pa je lokacija na Kuželjvcu** (Zorko 2006: Dnevnik, 26. 10.: 10). **»Če kaj povem, me bo**

drugi dan Rom dobil in ubil,« se priduša občanka (Mahonina 2006: Mladina, 28. 10.: 26).

Vaščani se morajo vsak dan soočati z neprilagojenimi Romi, so žrtve. Ker so ogroženi, se upravičeno bojijo, ker pa jim država ne stoji ob strani, si morajo pomagati z lastnimi močmi in sočutnostjo krajanov ostalih naselij: **»A zdaj so pa le našli nekaj (policija, op.a.), drugače pa jih gledajo, kako norijo po cestah z neregistriranimi avtomobili. Namesto da bi jih kaznovali, se z njimi rokujejo. Ne, tega mora biti konec. ... Ciganom bomo dali rok za selitev, če ne bodo našli rešitve, se bomo združili krajanji Ambrusa, Žvirč in Zagradca ter se skupaj odpravili nad romska naselja. Zbrali bomo podpise domačinov, sestavili bomo seznam udeležencev, pa naj nas vse strpajo v zapor«** (Zakrajšek 2006: Slovenske novice, 25. 10.: 4).

Ta strategija se je ravno tako pojavljala v vseh analiziranih medijih, predvsem v izjavah krajanov Ambrusa. Poleg strategije upravičevanja je to najpogostejša strategija, ki se jo je posluževalo večinsko prebivalstvo, da bi zakrilo lastno nestrpnost.

STRATEGIJA PROTINAPADA: »MI NISMO NESTRPNI, NESTRPNI SO DRUGI«

Zasledila pa sem tudi strategijo protinapada. To je posebna oblika, ki združuje strategijo obrnitve in zanikanja nestrpnosti. Po besedah Erjavec, Bašić in Kelbl se uporablja zlasti za zanikanje obdolžitve nestrpnosti, končna posledica te strategije pa je: **»Nismo nestrpni mi, ampak tisti, ki nas tega obdolžujejo.«**

Varuh človekovih pravic, Matjaž Hanžek, je javno obsodil ravnanje krajanov Ambrusa in opozoril, da so nestrpni. Zato so se nekateri krajani, pa tudi nekateri mediji (Demokracija, Mag, Dolenjski list) poslužili strategije protinapada in za nestrpnega, spolitiziranega in nesposobnega razglasili njega: **»Njegova nestrpnost in celo sovražstvo do nove slovenske vlade pa ne pozna meja. Vladno akcijo je prekvalificiral v deportacijo Slovencev v begunski center in tako zrežiral zeleno kršitev človekovih pravic. ... Tako gospod Hanžek vedno znova dokazuje, da v spodkopavanju demokratične oblasti ne pozna meja. ... Je človek s tako nadutostjo, enostranskim ravnanjem in s tako izrazito levo sredinsko politično naravnostjo še lahko varuh človekovih pravic za vse Slovence? V dobro vsem državljanom Slovenije mu svetujem, da čim prej odstopi!«** (Khall 2006: Dolenjski list, pisma bralcev, 9. 11.: 22). Zdi se, da bodo stranke, še posebej pomladne, o

podpori novemu varuhu, ki ga bo predlagal predsednik Janez Drnovšek, tokrat pošteno razmislile. **Izkazalo se je namreč, da Hanžek kot izrazit ultralevičar z anarholiberalnimi nagnjenji svojo funkcijo zlorablja za politični obračun z drugače mislečimi, ne nazadnje tudi z vlado, ki mu svetovnonazorsko ni blizu. ...** Ob dogodkih v Ambrusu in okolici Hanžek ni ravnal v skladu s funkcijo varuha človekovih pravic, **ampak kot človek, ki želi napete odnose še bolj zaostri** (Berlec 2006: Demokracija, 9. 11.: 3). Enako mnenje je o njem izrazila tudi bralka te revije: Prav tako je svojo neprizanesljivost in nestrpnost do tistih, ki mu niso všeč, pokazal z odločno trditvijo pred TV novinarko. ... Njegova realna prizadevnost za človekove pravice se tu hudo maje; bolj se kaže njegova nadutost in kompleks nedotakljivosti in vsemogočnosti (pisma bralcev 2006: Demokracija, 9. 11.: 5).

Mag in Demokracija nista za nestrpne razglasila le nasprotne politične opcije (opozicijskih strank in Varuha človekovih pravic), temveč tudi drugače misleče medije: **Mediji so se nemudoma lotili slikanja ksenofobnega podeželjskega prebivalstva in še bolj ksenofobne vlade, medtem ko so Rome patetično prikazali kot trpečo manjšino, ki ji je bil dogovor o začasni preselitvi vsiljen** (Volščanšek 2006: Demokracija, 9. 11.: 26).

Ko so tako obtožili vse po vrsti, da so nestrpni in da po krivici obtožujejo odgovorne za ponujeno rešitev (ki je še boljša od razmer, v katerih so živeli prej), jih obtožijo še, da so Romom oprali možgane, jih prepričali, da ta rešitev ni dobra (čeprav jim je bila sprva po godu), Romom pa očitajo, da so se pustili tako zavesti: **Tako se ne čudimo, da so se teh manipulacij najbolj našli ambruški Romi. Čeprav so dobili v primerjavi s svojim prejšnjim domovanjem zgledno urejene ogrevane prostore, so kmalu tudi sami pozabili na sporazumno dogovorjene rešitve in zatrjevali, da jim je bila preselitev vsiljena in da v Postojni živijo v nevzdržnih razmerah. Z drugimi besedami; začeli so verjeti tistemu, kar so o njih pisali mediji.** (Volščanšek 2006: Demokracija, 9. 11.: 26). Preselitev pa je vsekakor bila vsiljena, kar sem že dokazala v poglavju o kršenju njihovih pravic (zato na tem mestu tega ne bom ponovno pojasnjevala), omenim naj le, da sem med branjem reportaž o dogajanju tistega večera zasledila, da se Strojnovi in romski svetnik Zoran Grm z Matejevim predlogom sprva sploh niso strinjali, še posebej ne mama Elka, zato je Mate še enkrat stopil do njih in jih prepričeval, nato so si vzeli čas za premislek in se (ker jim ni drugega preostalo) sprijaznili. Po poročanju Dela (30. 10. 2006: 1), pa so si naslednje jutro premislili in jih po petnajstih minutah pogajanj v to komaj prepričala policija.

Če nasprotni strani ni mogoče obtožiti nestrpnosti, se ji posmehuje, ali pa se njenim dejanjem poskušajo pripisati manj plemeniti nameni. Tak poskus posmehovanja videzu ter omalovaževanja in zmanjševanja koristnosti funkcije Varuha človekovih pravic sem zasledila v pismu bralcev Dela: **Draga moja Pepca, takole bi dejal, spoštovani birič Cefizelj bo lovil kurje tatove, varuh butalskih pravic pa bo skrbel, da mi, spoštovani Butalci, ne bomo žalili Gicanov, ki se jim reče Mori, da ne bomo preganjali barab, ki imajo vse pravice živeti med nami, da bomo zamižali, kadar nas bo kdo hotel žaliti, ker je to njegova pravica. ... To pa ne bo šlo. Joža je gladko pobrit, jaz sem pa v svetu gledal varuha, ki je bil vedno zaraščene brade. ... Naš varuh mora imeti vedno skuštrane lase, takega imajo pri sosedu na drugi strani Butalske gore. ... Pri sosedu imajo varuha, ki nikoli ni oblečen po modi, ki ne pozna naše spoštovane butalske kravate in speglane srajce in vedno je v oguljenih hlačah, ki mu visijo na raztegnjenih hozentregarjih. Tak bi moral biti tudi naš varuh butalskih pravic. ... In mi, spoštovani Butalci, še vedno iščemo tistega pravega, ki bo varoval Gicane in barabe pred butalsko jezo in keho spoštovanega biriča Cefizlja. Ker takega bi med nami in tak noben Butalec noče biti, se našemu izboru slabo piše** (Šuštar 2006: Delo, pisma bralcev, 2. 11.: 5).

A ne le, da so krajanji za nestrpne skušali prikazati druge in zanikali lastno nestrpnost, nekateri so celo trdili, da so še preveč strpni in se jim ravno zato dogajajo krivice: Vaščani so v en glas povedali, da jih skrbita dva vidika: ekološki in varnostni in da odločno poudarjajo, da proti Romom kot narodu nimajo nič. **Še več, danes plačujejo davek, ker so bili v preteklosti preveč strpni** (Mahonina 2006: Mladina, 28. 10.: 26).

STRATEGIJA GREŠNEGA KOZLA

Krivda ali odgovornost za nastali konflikt se prenese na tretjo stranko. Kot taka se je v analizi Mi o Romih (Erjavec in drugi 2000) pojavljala predvsem država s svojimi institucijami.

Tudi v moji analizi se je najpogosteje kot grešni kozel v večini medijev pojavljala predvsem država: Z drugačnimi, kar Romi vsekakor so, seveda ni zmeraj preprosto živeti, zato je kritika domačinov, da v Ljubljani pač ni Romov, vsekakor upravičena. Prav zato bi se morala s to problematiko ukvarjati predvsem država in zadevo urediti enotno, brez vpliva lokalnih interesov in zamer (Grizila 2006: Jana, 7. 11.: 3). To je nedvomno naloga države, ki pa je nekaj desetletij »spala« in je lokalne skupnosti pri reševanju teh vprašanj prepustila samim sebi (Košir 2006: Delo, 27. 10.: 1). **Kdo je pravzaprav kriv za nastalo situacijo? Krajanji Ambrusa, Romi ali država? Gotovo**

najbolj prav slednja, ki je s svojo neaktivnostjo stopila v zanko, ki si jo je sama nastavila (Jakše 2006: Dolenjski list, 9. 11.: 3). Pravna država ni umrla samo zato, ker je razburjena množica preselila družino, pač pa tudi zato, ker se je ta razburjena množica sploh pojavila. Niso krivi ne prvi, malo več drugi, **še najbolj pa država**, ki s svojo nedejavnostjo ali celo namerno apatijo dopušča, da se pogromi proti drugačnim sploh pojavljajo (Trampuš 2006: Mladina, 4. 11.: 19).

Kot krivec sta se pojavljali tudi lokalna oblast in policija: »Krivi sta **občina** in država, pa še **policisti** jih očitno ljubijo« (Zakrajšek 2006: Slovenske novice, 24. 10.: 3). Primer je toliko bolj pereč, ker so **organom javnega reda in miru, vključno z grosupeljsko policijo**, razmere ušle iz rok tako da zdaj niso sposobni vzpostaviti normalnega stanja (Šonc 2006: Mag, 30. 10.: 28).

Demokracija in Mag pa sta situacijo izkoristila za napad na varuha človekovih pravic, Matjaža Hanžka: **Hanžek se zapleta v čedalje več osebnih sporov, pri čemer dobiva brezpogojno podporo LDS. ... Če je ombudsman z neprimernimi šalami in obračunavanjem z 21-letno voditeljico diskreditiral predvsem sebe, zdaj utegne zaradi njegovega pisanja Svetu Evrope trpeti ugled celotne države** (Šonc 2006: Mag, 8. 11.: 32). **Svojo, recimo bobu bob, skrajno politikantsko oceno** je utemeljil s tem, da ne more kar »masa, ki drugim grozi s smrtjo, odločati, kje bo kdo živel«. **Hanžek je moral vedeti, da pretirava, a se je raje skrtil za bojaznijo, da bi utegnil takšen preselitveni prejudic nazadnje postati celo podlaga za prihodnjo prakso.** Ukrep, s katerim so želeli le začasno pomiriti vročekrvneže v spornem romskem naselju kot tudi v vrstah več kot upravičeno vznemirjenih prebivalcev Ambrusa – prav prebivalec romskega naselja Dečja vas je konec koncev pred dnevi napadel krajana Ambrusa in ga hudo poškodoval -, je **Hanžek zlorabil kot pretvezo za še en politični napad na vlado.** Vlada se, je **grmel**, že več kot deset let (!?) ni pripravljena lotiti nujno potrebnega urejanja skrb vzbujajoče romske problematike. ... **Je Hanžek vsaj po tem končno spredidel svojo napako? Kje pa, le dodatno je obtožil in že tudi obsodil slovensko državo** (Vatovec 2006: Slovenske novice, 3. 11.: 2). Novinar je v tem prispevku po letih (in celo po mesecih) navajal Hanžkove izjave. Dejstvo, da si je nekdo vse izjave zapisoval več let oziroma vodil arhiv o njem, še preden se je ta incident zgodil, pomeni, da ga je imel že od prej na piki.

Tudi v Demokraciji so novinarji v svojih člankih zapisali kar nekaj krepkih na njegov račun. Obtoževanju in zvrčanju krivde nanj je posvečen celo ves uvodnik 45. številke. Med drugim je avtor zapisal: **Slovenija nima sreče z varuhom človekovih pravic Matjažem Hanžkom.** Čeprav je bil na to funkcijo izvoljen z visokim soglasjem skoraj

vseh parlamentarnih strank, je kmalu razočaral, saj se ni izkazal kot varuh človekovih pravic za vse. V nekaterih primerih se mediji, mnenjski voditelji in politiki zelo glasno odzovejo, v drugih pa javnost, tudi varuh človekovih pravic, molči. Temu bi lahko rekli dvojna merila ali pa selektivne človekove pravice. Zdi se, da bodo stranke, še posebej pomladne, o podpori novemu varuhu, ki ga bo predlagal predsednik Janez Drnovšek, tokrat pošteno razmislile. Izkazalo se je namreč, da Hanžek kot izrazit ultralevičar z anarholiberalnimi nagnjenji svojo funkcijo zlorablja za politični obračun z drugače mislečimi, ne nazadnje tudi z vlado, ki mu svetovnonazorsko ni blizu (Berlec 2006: Demokracija, 9. 11.: 3). Objavili so tudi celoten odgovor vlade na Hanžkovo posredovanje pri Svetu Evrope, Hanžkov odgovor na vladno pismo pa le v enem stavku, vzetem iz konteksta (Berlec 2006: Demokracija, 9. 11.: 3).

Na koncu poglavja lahko zaključim, da sem ob proučevanju slovenskih tiskanih medijev in primerjavi moje analize z raziskavo Mi o Romih (Erjavec in drugi 2000) ugotovila, da so se mediji oziroma novinarji v teh devetih letih nekoliko popravili in postali bolj kritični, saj se ne zadovoljijo več le s splošno znanimi stereotipi, ki naj bi veljali za neko skupino, ampak se bolj potrudijo raziskati ozadja in dajo priložnost tudi prizadeti marginalizirani skupini, da pove svojo plat zgodbe. Razen desničarsko usmerjenih medijev so se precej postavili na njihovo stran.

Tega pa ne bi mogli reči za večinsko prebivalstvo. V devetih letih se njihova predstava o Romih ni bistveno spremenila, saj izražajo natanko take stereotipe, kot so jih v raziskavi Mi o Romih (Erjavec in drugi 2000). Še vedno so nestrpni, a tega večinoma ne priznavajo, zato so v analiziranih časopisih tudi strategije argumentiranja zelo pogoste. Pojavile so se prav vse strategije. Najbolj nestrpni so krajanje Ambrusa, pa tudi Ivančnogoriški župan Jernej Lampret prav nič ne zaostaja. Strategij so se posluževali tudi župani okoliških občin, predstavniki ministrstev in celo nekateri novinarji.

11. SKLEP

Romi že od nekdaj živijo v nezavidljivem položaju. O negativni sprejetosti v preteklosti pričajo stari dokumenti in zapisi, v katerih je celo uzakonjeno, da se mora Rome preganjati, jim omejevati gibanje, ne dovoliti ukvarjati se z določenimi dejavnostmi in ukazi, da jih je treba stalno naseliti. O krutosti pričajo podatki, da so jim za prekrške odrezali najprej eno, potem drugo uho, da so jim odvzemali otroke in jih

dajali v rejo ali sirotišnice, fante, stare več kot šestnajst let, pa v vojsko, da so jim prepovedovali poročati se med seboj in ohranjati lastno kulturo ter običaje.

Da so še danes diskriminirani, lahko razberemo že iz razmer, v katerih živijo (socialni in ekonomski položaj, možnost izobraževanja in zaposlovanja, odnos do njihove kulture) in iz incidentov, kot je ambruški (večinsko prebivalstvo jih na silo izseljuje, jim onemogoča naselitev, je nasilno in jih ne sprejme kot sebi enake).

V empiričnem delu sem raziskovala, katere človekove pravice so bile kršene družini Strojani in kakšen odnos je imelo do njih večinsko prebivalstvo in mediji. S tem sem želela dobiti odgovore na zastavljene hipoteze v začetku naloge in si pri tem pomagala z metodami intervjuja, analize primarnih in sekundarnih virov ter analize primera (161 prispevkov v osrednjih slovenskih časnikih in revijah). Po opravljenem delu lahko zapišem sledeče:

Moja prva hipoteza - da so bile družini Strojani kršene temeljne človekove pravice – **se je potrdila**. Bili so po krivem, kolektivno obtoženi za dejanje, ki ga je storil nekdo drug (Nerom). Kršene so jim bile temeljne človekove pravice, med drugim pravica do osebne varnosti, stanovanja in svobodne izbire prebivališča. Neprostoovoljno so jih preselili v begunski center v Postojno. Krajanje so storili vrsto kaznivih dejanj, veliko nepravilnosti pa sta storili tudi občina in država.

Moja druga hipoteza - da ima večinsko prebivalstvo do Romov še vedno zelo odklonilen odnos, poln predsodkov in stereotipnih predstav – **se je delno potrdila**. Predvsem prebivalci Dolenjske, ki živijo v bližini romskih naselij, so enako nestrpni kot so bili pred devetimi leti. Romov še vedno ne sprejemajo kot enakovredne državljane, so do njih negativno nastrojeni, jim pripisujejo najrazličnejše stvari, njihov diskurz je poln stereotipov in predsodkov, so celo nasilni in neomajno vztrajni v uveljavljanju svoje volje. Hkrati nestrpnosti ne priznavajo, zato se poslužujejo najrazličnejših strategij argumentiranja.

A ne moremo trditi, da je celotna večinska populacija nestrpna. Mednje spadajo tudi intelektualci, politiki nasprotnih političnih opcij, različne nevladne organizacije, Varuh človekovih pravic, mediji in ljudje z bolj liberalno držo. Ti so kritično opozarjali na storjene napake in kršitve človekovih pravic, izpostavljali težave, s katerimi se soočajo Romi in se postavili bolj na njihovo stran.

Moja tretja hipoteza - da so tudi v medijih še vedno predstavljeni negativno in slabšalno in se o njih poročala, kadar se zgodi kak incident – **se je prav tako le delno**

izkazala za resnično. Zadnji del hipoteze drži, saj nisem zasledila skoraj nobenih prispevkov izven konteksta nastalega incidenta, pred napadom pa tudi niso pisali o Romih (razen enega članka v Delu in enega v Večeru).

So se pa mediji v (ne)izrekanju vrednostnih sodb, neutemeljenih govoric, nestrpnih izrazov in insinacij, precej popravili v primerjavi s poročanjem o podobni zgodbi pred devetimi leti. A treba je izpostaviti, da so ravno prek medijev nasprotujoče si strani bile boje in se obkladale z zbadljivkami, prav prek medijev so krajanji Ambrusa slovenski javnosti obelodanili svoja stališča in izvajali diskriminacijski diskurz. Ne novinarji, ampak kot mediji v splošnem, so torej prispevali svoj delež/pripomogli k širjenju sovražnega govora in nestrpnosti. Novinar oziroma uredništvo medija ima namreč vedno možnost izbrati, ali bo neko mnenje objavil ali ne. Nihče ga ne more prisiliti, da objavi izjavo, ki razpihuje sovraštvo in nestrpnost – to mu celo prepovedujeta kodeks in načela novinarske etike.

Moja četrta hipoteza – da večinsko prebivalstvo in mediji nestrpnost do Romov zanikajo, zato uporabljajo različne strategije argumentiranja – **se je tudi delno potrdila.** Tako med novinarji kot med viri informacij sem zasledila take, ki so nestrpni in take, ki niso. Od tega je bilo tudi odvisno, ali so uporabljali strategije argumentiranja (in zanikanja lastne nestrpnosti) ali ne. Demokracija, Slovenske novice in Mag so bili časopisi, katerih novinarji so se tega najbolj posluževali. Prav tako v teh časopisih je bilo objavljenih tudi največ nestrpnih izjav krajanov. A na žalost moram opozoriti, da se je zelo veliko sovražnega govora slednjih pojavljalo tudi v ostalih časopisih.

Čeprav se je medijska slika in poročanje o Romih v devetih letih, odkar je nastala študija Mi o Romih (Erjavec in drugi 2000) precej izboljšala, pa stanje še vedno ni zadovoljivo. Večinsko prebivalstvo ima do njih še vedno negativen, odklonilen odnos, poln predsodkov in stereotipnih predstav, še vedno so diskriminirana skupina, ki so ji kršene številne človekove pravice. Na žalost lahko zaključimo, da imajo Romi v naših glavah še vedno vlogo grozečih tujcev. Sicer so eksotični in zato radi prisluhnemo njihovim ritmom in jih opazujemo pri plesu, a le, če so samo na gostovanju in nam ne pridejo preblizu. Za soseda pa si jih ne želimo, saj so 'drugačni' in zato strah vzbujajoči.

Ko sem v knjižnici pripravljala pričujočo diplomsko nalogo, se je v knjižnični kavarni za isto mizo usedel moški srednjih let. Vprašal me je, kaj počnem in ko je izvedel, kakšno temo obravnavam v diplomu, je to z nejevoljo pospremil z naslednjimi besedami:

»Neverjetno, kakšne zvezde so postali te Strojanovi! Pha! Danes očitno moraš biti Rom, da se vsi s tabo ukvarjajo!«

A ukvarjajo na kak način? Koliko med nami je takih, ki bi želeli vzbujati pozornost tako, da bi nas vsi sovražili, čeprav nas ne bi poznali, bi vedeli o nas več kot mi sami, saj bi nam pripisovali najrazličnejše stereotipe in predsodke, bili grešni kozli in strelodod, krivci za vse probleme v okolici in državi ter objekt sproščanja frustracij večinskega prebivalstva? Krivic, ki bi se nam dogajale, ne bi nikakor mogli dokazati, saj bi nas že vnaprej obsodili, da je krivda tako ali tako naša, saj smo vendar Romi, za katere se ve, kakšni so. Mediji in širša javnost pa bi sovražni govor proti nam še utrjevali.

Po premisleku bi se marsikdo odločil raje ostati neizstopajoč pripadnik večine, kot pa znan na tak način. Hvala lepa za tako »zvezdništvo«!

12. SEZNAM LITERATURE

Samostojne publikacije:

1. Barle Lakota, A., M. Gajgar, J. Horvat, M. Kovač Šebart in J. Krek, ur. (2004): *Strategija vzgoje in izobraževanja Romov v Republiki Sloveniji*. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo, znanost in šport.
2. Brizani – Traja, Imer (2000): *Le ostanite, Romi gredo!* Celovec: Mohorjeva družba.
3. Erjavec, Karmen (1998): *Koraki do kakovostnega novinarskega prispevka*. Ljubljana: Jutro.
4. Erjavec, Karmen (1999): *Novinarska kakovost*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
5. Erjavec, Karmen, Sandra Bašić Hrvat in Barbara Kelbl (2000): *Mi o Romih: diskriminatorški diskurz v medijih v Sloveniji*. Ljubljana: Zavod za odprto družbo.
6. Erjavec, Karmen in Melita Poler Kovačič (2007): *Kritična diskurzivna analiza novinarskih prispevkov*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
7. Goffman, Erving (1986): *Stigma*. New York: Simon & Schuster
8. Hall, Stewart (1997): *Representations: Cultural representations and signifying practice*. London, Thousand Oaks; New Delhi: Sage, Milton Keynes.
9. Košir, Manca (2003): *Surovi čas medijev*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
10. Kuzmanič, Tonči (1999): *Bitja s pol strešice. Slovenski rasizem, šovinizem in seksizem*. Ljubljana: Zavod za odprto družbo.
11. Leskovšek, Vesna (2005): *Mi in oni. Nestrpnost na slovenskem*. Ljubljana: Mirovni inštitut.
12. Lippmann, Walter (1999): *Javno mnenje*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
13. Luthar, Breda (1998): *Poetika in politika tabloidne kulture*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
14. Nastran Ule, Mirjana (1999): *Predsodki in diskriminacija*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče Ljubljana.
15. Nastan Ule, Mirjana (2000): *Temelji socialne psihologije*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče Ljubljana.
16. Pečjak, Vid (1995): *Politična psihologija*. Ljubljana: samozaložba.

17. Poler Kovačič, Melita (2005): *Kriza novinarske odgovornosti*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
18. Spreizer Janko, Alenka (2002) *Vedel sem, da sem Cigan – rodil sem se kot Rom: znanstveni rasizem v raziskovanju Romov*. Ljubljana: Fakulteta za podiplomski humanistični študij.
19. Šabec, Ksenija (2006): *Homo europeus: Nacionalni stereotipi in kulturna identiteta Evrope*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
20. Štrukelj, Pavla (1980): *Romi na Slovenskem*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
21. Šiftar, Vanek (1970): *Cigani: Minulost v sedanosti*. Murska sobota: Pomurska založba.
22. Tancer, Mladen (1994): *Vzgoja in izobraževanje Romov na Slovenskem*. Maribor: Založba Obzorja.
23. Wikan, Unni (1999) *Generous betrayal: politics of culture in the new Europe*. Chicago in London: University of Chicago Press.
24. Winkler, Peter (1999): *Izkušnje Slovenije pri urejanju položaja Romov. Izboljšanje položaja Romov v Srednji in Vzhodni Evropi*. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja.

Članki v revijah oziroma zbornikih:

25. Bettelheim, Bruno (1965): Individual and mass behaviour in extreme situations. V H. Proshansk in B. Seidenberg (ur.): *Basic Studies in Social Psychology*, 54–61. London, New York: Holt.
26. Gnezda, Mirjam, Saša Mlakar in Milan Troboč (2006): Podobe Romov v slovenskih medijih. V Božidar Jezernik (ur.): *Vedel sem, da sem Cigan, rodil sem se kot Rom*, 121–134. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo.
27. Klinar, Peter (1991): Romi med revščino in etnično deprivilegiranostjo. *Razprave in gradivo* 25, 24–35.
28. Klopčič, Vera (2000): Romi - evropska manjšina. *Razprave in gradivo* 36/37, 173–184.
29. Dedić, Jasminka in Neža Kogovšek (2006): Konec pravne države: pravna in sociološka analiza preselitve Romov iz Ambrusa. V Roman Kuhar in Sabina Autor (ur.): *Poročilo skupine za spremljanje nestrpnosti* 05, 84–95. Ljubljana:

Mirovni inštitut.

30. Milharčič – Hladnik, Mirjam (1997): Romi v Sloveniji: Slovenci brez zemlje in države, V Amnesty International – bilten (december), Ljubljana.
31. Petković, Brankica (2004): Ne le sosedje, tudi najboljši sosed ne mara Romov. V Tomaž Trplan, Sabina Autor in Roman Kuhar (ur.): *Poročilo skupine za spremljanje nestrpnosti 03*, 70–81. Ljubljana: Mirovni inštitut.
32. Urh, Špela (2003): Anticiganizem v Evropi. *Časopis za kritiko znanosti* 31, 160–176.
33. Van Dijk,, Teun A (2000): New(s) racism: A discourse analytical approach. V S. Cottle (ur): *Ethnic minorities and the media*, 33–49. Buckingham: Open University Press.

Pravni viri in konvencije:

34. *Direktiva Sveta 2000/43/ES z dne 29. junija 2000 o uresničevanju načela enakega obravnavanja ne glede na narodnost ali raso, sprejeta in začetek veljavnosti* 19. julij 2000. Dostopno na <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32000L0043:SL:NOT> (5. december 2006).
35. *Evropska konvencija o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin*, sprejeta in dana v podpis državam članicam Sveta Evrope 11. maja 1994. Dostopno na <http://www.varuh-rs.si/index.php?id=108> (5. december 2006).
36. *Kazenski zakonik* (2004) Ljubljana: UL RS 95, 120–215.
37. *Konvencija ZN o odpravi vseh oblik rasne diskriminacije 1967*. Uradni list SFRJ št. 6/67, datum uveljavitve v RS 17. julij 1992. UL RS-MP, št. 9/92, 2/93, 12–19.
38. *Mednarodni pakt o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah*, sprejeta in razglašena z resolucijo Generalne skupščine 2200 A (XXI), 16. decembra 1966. Dostopno na <http://www.varuh-rs.si/index.php?id=103> (5. december 2006).
39. *Ustava Republike Slovenije*, sprejeta in razglašena s Skupščino RS, 23. decembra 1991. http://zakonodaja.gov.si/rpsi/r01/predpis_USTA1.html (5. december 2006).
40. *Zakon o uresničevanju načela enakega obravnavanja*, sprejeta in razglašena v Državnem zboru RS, 22. aprila 2004. Dostopno na

http://zakonodaja.gov.si/rpsi/r08/predpis_ZAKO3908.html (5. december 2006).

Spletne strani:

41. Urad RS za narodnosti (2007): Romska etnična skupnost. Dostopno na http://www.uvn.gov.si/si/manjsine_ozroma_narodne_skupnosti/romska_etnicna_skupnost/ (10. julij 2007).

PRILOGA A: seznam analiziranih časopisnih prispevkov

DELO:

1. Matoz, Zdenko (2006): Plameneča ciganska duša. *Delo*, 23. 10., 10.
2. Rajšek, Bojan (2006): Domačina je potolkel Slovenec, ne Rom. *Delo*, 24. 10., 1.
3. Rajšek, Bojan (2006): Krajani Ambrusa pregnali Rome. *Delo*, 25. 10., 3.
4. Gerenčer, Ivan (2006): Če seješ, tudi žanješ. *Delo*, 26. 10., 5.
5. Rajšek, Bojan (2006): »Imamo svojo zemljo, pa se moramo klatiti po tuji«. *Delo*, 26. 10., 3.
6. Rajšek, Bojan (2006): Nestrpnost do Romov ne pojenjuje. *Delo*, 27. 10., 1.
7. Košir, Matej (2006): Strategija deske. *Delo*, 27. 10., 1.
8. Milek, Vesna (2006): Šukar – zvenelo je lepo, zvenelo je romsko *Delo – Sobotna priloga*, 28. 10., 34.
9. Rajšek, Bojan (2006): Romi v Postojni niso zadovoljni. *Delo* 30. 10., 1.
10. Rajšek, Bojan (2006): Ambrušani so se vrnili k vsakdanjim pravilom. *Delo*, 30. 10., 3.
11. Rajšek, Bojan (2006): Mi, cigani. *Delo*, 30. 10., 1.
12. R.,C. (2006): Selitev nezaželenih sosedov. *Delo*, 30. 10., 3.
13. Škerl, Uroš (2006): Pregarjanje Romov ni temna preteklost. *Delo*, 2. 11., 3.
14. Rajšek, Bojan (2006): Policisti v uniformi in civilu na vsakem koraku. *Delo*, 2. 11., 1.
15. Hočevnar, Barbara (2006): Krivda je na več straneh. *Delo*, 2. 11., 3.
16. Šuštar, Matevž (2006): Pisma bralcev: Butalci iščemo varuha. *Delo*, 2. 11., 5.
17. L., I. (2006): Avstrijski Romi obsojajo ravnanje Slovenije. *Delo*, 4. 11., 3.
18. Zupančič, Jana (2006): »Z nikomer se ne prepiramo, lahko pride kdorkoli«. *Delo – Sobotna priloga*, 4. 11., 14.

DNEVNIK:

1. Zorko, Mojca (2006): Krajani Ambrusa: »Nočemo živeti v strahu!« *Dnevnik*, 26. 10., 10.
2. Zorko, Mojca (2006): Romi obljubili, da se bodo spremenili. *Dnevnik*, 27. 10., 8.
3. Mehle, Borut (2006): Atmosfera linča v Ambrusu. *Dnevnik*, 28. 10., 2.
4. Zorko, Mojca (2006): Težave (le) na Dolenjskem. *Dnevnik*, 29. 10., 2.
5. Širca, Sergeja in Zorko, Mojca (2006): Romi se počutijo kot v zaporu, hočejo domov. *Dnevnik*, 30. 10., 3.
6. Keber, Dušan (2006): Romi kot jedrski odpadki. *Dnevnik*, 4. 11., 5.
7. Mihelj, Vlado (2006): Civil Ciganu zver. *Dnevnik – Dnevnikov objektiv*, 4. 11., 14.

VEČER:

1. A., V. (2006): V Grosuplju za Rome prepovedano. *Večer*, 23. 10., 3.
2. Grošel, Mateja (2006): Romi pobegnili, domačini na preži. *Večer*, 26. 10., 4.
3. Grošel, Mateja (2006): Romi spet pri Ivančni Gorici. *Večer*, 28. 10., 5.
4. Grošel, Mateja (2006): Ambruške Rome so začasno preselili v Postojno. *Večer*, 30. 10., 2.
5. A., V. (2006): Ambrušani Hanžku: »To je pravna država«. *Večer*, 2. 11., 4.
6. Čokl, Vanessa (2006): Že dolgo ne gre več za kokoši. *Večer*, 3. 11., 5.

SLOVENSKE NOVICE:

1. Zakrajšek, Vojko (2006): S polenom mu je lomil lobanjo. *Slovenske novice*, 24. 10., 3.
2. Zakrajšek, Vojko (2006): Krajani Ambrusa v vojno z Romi. *Slovenske novice*, 25. 10., 4.
3. Pance, Barbara in Zakrajšek, Vojko (2006): Barake gorijo, strasti žarijo. *Slovenske novice*, 28. 10., 3.

4. Zakrajšek, Vojko (2006): So Kajžarjevega umorili Romi? *Slovenske novice*, 30. 10., 3.
5. Vatovec, Jadran (2006): Varuh se ponavlja. *Slovenske novice*. 3. 11., 2.

PRIMORSKE NOVICE

1. Z., S. (2006): Romi so novi begunci. *Primorske novice*, 30. 10., 1.
2. Vidic, Tomo (2006): Vonj po krizantemah. *Primorske novice*, 30. 10., 4.
3. Zavadlav, Stana, Elikan, Jaka (2006): Vroč romski kostanj. *Primorske novice*, 2. 11., 2.

MLADINA:

1. Mahonina, Ksenija (2006): S kolom po glavi. *Mladina*, 28. 10., 26.
2. Hrastar, Mateja (2006): Nikab in šloganje. *Mladina*, 28. 10., 2.
3. Trampuš, Jure (2006): Humano preseljevanje. *Mladina*, 4. 11., 19.
4. Mahonina, Ksenija (2006): Ubit. *Mladina*, 4. 11., 22.
5. Mahonina, Ksenija (2006): »Ambrušani niso bili tako nedolžni«. *Mladina*, 4. 11., 25.
6. Mahonina, Ksenija (2006): »Upravičena« diskriminacija. *Mladina*, 10. 11., 24.
7. Šuljić, Tomica (2006): Celovski protest večji od ljubljanskega. *Mladina*, 10. 11., 24.

DOLENJSKI LIST:

1. Ž., J. (2006): Izredne razmere. *Dolenjski list*, 2. 11a., 1.
2. Ž., J. (2006): Romi med begunci v Postojni. *Dolenjski list*, 2. 11b., 1.
3. Engel, Matjaž (2006): Romom tudi obveznosti. *Dolenjski list*, 9. 11., 25.
4. S. L., M. (2006): Rome v Kočevje? *Dolenjski list*, 9. 11., 28.

5. Jakše Gazvoda, Tanja (2006): Se tudi Novemu mestu lahko zgodi Ambrus? *Dolenjski list*, 9. 11., 3.
6. Khall, Ksenija (2006): Pisma bralcev - Odprto pismo ministru. *Dolenjski list*, 9. 11., 22.

MAG:

1. Šonc, Rok (2006): Pregreti ciganski golaž. *Mag*, 30. 10., 28.
2. Šonc, Rok (2006): Varuh človekovih krivic. *Mag*, 8. 11., 32.
3. Šonc, Rok (2006): Imamo tudi kradljivce, ki so okradli državo. *Mag*, 8. 11., 43.

DEMOKRACIJA:

1. K., A. (2006): Med Romi in Ambrušani počilo. *Demokracija*, 2. 11., 7
2. Volščanšek, Mitja (2006): Hanžek je bil gluha za opozorila Ambrušanov. *Demokracija*, 9. 11., 5.
3. Volščanšek, Mitja (2006): Kdo ščuva Rome. *Demokracija*, 9. 11., 26.
4. Berlec, Metod (2006): Bolj piroman kot varuh. *Demokracija*, 9. 11., 3.

ŽURNAL:

1. Rebernik, Jadranka (2006): Izselitev ni rešitev. *Žurnal*, 3. 11., 6.
2. Ogorevc, Maja (2006): »Ciganov« noče nihče. *Žurnal*, 10. 11., 14.

JANA:

1. M. Sedlar, Alma (2006): Nekateri menijo, da je sezona lova odprta. *Jana*, 7. 11., 23.
2. Grizila, Sonja (2006): Videl sem tudi srečne cigane. *Jana*, 7. 11., 3.

ONA:

1. Milek, Vesna (2006): Nekateri Romi tega ne bodo znali prebrati. *Ona*, 14. 11., 15.

PRILOGA B: Intervju z Nežo Kogovšek, Mirovni inštitut, 1. 12. 2006

- 1. So bile po Vaše družini Strojan v vsej tej zgodbi kršene človekove pravice?
Sum kršitve katerih vseh pravic se je zgodil?**

Ocenjujem, da so jim bile kršene človekove pravice. Poglavitna je, po moje, pravica do osebne varnosti, ki bi jim morala bit zagotovljena, pa so se namesto nje izvedli drugi ukrepi, tako da je bila izvedena na drugačen način. Prepričana sem, da ta pravica na način, ko nekoga preseliš, ni nujno zagotovljena, saj mu na a način porušiš življenjsko okolje, iztrgaš ga iz njegovega doma in 'postaviš' nekam drugam. Torej bi jim bila ta pravica lahko zagotovljena samo na tistem območju, kjer so dotlej živeli. To pravico uzakonja 1. odstavek 5. člena Evropske konvencije o človekovih pravicah.

Omenim naj še pravico do stanovanja, ki jo opredeljuje 11. člen Mednarodnega pakta za ekonomske, socialne in kulturne pravice. Gre za vsem ljudem zagotovljeno pravico,

oziroma bi to moral imeti zagotovljeno. V slovenski Ustavi je ob tem sicer zapisano, da zagotavlja država možnosti za to. Te, ekonomske pravice, so namreč dokaj neotipljive, ker so namreč odvisne od ekonomskih zmožnosti države, zato ni opredeljena tudi zaveza, da bi država vsakomur zagotovila stanovanje, saj je logično, da tega ne zmore. Vendar pa ima po mednarodnih standardih vsakdo pravico do stanovanja, in Romi so to pravico že sami sebi uresničili tako, da so živeli v sicer na črno zgrajenih hišah in brunaricah. Prav tedaj, ko so bili iztrgani iz tega, svojega okolja, jim je ta pravica kršena. Ko namreč nekoga namestiš v nekdanji zbirni center, ki je neprimeren za bivanje, mu prav te pravice na ta način ne moreš uresničiti, oziroma, to ni nadomestna rešitev. Begunski center za slovenske državljane? To je absurd! To ne more biti nadomestna rešitev. Kaj takega se ne bi zgodilo nobeni slovenski družini, njim pa se je. In prav zato je vprašljivo zagotavljanje pravice do stanovanja.

Pomembna je tudi pravica do svobodne izbire prebivališča, ki jo določa 1. odstavek 32. člena Ustave. Ta pravica zajema oboje - svobodo gibanja in izbiro prebivališča po celotnem ozemlju RS. Kršena je bila tisti hip, ko so nekako bili prisiljeni preseliti. Vemo, da z državne ravni zdaj pojasnjujejo, da so se sami preselili, kar pa je absurd! Kajti,, predlog, naj se preselijo, se je porodil na ravni države. Ob tem je res tudi, da so jih prepričevali, naj se preselijo. Zatem so počakali, naj se sami odločijo, hkrati pa jim je na grozila petstoglava množica. Torej ni šlo za odločitev na podlagi svobodne volje, temveč gre za privolitev pod pretnjo grožnje. Za povrh pa so jih tudi spremljali (policijski konvoj). Vloga države je bila torej v tem primeru zelo očitna. Zato ne moremo reči, da so imeli oni pravico do svobodne izbire, ker so se morali podrediti temu, kar je od njih pričakovala država; tem pričakovanjem so se uklonili.

Na splošno pa je najpomembnejša kršitev načela enakosti oz. kršitev pravice, da si obravnavan enako in da si enak, ne le pred zakonom, temveč tudi v realnem življenju (equality in law ter equality in reality). Za enakost na splošno moraš včasih narediti še kaj več kot le s pomočjo zakona. Načelo enakosti je bilo kršeno, določa ga 14. člen Ustave in 14. člen Evropske konvencije o človekovih pravicah.

Naknadno pa je bila kršena še pravica do enakega obravnavanja po Zakonu o uresničevanju načela enakega obravnavanja. Gre za pri nas krovni zakon, ki ureja enakost. V 4. odstavku piše, da je enako obravnavanje obvezno, do kršitve enakega obravnavanja pride v primeru neposredne in posredne diskriminacije (razlika je v tem, da neposredna diskriminacija pomeni, da je neka oseba zaradi neke svoje osebne

okolščine, v tem primeru je to narodnost ali rasa, drugače obravnavana kot neka druga oseba, ki te okoliščine nima in je, recimo, slovenskega porekla, a v enakih ali podobnih okoliščinah). Posredna diskriminacija je, ko je nek ukrep ali neko pravilo navidez nevtralnno, a na različne skupine različno deluje; na eno skupino manj ugodno kot na druge. Vse te oblike diskriminacije so po novem (zakon je v veljavi šele od leta 2004) prepovedane. Po moji oceni je prišlo v tem primeru do diskriminacije, do kršitve načela enakosti prav zato, kajti vse to, kar se je romski družini zgodilo (preselitev, naselitev v postojnski begunski center, preprečitev vrnitve - te tri ukrepe je država spodbujala in moderirala), ker gre za družino romske narodnosti. Kajti, če bi šlo za družino slovenske narodnosti, se kaj takega ne bi zgodilo, saj nihče niti pomislil ne bi, da bi zahteval njihovo odselitev. Tudi vladi ne bi prišlo na misel, da bi takemu predlogu ugodila, nobenemu ne bi padlo na pamet, da bi to dejansko izpeljal, nihče si ne bi upal predlagati, da bi jo naselili v begunski center, še manj, da bi jim preprečili vrnitev. To, kar se je dogajalo, pa je absurd.

2. Kaj imajo po zakonu Strojani pravico narediti (npr. se vrniti, sprožiti tožbe,...)? Kaj bi torej lahko in bi morali narediti za zaščito lastnih pravic?

Naredijo lahko marsikaj, bolj aktualno je vprašanje, kaj zmorejo narediti, česa se zavedajo, da lahko storijo, kakšno vlogo igrajo njihovi odvetniki, ki so po moje povsem neaktivni.

Glede na situacijo pa tole: brez dvoma se ima ta družina pravico vrniti, kar je tudi že poskušala. Vprašanje je, če bo to še skušala narediti, ker je očitno, kam jih bodo takšni poskusi privedli (ne bo jim uspelo, ker jih bodo ustavili nekje na pol poti). Brezpogojno imajo to pravico, ker je uzakonjena svobodna izbira prebivališča, zemljišče je njihova last, četudi obstaja neka pravnomočna sodba, da je tam treba vse zgradbe porušiti zaradi črnograditeljstva. Vendar je dejstvo, da je zemljišče njihova last. Vendar zdaj tja ne morejo, ker jim ne dovolijo priti do tja. Ne trdim, da ne gre za črne gradnje, verjetno bi jih res bilo treba porušiti. Na ta način pa se spet pojavi socialni problem. Človeka namreč lahko deložiraš le, če mu zagotoviš nadomestno rešitev, ne pa, da poženeš na cesto družino s 14 otroci. Na ta način jih le še bolj potisneš v marginalo.

Kar pa zadeva pravne možnosti: kaj lahko naredijo? Marsikaj! Lahko vložijo kazenske ovadbe zoper vse, ki so zoper njih širili sovražni govor, lahko vložijo odškodninsko

tožbo v pravnem postopku zoper državo - zaradi vseh kršitve, ki so se jim dogajale, za vso škodo, ki so jo utrpeli - tako materialno kot nematerialno (nematerialna škoda pomeni duševne bolečine, strah, telesne bolečine, karkoli se jim je dogajalo). V mislih imam vsakega otroka posebej! Vsak otrok posebej ima pravico zahtevati odškodnino. To so ogromni zneski. Ker je družina tridesetčlanska, lahko hitro izračunamo, koliko bi to zneslo, če bi vsakemu pripadalo le 500.000 tolarjev - dobimo 15 milijonov tolarjev. To ni šala, gre za resne zadeve, ki bi jih morali proučiti s svojimi odvetniki in se zares odločiti za to. Prepričana sem, da bi v takšnem postopku zmagali. Že res, da ima zadnjo besedo sodišče, vendar menim, da bi jim ugodilo.

Pa lahko dejansko to izpeljejo?

Da, lahko. Imajo pravico in, kolikor vem, za to tudi zakonsko podlago. Seveda pa je na koncu vse vedno odvisno od sodišča, saj zadeve ne moremo prejudicirati. Nihče ne ve, kaj bi menil sodnik. Glede na obstoječi pravni sistem in sodno prakso, ki jo poznam, ocenjujem, da bi imel njihov primer veliko možnosti za uspeh. Če ne na prvi stopnji, obstajajo še druge instance, imamo ustavno sodišče, evropsko sodišče. Menim pa, da bi moder sodnik, ki bi objektivno ocenil vse okoliščine, že na prvi stopnji presodil v njihov prid. Dejstvo je, da bi na eni od teh instanc uspeli.

To je pravni postopek, kazenski postopek, obstajajo pa še drugi postopki. Eden teh je, da če bi jih zanimalo, ali je v njihovem primeru prišlo do diskriminacije, vložiti pobudo pri zagovornici načela enakosti. Gre za poseben organ, ki deluje znotraj organa za enake možnosti, je pa res, da je to vladni urad in je težko v tem primeru pričakovat resno zagovornico, še zlasti, ker je bila kršitev storjena s strani vlade. Vloga zagovornice je prešibka, velika napaka je, da deluje znotraj tega urada. Biti bi morala neodvisen organ, podobno kot sta varuh človekovih pravic in informacijska pooblaščenka (samostojna, svoj tim, backup, neodvisna proračunsko in vplivno). Dobro bi si bilo priskrbeti odločbo te zagovornice, ker je specializirana za diskriminacijo in to področje najbolje pozna, zagotovo je tudi strokovno najbolje podkovana, vendar gre za problem neodvisnosti.

3. A je s pravnega vidika sploh možno/zakonito, da za kaznivo dejanje, ki ga je povzročil nekdo drug, v tem primeru Nerom, odgovarjajo Romi, in to celotna družina?

Ne, absolutno ne. Za vsakim kaznivim dejanjem stoji oseba z imenom in priimkom, ki je individualno kazensko odgovorna za neko dejanje, če mu ga dokažejo. Dokazati je treba dejanje, njegovo kazensko odgovornost (naklep ali malomarnost). To pa lahko ugotoviš le, ko obravnavaš individualno osebo in njeno dejanje. Kolektivnega kaznovanja v Sloveniji nimamo, obstaja le individualno, ko je postopek speljan na sodišču. Tu pa sodišča ni bilo, zato nikakor ta družina ne sme nositi nikakršnega bremena.

Kar se je zgodilo, je posledica odločitve ugoditi zahtevi krajanov. Vlada se je podredila zahtevam množice, namesto da bi sledila načelu zakonitosti. Noben zakon pri tem ni bil upoštevan. Glavni argument vlade sicer je, da obstaja pravnomočna sodba upravnega sodišča, s katero je bila potrjena odločba inšpekcije o rušenju objekta. Vendar pa gre pri tem za hišo, ki je sestavljena iz opek. Ta odločba pa ne veleva preselitev družine, da se jo odseli, kaj šele, da jo preseliš v postojnski center. Vse to je bilo izpeljano po vojaško. Že dogodek sam je bil nekaj povsem drugega in nima zveze z inšpektorjevo odločbo. Temu pravimo pretveza; da se zamegljuje tiste originalne vzroke, ki so privedli do preselitve; najde se neke druge vzroke, ki naj bi temeljili na pravu. Vendar pa je inšpekcijska odločba eno, tisti napad pa drugo, pretekla (domnevna!) kazniva dejanja te družine tretja stvar, preselitev pa četrta. Vsaka posebej je pravno svoja zadeva, ki med seboj niso povezane.

4. Je zakonito/običajna praksa/, da za storitev kaznivega dejanja nekoga preselijo/odstranijo iz domačega kraja?

Absolutno ne, to ni kazenska sankcija! Kazenska sankcija sta zapor, denarna kazen, opomin pa je pogojna obsodba.

5. Varuh človekovih pravic Matjaž Hanžek je dejal, da to, da množica ljudi, ki grozi s smrtjo, odloča o tem, kje bo kdo živel, pomeni konec pravne države. Kako komentirate to izjavo, kakšno je vaše stališče?

Menim, da je pravna država še vse kaj drugega, vendar v tem konkretnem primeru pravna država za to družino ni delovala. Strinjam se tudi, da morda ni delovala tudi že prej - za to celotno območje. Gre za območje, ki je izrazito izključeno, kjer je policija le redko prisotna, infrastruktura je izredno slaba, ne le, ko gre za romska naselja, temveč za celotno območje Suhe krajine. Gre očitno za območje, ki ga je država izjemno zanemarila, ta zanemarjenost se je stopnjevala in privedla do teh konfliktov, ki so se navsezadnje sprevrgli v medetnični konflikt, ker je pač ena skupina na drugo začela zvrčati krivdo svojo bede. Kaj je bistvo vsega tega? Večina se je obrnila zoper manjšino, namesto da bi jezo pokazala policiji in upravi ..., saj prav slednji niso izvrševali svojih nalog. Ne more romska družina plačati ceha za to, če slovenska država in občina ne izvajata svojih pooblastil.

6. Imajo krajanji pravico do straž in s tem omejevanja svobode Strojanovim? Kako bi v zvezi z dejanji krajanov morala ukrepati vlada, policija, tožilstvo?

Krajanji nimajo pravice do straž. Lahko se zbirajo, dokler ne ovirajo prometa, ustavljajo vozil itn. Lahko stojijo ob cesti, a le, če je to spontano! Če pa je to organizirano, če take zборе sklicujejo župani ali drugi predstavniki krajevnih oblasti, je take shode treba prijaviti. Če nastanejo spontano, se kaznuje le tiste, ki ovirajo promet, kršijo javni red in mir ... Policija lahko ukrepa le, če pride do zapore ceste, nekega neprijavljenega zbiranja – izda lahko kršilni nalog za plačilo globe, ker so kršili pravila o javnem redu in miru. V omenjenem primeru pa ni bilo prisotno le to. Vaške straže so se razplamtele v neko platformo za izražanje sovražnega govora. To druženje ljudi je privedlo do tega, da so v kamere ljudje govorili stvari, za katere bi morali kazensko odgovarjati. Tega se morajo zavedati. In ne le to, vzporedno z vaškimi stražami so se dogajali tudi občinski sklepi, ki so bili sprejeti v občinskih svetih, krajevnih svetih, četrtnih skupnostih (iste skupine, ki so bile hkrati na vaških stražah, kjer so se verjetno te ideje tudi rojevale) in so nasprotovali priselitvi romske družine Strojani na njihovo območje. Omenim naj, da so že na slovenskih sodiščih obravnavani primeri, ko so ljudje kazensko odgovarjali za take stvari. V Ilirski Bistrici sta bila dva obsojena pred petimi leti zato, ker je neka romska družina kupila hišo v njihovi vasi, predsednik krajevne skupnosti je to dojel kot

problem in je sklical sejo krajevne skupnosti, kjer so sprejeli sklep in zapisali zapisnik, v katerem so to romsko družino označili za nedobrodošlo. Njegov kolega pa je šel po hišah zbirat podpise v potrditev tega sklepa. Potem sta to poslala še policiji, občini itn, s čimer sta zelo olajšala celotno zadevo. S tem sta prinesla na papirju dokaz o svojem kaznivem dejanju in sta bila obsojena, sicer pogojno (kar pomeni, da ne bosta šla v zapor, če ne bosta v naslednjem letu storila novega kaznivega dejanja), ampak to je vseeno obsodba, z njo dobiš kazenski list. Vaške straže in zbiranje ljudi samo po sebi ni problem. Vprašanje pa je, iz kakšnih idej se vaške straže rodijo, kakšne ideje prinesejo in kakšno sporočilo pošljejo. Poleg tega gre tudi za kršenje javnega reda in miru, saj ljudje ovirajo promet, kar naenkrat zaradi te občinske moči dobijo občutek, da lahko vsakega ustavijo, vsakega pregledajo itn (Gotenica).

7. Zaradi incidentov do družine Strojani ni odstopil nihče, ko pa so se to soboto zgodili incidenti do krajanov, so odstavili direktorja policijske uprave Ljubljana. Kako to komentirate?

To ni več pravno vprašanje, temveč politično. Mislim, da je bil gospod Slak žrtveno jagnje, in nisem edina, ki to meni.. Prepričana sem, da on dejansko ni imel kakšne posebne moči pri odločanju, najpomembnejše odločitve so sprejemali drugi. To je najbolj očitno glede na vlogo Ministrstva za notranje zadeve pri preselitvi sami in pri tem, kam bodo naselili omenjeno družino. Postojnski begunski center je v upravljanju sektorja za integracije, ukvarja se s tistimi ljudmi, ki imajo v Sloveniji priznan status beguncev – to je znotraj Ministrstva za notranje zadeve, ne policije. Da so imeli ključno besedo drugi ljudje, je razvidno tudi pri tem, ko so se Romi hoteli vrniti na svojo zemljo; prvo poročilo medijev je bilo, da se Romi vračajo in da policija nima zakonskih pooblastil, da bi jih ustavila. To je povsem neresnično! Nikogar na cesti nimaš pravice ustaviti, če nikogar ne ogroža in gre proti svojemu domu. Naslednje medijsko poročilo, tri ure zatem, pa je bilo, da jih policija zadržuje pri Višnji Gori. Od kod je to prišlo? Verjetno ne iz policije, ker prva reakcija policije je bila: nimamo zakonskih pooblastil, nič ne moremo. To se je presodilo nekje drugje. Tista oseba, ki je bila odstavljena, dejansko ni bila tista, ki je sprejemala odločitve. Šlo je za potezo, češ, zdaj pa bomo nekoga kaznovali, a žal to niso bili ljudje, ki so sprejemali tiste odločitve.

Ker se v incidentih do Romov ni zgodilo nič, v incidentih do krajanov pa odstavitev, je to pokazatelj, da je večinsko prebivalstvo bolj zaščiteno in ima več pravic?

Težko presojam, kdo je bolj zaščiteno, kdo manj. Mislim, da je vsako stvar treba obravnavati posebej, tudi glede na to, kako se kdo odziva. Da, v tem konkretnem primeru so reagirali tako, da so odstavili direktorja policijske uprave Ljubljana. Da, v tem konkretnem primeru res. Kaj pa tistih preteklih 12 let, ko so menda imeli krajanj nenehno težave? Ukinili so jim policijsko postajo, odzivali so se samo na takšne konflikte, ki so prišli do stopnje, ko ni bilo več drugih možnosti kot posredovanje policije. Nobene preventivne dejavnosti ni bilo, policija tam ni varovala območja. Po svetu je povsem normalno, da se policija na bolj nevarnih območjih več zadržuje. Tu ni bilo tako, policaji so prihajali s policijske uprave Ljubljana in šele, ko je do konfliktov prišlo. V tem primeru je res prišlo do sankcij, ker je prišlo do teh treh incidentov. Ampak, ni standarden postopek, če pride do takih incidentov. Še vedno menim, da je 'letel' tisti, ki je bil najbolj pripraven za to. Uradno zaradi tistega, kar se je zgodilo, sicer pa gre za gesto - mi imamo zadeve pod kontrolo, tisti ki so odgovorni, pa 'letijo', ko je treba. Je pa res, da vse kaže, da se zdaj, ko je konflikt tako eskaliral, se bo naredilo vse, da se bo te krajanje pomirilo, po drugi plati pa v nekaj prepričati Romsko družino ...

8. Kakšen je nasploh položaj Romov pri nas? So enakovredni državljani/imajo enake možnosti v primerjavi z ostalim prebivalstvom, so na slabšem, so jim kršene pravice?

Da dosežeš enakost v realnosti, ni dovolj enakost pred zakonom. V realnosti je potrebno še marsikaj drugega. Za skupine, ki so tradicionalno ali pa zgodovinsko vedno bile v slabšem položaju, je treba sprejeti potrebne ukrepe, pozitivne ukrepe, da se jim zagotovi neko izhodišče za naprej. Za te pozitivne ukrepe pa so potrebne dodatne akcije; angažirati strokovnjake, sprejeti posebne zakone, posebne ukrepe. To pomeni npr., da se Rome prepozna kot težko zaposljiva skupina, zato se potem zagotovi dostop do javnih del na lažji način. Že ko sprejmeš za več skupin neke posebne ukrepe, moraš znotraj tega paziti, da imajo vsi enake možnosti. Če so Romi posebej težko zaposljivi, kar so, ker je njihova brezposelnost 70%, bi bilo znotraj teh ukrepov treba sprejeti še

posebne ukrepe, da bi se spodbujalo njihovo zaposlovanje. Enako velja za šolo. Romski otroci pridejo v prvi razred brez znanja slovenskega jezika in povsem nemogoče je od njih pričakovati, da bodo enako dobro delali kot slovenski otroci, ker je pač pouk v slovenskem jeziku. Dobri so ukrepi, kot so recimo romski pomočniki, ki pomagajo otroku razumeti, slediti pouku, pisati domače naloge, vendar to ni dovolj, kajti, ko takšen otrok pride v prvi razred, še vedno ne bo znal slovensko in romski pomočnik ne more nenehno prevajati. Vrtci so tu zelo pomembni, a ne eno leto pred šolo, štiri leta pred šolo, takoj, čim prej. Problem so starši, ker jih ne pustijo v vrtec in šolo. Kako starše prepričati v to? To je ta začaran krog. Poleg tega živi večina Romov v nelegalnih naseljih, ki nimajo infrastrukture (elektrike, vode, javne razsvetljave, asfaltiranih površin). Ponavadi so ta naselja zelo oddaljena od večjih središč, nekje na robu gozda. Kar je po eni strani svobodna izbira romskih družin, ker sami silijo na takšna območja, po drugi strani pa je to, dolgoročno, za njih slabo, ker s tem povečujejo to svojo socialno izključenost. Raziskave položaja v Sloveniji kažejo, da nikakor nismo kaj dosti storili, ker ne živijo v enakih pogojih, kot ostali in, predvsem, ni možnosti za to, da bi si izboljšali svoj položaj, četudi si to želijo. Dolgotrajno sodelovanje lokalnih nevladnih organizacij z občino, lokalno upravno enoto, pa bi počasi zadeve premaknilo na bolje. Pa ne, da bi to počeli na enak način kot za slovenske državljane! Prav to je problem! Vsi govorijo: 'Če moram imet jaz gradbeno dovoljenje za gradnjo hiše, ga morajo imet tudi oni.' Se strinjam, vendar se je treba vprašati, zakaj imajo oni večje težave pri pridobitvi gradbenega dovoljenja. Morali bi jim prilagoditi postopke, da ne bi bilo toliko birokratskih ovir.

9. Kot kaže, bodo povsod po Sloveniji, za katerokoli možno lokacijo že, krajan tistega kraja protestirali in postavili barikade. Proteste se je do sedaj vedno upoštevalo in opustilo lokacijo, zato Strojnovi očitno nikjer v Sloveniji ne bodo našli mesta pod nebom. Obstaja kak zakon, varovalo, karkoli, kar bi jih ščitilo pred tem, skorajda izgonom iz države?

Že samo iskanje lokacije je napaka. Oni se morajo in se imajo pravico vrniti na svojo zemljo. Vlada je to sama zakuhala, tako da je zdaj verjetno res treba to nekako rešiti. A če bi pristali na to, da iščemo nove lokacije, potem pristanemo tudi na to, da je bila odselitev primerna. Kar pa že v osnovi mislim, da ni bila, tudi na nove lokacije ne

pristajam. To, da so nasprotovanja v vsaki od možnih občin, kaže na neka kazniva dejanja. To, da občina sprejema takšne sklepe, je kaznivo dejanje, ki je sankcionirano v Kazenskem zakoniku, s členom 141-Kršitev enakopravnosti, če je to nasprotovanje javno. Gre tudi za zbujanja sovraštva na osnovi kršitve enakopravnosti, člen 300 v Kazenskem zakoniku. Je brezizhodna situacija, a je za to kriva država sama.

Kaj pa lahko zdaj sploh naredijo? Kamorkoli bodo šli, bo najbrž enako?

Nihče nima pravice dajat soglasja, kam se bo kdo preselil; to je ta problem! Problem je v tem, da vlada ne bi smela upoštevati teh množic, ki zdaj protestirajo, to bi morala v kalu zatreti, na nek zakoniti način. Vsi ti zakoni in pravne odločbe, ki sem jih že navedla, so pravna podlaga za to, da do take zadeve ne more priti. Vsakdo je kazensko in civilno odgovoren, imamo pravni sistem, ki te stvari sankcionira, a ga nihče ne upošteva. Vlada ga očitno ne pozna, ker ne ve, kaj dela. Ker če bi vedela, kaj dela, bi to prenehala početi.

Kaj bi bile rešitve? Kako bi se dalo najbolj ugodno rešiti ta problem?

Absolutno menim, da morajo nazaj. Zame druge rešitve ni. Ker, če pristanemo na to, da se jih da na drugo lokacijo, potem pristanemo na to, da je bila preselitev upravičena – dolgoročno namreč. Edina možnost bi bila, ampak pod pogojem, da se najprej vrnejo tja, da počakajo na nove možnosti na svojem ozemlju. Možnost potem je, da se zagotovi nadomestno zemljišče, ki je enakovredno. Če je manjvredno, se jim doda odškodnina in da na tem nadomestnem zemljišču obstaja nadomestna gradnja. Preselitev je možna samo v zakonitem postopku, če imaš alternativo, pa če oni o tem sprejmejo informirano odločitev (da imajo vse informacije, s katerimi imajo pravico razpolagati - kaj lahko storijo, kakšne so njihove možnosti). Družina Strojani je bila peljana čez vodo. Z njo se nihče ne ukvarja na enakopraven način. Nihče jim ne razloži stvari takšne kot v resnici so. Vlada jih zavaja s tem, ko jim nameče neke pravne argumente, ki nimajo zveze z ničemer. Če bi jaz zdaj komu grozila z motorno žago, bi bila policija tu čez pet minut, jaz pa v priporu čez deset minut. Če tam doli pač 20 ljudi grozi z motorno žago, to še ne pomeni, da se jih pa zdaj ne more nihče lotiti, ker zdaj je pa to množica, ker zdaj je pa to drug problem.

10. Predsednik vlade Janez Janša je v Odmevih dejal, da bodo spomladi naši novo domovanje za Strojanove. Če se ne bodo mogli domeniti z izbrano občino, jih bodo naselili v enega od objektov v državni lasti, saj za to ne potrebujejo nikakršnega dovoljenja in soglasja. Je to sploh možno; ali je s pravnega vidika sporno?

Če na to pristanemo, potem pristanemo tudi na to, da je bila preselitev upravičena. Karkoli se bo urejalo za njih naprej, se mora urejati tako, da vrnejo domov, in se potem od tam zadevo ureja. Oni ne morejo čakati na to rešitev v begunskem centru.

11. Kako bi zakon a zagotavljanje romskih pravic lahko sploh v praksi (v primeru takih izbruhov) dejansko pomagal?

Nič, absolutno nič ne more pomagati. Ni v njem takih določb, da bi sploh prišle v poštev. Ta zakon določa predvsem politično reprezentacijo Romov na državni ravni, to je pa tudi vse. Pa nekaj deklaratornih določb (država zagotavlja možnosti za zaposlovanje, država zagotavlja možnosti za izobraževanje, država zagovarja možnosti za ohranitev romskega jezika).

12. Kaj pa menite o tem, da bodo zakon za Rome napisali Neromi, oziroma, da bo napisan s stališča standardov in meril slovenske družbe? Bodo dejansko upošteevane romska volja in pavice?

Ne vem natančno, kdo je v tej komisiji oblikovanja tega zakona sodeloval, zagotovo so to predstavniki urada za narodnosti, pa drugi strokovnjaki s tega področja. Verjetno je bil prisoten tudi kdo iz Zveze Romov. Dejstvo pa je, da so vsa romska društva z Dolenjske, Bele Krajine in Posavja proti temu zakonu, takemu kot je zdaj pripravljen. Njih konkretno ni nihče nič vprašal. Če so se s kom konzultirali, so se z Zvezo Romov, ki pa ne zastopa enako dobro interesov obeh skupin - prekmurske in dolenjske. Dolenjski Romi se počutijo zapostavljene, se počutijo, da njihova volja do tega zakona ni prišla in oni se s tem zakonom, takšnim, kot je, ne strinjajo. Nameravajo napisati svoje posebne pripombe na ta zakon ...